

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Petra Svobodová

Řízení o určení a popření rodičovství

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Dita Frintová, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 12. 3. 2018

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 188 966 znaků včetně mezer.

.....
Petra Svobodová

V Praze dne 12. 3. 2018

Ráda bych poděkovala JUDr. Ditě Frintové, Ph.D. za veškerou pomoc při zpracování této práce, především za cenné rady, podnětné připomínky a vstřícný přístup.

Obsah

Seznam použitých zkratk	7
Úvod	8
1 Pojem rodičovství	10
2 Určování a popírání rodičovství – historický kontext	12
2.1 Římské právo	12
2.2 Všeobecný občanský zákoník	12
2.3 Zákon o právu rodinném	14
2.4 Zákon o rodině	15
2.5 Historický vývoj procesní úpravy	17
3 Současná hmotněprávní úprava	19
3.1 Mateřství	19
3.1.1 Určování mateřství	19
3.1.2 Náhradní mateřství	20
3.1.3 Utajené a anonymní porody	24
3.1.4 Dílčí závěr a další úvahy <i>de lege ferenda</i>	25
3.2 Otcovství	27
3.2.1 Určování otcovství	27
3.2.2 První domněnka	27
3.2.3 Určení otcovství po zahájení řízení o rozvodu či neplatnosti manželství	27
3.2.4 Určení otcovství k dítěti počatému umělým oplodněním	28
3.2.5 Druhá domněnka	28
3.2.6 Třetí domněnka	30
3.2.7 Popírání otcovství	31
3.2.8 Dílčí závěr a úvahy <i>de lege ferenda</i>	33
4 Řízení o určení a popření otcovství	36
4.1 Obecná charakteristika řízení	36
4.1.1 (Ne)sporná povaha řízení	36
4.1.2 Zásady řízení o určení a popření rodičovství	38
4.1.3 Systematika a vztah právních předpisů upravujících řízení o určení a popření rodičovství	38

4.2	Příslušnost soudu	39
4.3	Řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením	40
4.3.1	Určení otcovství k dítěti neprovdané matky	40
4.3.2	Určení otcovství po rozvodu nebo prohlášení manželství za neplatné	43
4.4	Zahájení řízení o určení a popření otcovství	44
4.4.1	Návrh na zahájení řízení o určení otcovství	45
4.4.2	Návrh na zahájení řízení o popření otcovství	46
4.4.3	Prominutí zmeškání popěrné lhůty	47
4.4.4	Zahájení řízení bez návrhu	48
4.4.5	Soudní poplatky	49
4.4.6	Spojení řízení	49
4.5	Účastníci řízení	50
4.5.1	Vymezení účastníků řízení	50
4.5.2	Ztráta způsobilosti být účastníkem a její vliv na řízení	51
4.6	Průběh řízení	52
4.7	Dokazování	53
4.7.1	Důkazní prostředky obecně	54
4.7.2	Důkazy vylučující otcovství	54
4.7.3	Předmět dokazování v řízení o určení otcovství	55
4.7.4	Předmět dokazování v řízení o popření otcovství	56
4.8	Rozhodnutí	57
4.8.1	Povaha rozhodnutí	58
4.8.2	Náhrada nákladů řízení	58
4.9	Řádné opravné prostředky	59
4.9.1	Odvolání	59
4.10	Mimořádné opravné prostředky	61
4.10.1	Dovolání	62
4.10.2	Žaloba na obnovu řízení	62
5	Řízení o určení a popření mateřství	65
5.1	Spory o mateřství	65
5.1.1	Odložené dítě	66

5.1.2	Porod mimo zdravotnické zařízení	66
5.1.3	Záměna dětí	68
5.1.4	„Odcizené“ dítě.....	69
5.1.5	Náhradní mateřství	69
5.2	Procesní úprava.....	70
5.2.1	Zahájení řízení a okruh aktivně legitimovaných osob.....	71
5.2.2	Popěrné lhůty	73
5.2.3	Účastníci řízení.....	74
5.2.4	Dokazování.....	74
	Závěr.....	76
	Seznam použitých zdrojů.....	80
	Abstrakt: Řízení o určení a popření rodičovství.....	86
	Abstract: Legal Proceeding of Establishing and Disputing Parentage	87
	Klíčová slova	88
	Key words.....	88

Seznam použitých zkratk

ABGB	Všeobecný občanský zákoník, 946/1811 ř. z.
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
MFC	Model Family Code from a Global Perspective
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
ZPR	Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Úvod

Nedávná rekodifikace občanského práva se významně dotkla také úpravy určování a popírání rodičovství, a to jak v rovině hmotněprávní, tak především v rovině procesní, když došlo k zařazení řízení o určení a popření rodičovství do nově přijatého zákona o zvláštních řízeních soudních.

Hmotněprávní a procesní úprava určování a popírání rodičovství jsou vzájemně natolik provázány, že nelze vykládat a aplikovat procesní ustanovení bez přihlídnutí k ustanovením hmotněprávním. Cílem této práce je podat ucelený popis a zhodnocení stávající úpravy řízení o určení a popření rodičovství ve vztahu k hmotněprávním normám, poukázat na některá problematická místa a nedostatky této úpravy a nastínit jejich možná řešení *de lege ferenda*.

V první kapitole bude mým záměrem zabývat se významem pojmu „rodičovství“ v třech různých rovinách – biologické, sociální a právní, respektive vzájemným vztahem mezi nimi. Zaměřím se zejména na vývoj v jejich vnímání s přihlídnutím k judikatuře Nejvyššího soudu, Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva.

Ve druhé kapitole bude mým cílem nastínit historický vývoj právní úpravy určování a popírání rodičovství od dob starého Říma, přes úpravu v rakouském Všeobecném občanském zákoníku, zákoně o právu rodinném a zákonu o rodině až do současnosti, kdy občanské právo prošlo rekodifikací, a celá oblast rodinného práva byla zahrnuta do nového občanského zákoníku. Stávající úprava navazuje na úpravu tradiční, proto je namístě pro kontext shrnout, zda a jakým způsobem postupem času reagovala na společenské změny a vědecký pokrok.

Vzhledem k tomu, že jsou hmotněprávní a procesní úprava určování a popírání rodičovství neodlučitelně spjaty, bude cílem třetí kapitoly analýza hmotněprávní úpravy určování a popírání rodičovství tak, jak je zakotvena v občanském zákoníku, přičemž v souvislosti s mateřstvím neopomenu ani problematiku náhradního mateřství, utajených porodů a baby-boxů. Vyzdvihnu při tom některé zásadní problémy, které s sebou současná úprava, nebo spíše její nedostatek, přináší, a pokusím se zamyslet nad možným řešením *de lege ferenda*.

Čtvrtá a pátá kapitola tvoří stěžejní část mé práce, mým záměrem je podat v nich ucelený popis a zhodnocení stávající úpravy řízení o určení a popření rodičovství. Ve čtvrté kapitole nejprve podám obecnou charakteristiku řízení o určení a popření rodičovství, následně se budu zabývat řízením o určení otcovství souhlasným prohlášením jakožto zvláštním nemeritorním procesem. Převážná část kapitoly je pak zaměřena na řízení o určení

a popření otcovství s cílem podat jeho ucelený obraz od zahájení až po vydání rozhodnutí ve věci samé, včetně opravných prostředků přicházejících v úvahu. Také zde neopomenou zmínit a zhodnotit některá úskalí současné právní úpravy.

V páté, závěrečné kapitole, se potom budu zabývat procesními aspekty určování a popírání mateřství. Přestože hmotné právo nepředpokládá, že by mohlo docházet ke sporům o mateřství, s ohledem na vývoj společnosti v praxi nastávají situace, kdy zásada *mater semper certa est* přestává platit. Procesní právo s možností zahájení řízení o určení a popření mateřství počítá, ovšem neposkytuje žádnou komplexní úpravu, pouze odkazuje na přiměřené použití ustanovení upravujících řízení o určení a popření otcovství, což s sebou nezbytně přináší nejednotné výklady. V této kapitole si tedy kladu za cíl shrnout a zhodnotit rozdílné náhledy na jednotlivé aspekty řízení o určení a popření mateřství.

1 Pojem rodičovství

Výraz rodičovství lze chápat ve třech rovinách: biologické, sociální a právní. V případě biologického rodičovství se jedná o neměnný, objektivně daný fakt založený na biologických zákonitostech reprodukce lidského rodu. Sociální rodičovství je vybudováno na sociální roli rodičů vůči dítěti, tedy zejména na jeho výchově a trvalé péči o něj. Právní rodičovství představuje právně relevantní vztah mezi rodiči a dítětem, spojený s právy a povinnostmi. Tento vztah bývá vytvářen na základě pravidel, která se nazývají určování rodičovství.¹ Postupem času se v rozličných právních řádech vyvinuly dva základní modely určování rodičovství: buďto na základě principu uznání dítěte za vlastní, anebo na základě skutečností, z nichž lze dle obecných zkušeností s určitou pravděpodobností existenci biologického pouta dovodit, takzvaných právních domněnek.²

Všechny tři roviny rodičovství by v ideálním případě měly být ve vzájemném souladu, avšak ne vždy tomu tak z nejrůznějších příčin bývá. Rovina právní ovšem v žádném případě nesmí popřít rovinu biologickou, resp. pouze ji může, anebo nemusí zohlednit. Dochází tak k situacím, kdy právo vytváří rodičovský vztah mezi osobami, které biologické pouto nepojí,³ například v případě umělého oplodnění či osvojení. Je tedy zásadní otázkou, kterou z těchto rovin upřednostnit.

K této problematice existuje bohatá judikatura nejen tuzemských soudů, ale také Evropského soudu pro lidská práva, neboť je nutné při určování rodičovství dbát klíčových ustanovení Úmluvy o právech dítěte⁴ a Evropské úmluvy o ochraně lidských práv.⁵ Především se jedná o právo znát svůj původ zakotvené v článku 7 Úmluvy o právech dítěte,⁶ ustanovení článku 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte stanovující, že „*zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány*“, a právo na

¹ FRINTA, Ondřej. *Určování rodičovství (nejen) v návrhu nového OZ*. In ŠÍNOVÁ, Renáta, ed. *Sborník příspěvků z konference Olomoucké právnícké dny 2008*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. ISBN 978-80-903400-3-9, s. 217 až 219.

² ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-369-6, s. 284 až 285.

³ FRINTA, Ondřej. *op. cit.*, s. 217 až 219.

⁴ Vyhlášená Sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.

⁵ Vyhlášená Sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb.

⁶ 1. *Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.*

2. *Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují provádění těchto práv a v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím a v souladu se svými závazky vyplývajícími z příslušných mezinárodněprávních dokumentů v této oblasti se zvláštním důrazem na to, aby dítě nezůstalo bez státní příslušnosti.*“

respektování soukromého a rodinného života dle článku 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv.⁷

Ústavní soud konstatoval, že „rodina představuje primárně biologickou vazbu, pak sociální institut, který je teprve následně anticipován právní úpravou. Při výkladu těchto pojmů je proto třeba zohledňovat biologickou vazbu a pak i sociální realitu rodiny a rodinného života.“⁸ Připouští ovšem, že „přesto však nelze požadavek shody právního a biologického otcovství považovat za absolutní. Právní vztah otce a dítěte totiž není jen mechanickou reflexí existence biologického vztahu, nýbrž s postupem času se může i při absenci tohoto vztahu vyvinout mezi právním otcem a dítětem taková sociální a citová vazba, jež z hlediska práva na ochranu soukromého a rodinného života bude rovněž požívat právní ochrany. V takovém případě bude další trvání právních vztahů závislé na více faktorech, mezi nimiž bude zájem dítěte hrát důležitou roli“.⁹ K tomuto se vyjádřil i Nejvyšší soud: „V zájmu dítěte je bezpochyby soulad mezi biologickým, právním a sociálním rodičovstvím, tedy mezi rodičovstvím založeným biologickými vazbami mezi dítětem a poskytovatelem genetického materiálu (biologické rodičovství), rodičovstvím, kde rodič vykonává péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví a o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj (sociální rodič), a rodičovstvím založeném na právních domněnkách, kdy rodičem je ten, koho zákon za rodiče dítěte považuje (právní rodičovství). Není-li tento soulad dobře možný, je třeba s ohledem na konkrétní okolnosti případu uvážít, který z uvedených aspektů rodičovství převažuje.“¹⁰

Z výše uvedeného vyplývá, že nazírání českých soudů na jednotlivé aspekty rodičovství se v průběhu času vyvíjelo, kdy z původní preference biologického pouta postupně začínaly být brány v potaz i vazby sociální a psychologické, které jej mohou v konkrétním případě dokonce převážít, přičemž vždy musí být sledován zájem dítěte. Náhled českých soudů na otázku rodičovství sledoval vývoj řešení této problematiky v řízeních před ESLP.¹¹

⁷ 1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

⁸ Nález II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007.

⁹ Nález Pl. ÚS 15/09 ze dne 8. 7. 2010.

¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu 21 Cdo 298/2010 ze dne 14. 7. 2010.

¹¹ Viz rozsudky ve věci Kroon proti Nizozemí č. 18535/91, Nylund proti Finsku č. 27110/95, Rózaňski proti Polsku č. 55339/00, Ahrens proti Německu č. 45071/09.

2 Určování a popírání rodičovství – historický kontext

2.1 Římské právo

Právní úpravu problematiky určování rodičovství nacházíme již ve starém Římě. Jelikož děti podléhaly moci otcovské¹², bylo nutné přijmout pravidla, dle kterých bylo možné postavit otázku rodičovství najisto. V římském právu platila dodnes známá zásada „*mater semper certa est, pater incertus*“ (*matka je vždy jistá, otec nejistý*); matkou dítěte tedy byla žena, která jej porodila, zatímco problematika určení otcovství byla složitější. Pro dítě narozené v manželství platila domněnka zplození manželem. Za otce dítěte byl pokládán manžel, narodilo-li se po 181. dnu od uzavření a do deseti měsíců po skončení manželství. Jednalo se o domněnku vyvratitelnou, manžel mohl své otcovství k dítěti vyloučit; v takovém případě musel prokázat, že je jeho otcovství vyloučeno buď proto, že se ženou nesouložil z důvodu své nepřítomnosti či impotence, anebo proto, že již byla těhotná. Právo popřít otcovství k dítěti náleželo pouze manželovi, po jeho smrti byly k tomuto oprávněny i jiné osoby, např. dědici.¹³ Oproti tomu na děti nemanželské se hledělo, jako by neměly otce, zploditeli tudíž nad nimi nevznikla moc otcovská a dokonce ani nebyly považovány za jeho pokrevní příbuzné. Děti narozené v konkubinátě^{14 15} mohly být v pozdější době v určitých případech legitimovány, čímž došlo ke vzniku moci otcovské. K legitimaci docházelo buďto následným uzavřením manželství mezi rodiči dítěte (*legitimatio per subsequens matrimonium*), anebo v případě, pokud uzavření manželství nebylo možné, povolením císařským reskriptem (*legitimatio per rescriptum principis*).¹⁶

2.2 Všeobecný občanský zákoník

Rozdělování dětí na manželské a nemanželské přetrvávalo pod vlivem římského a později kanonického práva v evropských právních řádech i nadále. Na počátku 19. století se v oblasti evropského kontinentálního práva vyvinuly dva základní systémy určení rodičovství. Prvním z nich je model vycházející z francouzského Code civil (1804) postavený na principu uznání dítěte za vlastní, druhým je systém založený rakouským Všeobecným občanským zákoníkem.^{17 18}

¹² Tzv. *patria potestas*, neomezená moc otce nad svými potomky.

¹³ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, s. 73.

¹⁴ Trvalé nemanželské soužití svobodných osob opačného pohlaví, zpravidla z důvodu existence zákonné překážky bránící uzavření řádného manželství.

¹⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-334-6, s. 94.

¹⁶ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *op. cit.*, s. 147.

¹⁷ Všeobecný občanský zákoník, 946/1811 ř. z.

Úpravu právních poměrů mezi rodiči a dětmi lze nalézt v hlavě třetí dílu prvního ABGB, konkrétně v ustanovení § 137 až § 186, přičemž v jeho systematicce se plně projevovalo tehdejší rozdělování dětí manželských a nemanželských. ABGB neobsahoval žádné ustanovení výslovně upravující určení mateřství, vycházel z výše zmíněné tradiční římské zásady „*mater semper certa est*“.¹⁹ V otázce určení otcovství se zákonná úprava dělila podle toho, zda se jednalo o děti narozené v manželství či nikoliv. Dle § 138 platila domněnka manželského původu pro děti, které se narodily po uplynutí 180 dnů od uzavření manželství a před uplynutím třístého dne po manželově smrti nebo rozvázání manželského svazku. Oproti tomu pro děti narozené před či po lhůtě ustanovené § 138 se zřetelem k uzavřenému či zrušenému manželství platila dle § 155 domněnka nemanželského zrození; v případě dřívějšího zrození se však uplatnila teprve tehdy, odporoval-li muž, který o těhotenství ženy před sňatkem nevěděl, otcovství před soudem do tří měsíců od obdržení zprávy o narození dítěte.²⁰ ABGB pamatoval i na možnost abnormálně dlouhého a krátkého těhotenství, toto však muselo být prokázáno znalci.²¹ Další domněnku, potažmo dvě její skutkové podstaty, obsahovalo ustanovení § 163. Dle něj byl za otce nemanželského dítěte považován ten, o kom bylo způsobem předepsaným v soudním řádu prokázáno, že s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do porodu méně než 180 a ne více než 300 dnů; nebo ten, kdo to i mimo soud doznal. Pro uznání mimo soud platila navíc podmínka, že k zápisu otcova jména do matriky bylo třeba jeho přivolení potvrzené svědectvím duchovního a kmotra, kteří jej osobně znali.²²

Právo popřít otcovství k dítěti narozenému v manželství zakládalo manžel u ustanovení § 158 a násl., a to ve lhůtě tří měsíců od doby, kdy se o narození dítěte dozvěděl. Manžel musel proti opatrovníkovi zřízenému k obhájení manželského zplození dokázat, že dítě zplodit nemohl; samotné matčino cizoložství ani její tvrzení, že je dítě nemanželské, jako důkaz nestačily. Stal-li se manžel před uplynutím popěrné lhůty „choromyslným“, mohl otcovství popřít jeho zákonný zástupce.²³ Pokud manžel před uplynutím popěrné lhůty zemřel, anebo byl jeho pobyt trvale neznámý, mohlo otcovství popírat se souhlasem matky i dítě podáním žaloby proti k tomuto účelu ustanovenému opatrovníkovi. Do tří měsíců po

¹⁸ RADVANOVÁ, Senta. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7, s. 50.

¹⁹ DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. ISBN 978-80-7357-753-7, s. 452.

²⁰ Viz § 156 ABGB.

²¹ Viz § 157 ABGB.

²² DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *op. cit.*, s. 454.

²³ Viz § 158 ABGB.

mužově smrti mohli manželské zplození popřít také jeho dědici, hrozila-li by jim újma na právech.²⁴

2.3 Zákon o právu rodinném

Rakouská úprava rodinného práva byla recepční normou²⁵ převzata do právního řádu nově vzniklé Československé republiky. Významných změn doznala až v důsledku změny společenských poměrů v roce 1948, když byl přijat zákon o právu rodinném.²⁶ Tento zákon přinesl zásadní odklon od tehdejšího tradičního pojetí rodinného práva k modernímu; především zakotvil rovné postavení muže a ženy v manželství, s čímž souvisí nahrazení institutu moci otcovské společnou mocí rodičovskou, a zejména přestal rozlišovat mezi dětmi manželskými a nemanželskými. Hlavním cílem při určování rodičovství tak již nebyla otázka zjištění původu dítěte, ale biologického otcovství.²⁷ Stejně jako ABGB, ani ZPR neobsahoval žádné ustanovení řešící určování mateřství. Určování otcovství bylo vystavěno na systému domněnek a jeho úpravu bylo možno nalézt v § 42 až 47 ZPR. První domněnka svědčila manželce matky; nebylo-li otcovství zjištěno na základě první domněnky, uplatnila se domněnka druhá a třetí – za otce byl považován muž, který otcovství uznal nebo jehož otcovství zjistil soud.²⁸ Na rozdíl od současné právní úpravy ZPR nepředpokládal souhlasné prohlášení obou rodičů, nýbrž pouze uznání otcovství ze strany muže, ačkoliv tak mohlo být až na výjimky učiněno pouze se souhlasem matky, byla-li naživu. Prohlášení o uznání otcovství probíhalo před soudem nebo před matrikou.²⁹ Konečně dle třetí domněnky byl za otce považován muž, jenž s matkou „obcovoal“ v rozhodné době. O určení otcovství soudem mohlo žádat dítě i matka a to i po smrti domnělého otce, kterému soud pro tento případ ustanovil opatrovníka.³⁰ Popřít otcovství bylo možné ve lhůtě šesti měsíců, tj. dvojnásobně oproti popěrné lhůtě stanovené v ABGB, přičemž matka mohla popřít pouze otcovství manžela určené na základě první domněnky.³¹

²⁴ Viz § 159 ABGB.

²⁵ Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

²⁶ Zákon č. 265/1949 Sb.

²⁷ DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *op. cit.*, s. 456.

²⁸ Viz § 43 ZPR.

²⁹ Viz § 44 ZPR.

³⁰ Viz § 47 ZPR.

³¹ DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *op. cit.*, s. 457.

2.4 Zákon o rodině

Také zákon o rodině³², přijatý v rámci rekonstrukce po roce 1960, nahrazující ZPR, zpočátku výslovně neupravoval problematiku určování mateřství. Klíčovou změnu v tomto ohledu přinesla tzv. Velká novela ZOR z roku 1998³³, když do textu zákona vložila ustanovení § 50a, které zní, že „*Matkou dítěte je žena, která dítě porodila*“ a v souvislosti s tím bylo nutno změnit název Hlavy třetí ZOR ze stávajícího „Určení otcovství“ na „Určení rodičovství“.³⁴ S rozvojem medicíny na poli asistované reprodukce, který s sebou přinesl možnost využívání metody náhradního mateřství, bylo nutno postavit najisto, kdo je matkou dítěte v případě, kdy je k umělému oplodnění ženy použito vajíčko dárkyně. Kogentní ustanovení § 50a pak tuto otázku řešilo tím, že vázalo mateřství na skutečnost porodu bez ohledu na faktický genetický původ dítěte.

Co se týče určování a popírání otcovství, ZOR v původním znění v zásadě přebíral úpravu v ZPR, bylo však možno nalézt drobné odchylky a následně v průběhu let prošel několika novelizacemi. Otcovství se tedy dále tradičně určovalo na základě vyvratitelných domněnek. Dle první domněnky byl za otce dítěte považován manžel matky, narodilo-li se v době od uzavření manželství do třístého dne po jeho zániku nebo prohlášení za neplatné; narodilo-li se však dítě ženě znovu provdané, byl za otce považován pozdější manžel i v případě, že se dítě narodilo do třístého dne po zániku předešlého manželství.³⁵ Druhá domněnka, ve znění § 52 ZOR, na rozdíl od předchozí úpravy v ZPR počítala se souhlasným prohlášením obou rodičů, což již plně reflektovalo zrovnoprávnění mužů a žen. Nedošlo-li k určení otcovství na základě předchozích ustanovení, nastoupila dle § 54 možnost určení otcovství soudem, za otce byl pak považován muž, který s matkou dítěte souložil³⁶ v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevyklučují. S prudkým rozvojem metod analýzy DNA se však začaly často objevovat názory, a totéž vyslovil i Ústavní soud ve svém nálezu I.ÚS 987/07 ze dne 28. 2. 2008, že je takto konstruovaný systém domněnek zastaralý a vázat v moderní době domněnku otcovství na skutečnost soulože neodpovídá společenské realitě.³⁷ Novelou

³² Zákon č. 94/1963 Sb.

³³ Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů.

³⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-061-4., s. 238.

³⁵ Tamtéž, s. 246.

³⁶ Soulož definovala judikatura jako „*úkon pohlavního života, který může vésti k oplodnění ženy; může jí být i jakékoliv spojení pohlavních orgánů muže a ženy vůbec, ba i pouhý jejich dotyk.*“ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu Rv II 476/38.

³⁷ DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *op. cit.*, s. 463.

provedenou zákonem č. 227/2006 Sb.³⁸ byl, v souvislosti s výše zmíněným rozvojem asistované reprodukce, do ustanovení § 54 vložen odstavec 3, který řeší otázku otcovství k dítěti narozenému nesezdanému páru z umělého oplodnění. Za otce byl v takovém případě považován muž, jenž dal k umělému oplodnění souhlas.³⁹ Otcovství k dítěti narozenému v době mezi sto osmdesátým dnem a třístým dnem od umělého oplodňování vykonaného se souhlasem manžela matky pak dle § 58 odst. 2 ZOR nebylo možno popřít, ledaže by se prokázalo, že matka otěhotněla jinak.

Pokud jde tedy o popírání otcovství, ZOR zakládal popěrné právo matce, otci a nově také veřejnému žalobci (nejprve generálnímu prokurátorovi, později nejvyššímu státnímu zástupci), a to k ochraně zájmů dítěte.⁴⁰ Dle § 62 ZOR mohl nejvyšší státní zástupce po uplynutí popěrné lhůty jednomu z rodičů, vyžadoval-li to zájem dítěte, podat návrh na popření otcovství založeného souhlasným prohlášením rodičů vůči otci, matce i dítěti, a to i v případě, že nikdo z nich již není naživu.⁴¹ Před uplynutím popěrné lhůty mohl nejvyšší státní zástupce podat návrh na popření otcovství muže, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale který nemůže být otcem dítěte, je-li to ve zřejmém zájmu dítěte a v souladu s ustanoveními zaručujícími základní lidská práva. Účelem uvedeného ustanovení, obsaženého v § 62a ZOR, bylo zejména zamezení obchodování s dětmi a obcházení pravidel pro mezinárodní adopce.⁴² Manžel dle § 57 odst. 1 mohl otcovství popřít v prekluzivní lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl, že se jeho manželce narodilo dítě. Ústavní soud však shledal tuto lhůtu v její krátké délce, okamžiku počátku jejího běhu a nemožnosti ve výjimečných případech zpochybnit právní otcovství i po jejím uplynutí protiústavní a uvedené ustanovení ZOR svým nálesem Pl.ÚS 15/09 ze dne 8. 7. 2010 zrušil.⁴³ Po novele provedené zákonem č. 84/2012 Sb. pak již manžel mohl otcovství popřít do šesti měsíců ode dne, kdy mu vznikly důvodné pochybnosti o tom, že je otcem dítěte, nejdéle však do tří let od jeho narození. Podmínky pro popření otcovství manželem byly stanoveny v § 58 ZOR. K úspěšnému popření otcovství k dítěti narozenému mezi 180. dnem po uzavření a 300. dnem

³⁸ Zákon č. 227/2006 Sb. o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů.

³⁹ Viz § 54 ZOR.

⁴⁰ Právo podat žalobu o popření otcovství po uplynutí popěrné lhůty umožňoval generálnímu prokurátorovi již § 280 odst. 2 OSŘ z roku 1950, měl-li za to, že toho vyžaduje obecný zájem. Toto ustanovení mělo za cíl umožnit odstranění nesouladu mezi právním a faktickým stavem, tedy mezi otcovstvím „matrikovým“ a biologickým. Odpovídající úprava byla poté zakotvena i do ZOR, avšak pojem obecného zájmu byl nahrazen „zájmem společnosti“ a po novele z roku 1998 „zájmem dítěte“.

Viz HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině... op. cit.*, s. 294 až 295.

⁴¹ RADVANOVA, Senta. *op. cit.*, s. 84.

⁴² HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině... op. cit.*, s. 298.

⁴³ DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *op. cit.*, s. 463.

po zániku manželství bylo nutné prokázat, že je vyloučeno, aby byl manžel otcem. Oproti tomu v případě narození dítěte před 180. dnem od uzavření manželství byla manželova důkazní situace jednodušší; stačilo popřít otcovství u soudu, ledaže by však s matkou souložil v rozhodné době nebo při uzavření manželství věděl, že je těhotná. Již zmíněná „Velká novela“ ZOR přinesla změnu i do ustanovení § 58 odst. 1. Narodilo-li se dítě do 300 dnů po rozvodu manželství a jiným muž tvrdil, že je otcem dítěte, bylo možné považovat otcovství manžela za vyloučené již na základě souhlasného prohlášení matky, manžela a tohoto muže učiněného v řízení o popření otcovství. Tehdy panovaly různé názory ohledně povahy tohoto ustanovení; mnoho autorů se však domnívalo, že se jednalo pouze o pravidlo zjednodušující dokazování v paternitních řízeních spíše než o novou samostatnou domněnku otcovství či další způsob souhlasného prohlášení.⁴⁴ Otcovství založené souhlasným prohlášením mohli popírat otec i matka, taktéž v prekluzivní lhůtě šesti měsíců ode dne určení otcovství, přičemž tato lhůta nemohla skončit před uplynutím šesti měsíců od narození dítěte, bylo-li otcovství určeno k již nenarozenému dítěti.⁴⁵ S účinností od 1. 1. 2014 byl ZOR zrušen a oblast rodinného práva byla po rekodifikaci občanského práva zařazena do nového občanského zákoníku.⁴⁶ O současné hmotněprávní úpravě určování a popírání rodičovství pojednává druhá kapitola této práce.

2.5 Historický vývoj procesní úpravy

Právní úpravu řízení ve věcech rodinněprávních obsahoval již císařský patent č. 208/1854 Ř. z., kterým se zavádí zákon o soudním řízení v nesporných právních věcech, konkrétně řízení ve věcech poručenských a opatrovnických, osvojení, legitimace a propuštění z otcovské moci.⁴⁷ Tento zákon byl, spolu s ostatními procesními předpisy⁴⁸ k 1. 1. 1951 zrušen a nahrazen zákonem č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád), jenž zahrnoval úpravu sporných i nesporných řízení. Problematika určování a popírání otcovství byla upravena ve zvláštních ustanoveních zákona, konkrétně v části druhé, hlavě třetí, nazvané „Uznání, zjištění a popření otcovství“. Posléze ho nahradil dodnes platný a účinný zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Na rodinněprávní řízení, která praxe považovala za sporná, se vztahovala obecná pravidla pro sporné řízení s výslovně stanovenými odchylkami, zatímco rodinněprávní řízení označovaná za nesporná upravoval

⁴⁴ Srov. např. RADVANOVA, Senta. *op. cit.*, s. 285.

⁴⁵ Viz § 61 ZOR.

⁴⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁴⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu s jejich aktuálními problémy*. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-50-9., s. 17.

⁴⁸ Zejm. zákon č. 113/1895 Ř.z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní), Dvorský dekret č. 1595/1819 Sb.z.s. o řízení ve sporných věcech manželských.

OSŘ v rámci zvláštních ustanovení v hlavě páté části třetí.⁴⁹ V souvislosti s rekonstrukcí občanského práva došlo k odpovídající novelizaci OSŘ a především k přijetí zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, jenž s účinností od 1. 1. 2014 vyčlenil úpravu nesporných a jiných zvláštních řízení do samostatného zákona. Právě analýza současné právní úpravy řízení o určení a popření rodičovství je předmětem této práce.

⁴⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních... op. cit.*, s. 19.

3 Současná hmotněprávní úprava

Jak již bylo výše zmíněno, v současné době je úprava rodinného práva součástí občanského zákoníku. Ustanovení týkající se určování a popírání rodičovství lze nalézt v druhém dílu druhé hlavy druhé části, konkrétně § 775 až 793. Ačkoli v průběhu rekodifikačních prací vyvstaly otázky, zda některé tradiční přístupy nepřehodnotit, byla s dílčími úpravami, reflektujícími vývoj a změny ve společnosti, převzata předchozí úprava ze ZOR.⁵⁰

3.1 Mateřství

3.1.1 Určování mateřství

Ustanovení § 775 OZ stanoví, že matkou dítěte je žena, která je porodila. Úprava tedy zůstává shodná s předchozí, přestože v původních verzích návrhu nového občanského zákoníku, například II. verzi návrhu představené dne 19. 5. 2007 (dále jen „Návrh“), bylo toto pravidlo v § 658 navíc doplněno výslovným ustanovením o tom, že původ genetické látky použité k početí není rozhodný a žalobě ženy, která byla dárkyní genetické látky, proti ženě, která dítě porodila, nelze vyhovět.⁵¹ Důvodová zpráva k Návrhu uvádí, že je toho potřeba ke zdůraznění naprosté jednoznačnosti tohoto pravidla pro každého. Dále dle § 658 odst. 2 Návrhu v případě nejistoty ohledně toho, která z žen, jež tvrdí, že je matkou, dítě porodila, soud rozhodně, že dítě je nebo není dítětem určité ženy. Aktivně legitimován k podání žaloby měl být dle důvodové zprávy každý, navíc bez omezení lhůtou.⁵² V platném znění OZ již však výše uvedené upřesnění není, neboť jej zákonodárce považoval za nadbytečné.

Právní mateřství je tedy dle § 775 OZ bezvýjimečně založeno samotným objektivně zjistitelným faktem porodu, aniž by k jeho vzniku bylo potřeba projevu vůle matky. Jelikož se tímto zakládá poměr mezi matkou a dítětem, jakož i další příbuzenské vztahy, a tudíž upravuje postavení osob, je uvedené ustanovení ve smyslu § 1 odst. 2 OZ kogentní. Tento poměr proto nemůže být předmětem jakékoliv jednostranné ani vícestranné dispozice; mateřství se nelze vzdát, zřít, ani jej převést.⁵³ Díky tomuto pojetí se v praxi setkáváme s mnoha problémy spjatými zejména s fenomény tzv. náhradního mateřství, utajených porodů a anonymních porodů, resp. tzv. baby-boxů, o nichž pojednávají následující podkapitoly.

⁵⁰ RADVANOVA, Senta. *op. cit.*, s. 46.

⁵¹ Tamtéž, str. 47.

⁵² Důvodová zpráva II. verzi návrhu nového občanského zákoníku představené dne 19. 5. 2007.

⁵³ ŠVESTKA, J.; DVORÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 280.

Nutno zmínit, že česká úprava tímto plně koresponduje s článkem 2 Evropské úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství⁵⁴, který stanoví, že určení matky dítěte narozeného mimo manželství bude záviset výhradně na skutečnosti porodu.

3.1.2 Náhradní mateřství

Jako náhradní mateřství lze označit situaci, kdy žena - náhradní matka odnese plod a porodí dítě pro jinou osobu či osoby (zpravidla však pro pár) a současně souhlasí s tím, že toto dítě poskytne dané osobě či osobám k osvojení. Osoby usilující o rodičovství prostřednictvím náhradního mateřství lze nazývat objednateli, resp. objednatelským párem.

Podle zdroje genetického materiálu embrya rozlišujeme dva základní typy náhradního mateřství: tradiční (neboli úplné) a gestační (neboli částečné). V případě tradičního náhradního mateřství je užito genetického materiálu (vajíčka) náhradní matky. Obvykle pak poskytuje vlastní genetický materiál (semeno) muž z objednatelského páru, ale může být použito i semeno dárcovské. Mnohem častější je gestační náhradní mateřství, kdy není využit genetický materiál náhradní matky, ale typicky ženy z objednatelského páru, či méně často vajíček dárkyně. Semeno opět může poskytnout buď sám muž - objednatel, nebo dárcce.^{55 56}

V souvislosti s náhradním mateřstvím vyvstávají dvě základní etické otázky:

1) Je vhodné umožňovat náhradní mateřství za úplatu, nebo by mělo být náhradní mateřství motivováno čistě altruismem, tedy přáním náhradních matek nezištně pomoci jiným?

2) Je pro určení rodičovství významnější genetická informace (pokrevní pouto), nebo odnošení dítěte ve vlastním těle po dobu devíti měsíců?

Rozličné právní řády odpovídají na tyto dvě otázky různě. Úplatu za náhradní mateřství umožňují např. právní řády Ukrajiny, Ruska, Indie a Thajska. V těchto zemích sílí tendence přijímat legislativu, jež má zamezit „surogátní turistice“, tedy případům, kdy služeb náhradních matek využívají páry ze zahraničí. Zpravidla se tak děje stanovením podmínky státního občanství daného státu na straně objednatelského páru. Pouze čistě bezúplatné (altruistické) náhradní mateřství upravují a povolují např. právní řády Velké Británie, Austrálie či Nového Zélandu. Úplatné mateřství je v těchto zemích zakázáno.

Co se týče otázky druhé, právní řády ve světě se stále většinou drží tradičního pojetí spojující mateřství s odnošením a porodem dítěte. Výjimkami v tomto ohledu jsou např.

⁵⁴ Vyhlášena jako sdělení Ministerstva zahraničních věcí pod č. 47/2001 Sb. m. s.

⁵⁵ BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, č. 6, s. 193 až 194.

⁵⁶ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 282.

právní řády Ukrajiny,⁵⁷ Kalifornie⁵⁸ a Ohia.⁵⁹ Tyto právní řády upřednostňují při určování rodičovství hledisko genetického materiálu užitého při náhradním mateřství a/nebo postavení objednatelů.⁶⁰ Tím odpadá potřeba souhlasu náhradní matky s osvojením a provedení řízení o osvojení.

V českém právním řádu podrobnější úprava institutu náhradního mateřství chybí, přestože se v České republice narodí náhradním matkám několik desítek dětí ročně.⁶¹ Náhradní mateřství výslovně neupravuje zákon o specifických zdravotních službách.⁶² Je zmíněno pouze jednou v občanském zákoníku, a to v části upravující osvojení, konkrétně v § 804, kdy se pro případ náhradního mateřství připouští výjimka ze zákazu osvojení mezi příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. Zákonodárce tedy za jediný právem dovolený způsob řešení zvolil následné osvojení dítěte ženou - objednatelkou, přičemž předpokládá, že náhradní matky budou často pocházet z řad nejbližších příbuzných, tj. matky či sestry těchto žen. Otázkou ale zůstává, kolik žen skutečně za náhradní matku svého dítěte volí matku vlastní.

Přístup zákonodárce ke dvěma výše zmíněným otázkám je však zřejmý.

Úplatné náhradní mateřství zapovídá trestní zákoník⁶³ ve svém § 169, popisujícím skutkovou podstatu trestného činu svěřením dítěte do moci jiného. Ta spočívá v předání dítěte do moci jiného za odměnu pro účel adopce nebo pro jiný obdobný účel. Přípustná je pouze náhrada nákladů vzniklých náhradní matce v souvislosti s těhotenstvím a porodem, jako jsou náhrada ušlé mzdy či zisku, náhrada za léky, oblečení, zvláštní výživu, zdravotní zákroky a pobyty v nemocnici apod.⁶⁴

V otázce určení mateřství upřednostňuje § 775 OZ zcela jednoznačně a bezpodmínečně náhradní matku. Český zákonodárce tím dává najevo, že považuje odnošení dítěte a jeho porod za důležitější pro vznik mateřství než genetickou spřízněnost ženy

⁵⁷ Čl. 123 odst. 2 a 3 Rodinného zákoníku Ukrajiny (Сімейний кодекс України), dostupný online na webových stránkách Vrchní rady Ukrajiny zde: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page2>

⁵⁸ § 7613 kalifornského Rodinného zákoníku (Family Code), uzákoňujícího předchozí precedenční rozhodnutí kalifornského nejvyššího soudu již z počátku 90. let, dostupný zde:

https://leginfo.ca.gov/faces/codes_displaySection.xhtml?lawCode=FAM§ionNum=7613.

⁵⁹ Náhradní mateřství není v Ohio upraveno zákonem, ale rozhodovací praxí ohijských soudů. Viz např. *Belsito v. Clark*.

⁶⁰ BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, č. 6, s. 196 - 197.

⁶¹ V Česku se ročně narodí na 50 dětí náhradním matkám. Zákony to neřeší, hlavní je důvěra. [online]. [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1956396-v-cesku-se-rocne-narodi-na-50-deti-nahradnim-matkam-zakony-neresi-hlavni-je-duvera>.

Konec tabu. Stovky dětí v Česku porodily náhradní matky. Prvnímu je již 21 let. [online]. [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: https://relax.lidovky.cz/ja-nahradni-matka-0e2-/zdravi.aspx?c=A140721_204119_In-zdravi_jzl.

⁶² Zákon č. 373/2011 Sb. o specifických zdravotních službách.

⁶³ Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník.

⁶⁴ BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, č. 6, s. 195.

s dítětem. Ani toto jasné řešení předkládané etické otázky však nezůstává bez nepříznivých či paradoxních důsledků.

Jednou z obtíží může být skutečnost, že náhradní matka odmítne dát souhlas s osvojením, případně svůj souhlas s osvojením odvolá. Muž z objednatelského páru může být určen jako otec dítěte již za trvání těhotenství souhlasným prohlášením tohoto muže a (náhradní) matky.⁶⁵ Ale postavení ženy z objednatelského páru je extrémně slabé. Ani poskytnutím vlastního vajíčka k umělému oplodnění (a tedy svojí genetické informace) nijak nezvyšuje svoje šance na to stát se matkou dítěte.

Upřednostněním náhradní matky může dojít k paradoxní situaci. Muž, který dal souhlas k umělému oplodnění (náhradní) matky, aniž by bylo použito jeho semeno, bude mít zákonem garantován silnější právní vztah k dítěti⁶⁶ než žena, která s cílem stát se matkou tohoto dítěte poskytla pro umělé oplodnění svoje vajíčko. Jediná osoba z těchto tří, která dítěti přispěla genetickou informací, by pak mohla přinejlepším žádat o přiznání práva na styk s dítětem na základě úspěšného návrhu na určení příbuzenství podle § 771 OZ, jak to v jiném případě naznačil Ústavní soud⁶⁷. Dané ustanovení totiž operuje s pokrevním poutem, na rozdíl od určování rodičovství založeného i na jiných než pokrevních důvodech.

Žena z objednatelského páru je navíc v případech, kdy je muž z objednatelského páru právním otcem dítěte, odkázána i na jeho dobrou vůli při svolení k adopci, nejen na vůli náhradní matky. Zejména v situaci, kdy se ve zlém rozpadne vztah objednatelského páru a náhradní matkou je příbuzná či dobrá známá objednatele, hrozí ženě z objednatelského páru, že se nestane matkou dítěte, neboť bude objednatel raději sdílet povinnosti rodiče s náhradní matkou.

Ani postavení muže z objednatelského páru však není v českém právním řádu zcela pevné. Ustanovení § 778 OZ zakládá domněnku otcovství muži, který dal souhlas k umělému oplodnění, jenom v případě, kdy se dítě počaté umělým oplodněním narodí ženě neprovdané. Narodí-li se dítě počaté umělým oplodněním ženě provdané, svědčí domněnka otcovství jejímu manželovi.⁶⁸ Otcovství pak může popřít pouze manžel náhradní matky nebo náhradní matka sama.⁶⁹ Pokud tak jeden z nich neučiní, ztrácí muž z objednatelského páru naději na určení svého otcovství k dítěti a může se stát otcem tohoto dítěte toliko prostřednictvím řízení

⁶⁵ Viz § 779 OZ.

⁶⁶ Porodí-li je neprovdaná matka, viz níže.

⁶⁷ Nález II.ÚS 3122/16. V tomto nálezu Ústavní soud zamítl stížnost domnělého otce usilujícího u obecných soudů o určení svého otcovství k dítěti za současného popření otcovství matrikového otce, kterému svědčila první domněnka otcovství. Ústavní soud v obiter dicto nastínil právě možnost domáhat se styku s dítětem (o který domnělému otci podle jeho slov šlo) v návaznosti na návrh na určení příbuzenství podle § 771 OZ.

⁶⁸ Viz § 776 OZ.

⁶⁹ Viz § 785 až 793 OZ.

o osvojení. Pakliže bylo při umělém oplodnění užito objednatelovo semeno, lze rovněž uvažovat o výše zmíněném postupu navrženého Ústavním soudem - tedy navrhnout určení příbuzenství podle § 771 OZ a zažádat o přiznání práva na styk s dítětem.

Z výše uvedeného je zřejmé, že i při zachování zásady, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila, by bylo vhodné některé aspekty náhradního mateřství právně upravit. Tato úprava by např. mohla zajistit ženě z objednatelského páru možnost osvojit si dítě i v případě, kdy objednatel, který je právním otcem dítěte, s osvojením nesouhlasí, ale náhradní matka ano. Nebo by mohla být pro případy náhradního mateřství zavedena prvořadá domněnka otcovství muže, který dal souhlas s umělým oplodněním, i když se dítě narodilo vdané matce, přičemž by domněnka otcovství manžela náhradní matky přistupovala, jen jestliže by se prokázalo, že k těhotenství náhradní matky došlo jinak. Uvažovat lze rovněž o stanovení formy smlouvy o náhradním mateřství, určení pravidel pro hrazení nákladů souvisejících s těhotenstvím a porodem a jejich případné vracení či nevrácení atd.

Přijetím právní úpravy zakládající automatické rodičovství objednatelského páru (či eventuálně jediného objednatele) v případě, že bylo dítě počato umělým oplodněním a odnošeno náhradní matkou, by se zamezilo nejistému procesu osvojení dítěte. Výhodou by bylo přehledné, pevné a rovné právní postavení objednatelů – budoucích rodičů.

Další možností by bylo přijetí modelu uplatňujícího se například ve Velké Británii, kdy je možné při splnění stanovených podmínek žádat soud o vydání „rozsudku o rodičovství“ (*parental order*). Tento postup umožňuje určit jako právní matku dítěte ženu, jejíž genetický materiál byl použitý k početí a představuje výjimku z výchozí zásady, že matkou dítěte je žena, která jej porodila, a zároveň není nutné podstupovat zdlouhavé a náročné řízení o osvojení. Pro úplnost je třeba dodat, že navrhovateli mohou být pouze manželé, registrovaní partneři nebo nesezdané páry žijící v trvalém rodinném vztahu, nikoliv pouze žena samotná.^{70 71} Je však nutné vzít v potaz, že je Česká republika vázána Evropskou úmluvou o právním postavení dětí narozených mimo manželství, a zda by uvedené postupy nebyly v rozporu s výše citovaným článkem 2 této Úmluvy. Na druhou stranu nelze opominout fakt, že Úmluva je z roku 1975, a od té doby došlo k obrovskému vědeckému pokroku, který nereflektuje, a zpochybnit lze i její věcnou působnost a argumentovat, že má být vztažena pouze na okruh nemanželských dětí.⁷² Například výše uvedená Ukrajina je

⁷⁰ RADVANOVÁ, Senta. *op. cit.*, s. 48.

⁷¹ Viz § 54 Human Fertilisation and Embryology Act 2008, dostupné online z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/part/2/crossheading/parental-orders>

⁷² SKÁCEL, Jindřich: Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*, 2011, č. 6, s. 26.

stranou Úmluvy, přesto v případě náhradního mateřství přijala úpravu, dle které není porod rozhodujícím faktorem pro určení matky dítěte.

3.1.3 Utajené a anonymní porody

Dle ustanovení § 37 zákona o zdravotních službách⁷³ se provedením utajeného porodu rozumí takové postupy při poskytování zdravotních služeb v souvislosti s těhotenstvím a porodem, které ženě zachovávají její anonymitu, s výjimkou postupů, které jsou potřebné k zajištění úhrady zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění a zajištění informací pro Národní zdravotnický informační systém. Právo na provedení utajeného porodu má žena s trvalým pobytem na území České republiky, jejímuž manželů nesvědčí domněnka otcovství, předloží-li poskytovateli zdravotních služeb písemnou žádost o utajení své totožnosti při porodu společně s prohlášením, že nehodlá o dítě pečovat. Jméno, příjmení, datum narození ženy, žádost o utajení porodu a datum porodu je poté vedeno odděleně od zdravotnické dokumentace; o tyto údaje je doplněna až po ukončení hospitalizace, následně je vložena do zapečetěného obalu a její otevření je možné pouze na žádost ženy, která utajeně porodila, nebo na základě soudního rozhodnutí.⁷⁴ I přes prohlášení ženy, že nehodlá o dítě pečovat, její žádost a následné provedení utajeného porodu však s ohledem na kogentní ustanovení § 775 OZ stále zůstává tato žena matkou dítěte. Údaje o ní jsou známé, avšak podléhají utajení.

Oproti tomu institut tzv. anonymních porodů⁷⁵ český právní řád neupravuje. Je-li nalezeno dítě s neznámou totožností, dle zákona o matrikách⁷⁶ policejní orgán je povinen provést šetření a jeho výsledky předat společně s lékařskou zprávou matričnímu úřadu. Jestliže i po provedeném šetření zůstává totožnost dítěte a jeho rodičů neznámá, matriční úřad vyrozumí soud, který následně určí dítěti jméno a příjmení a poručníka; stejně tak, nelze-li zjistit datum narození dítěte, určí jej soud. Takto nalezené dítě má později, nebude-li osvojeno, právo domáhat se u soudu určení mateřství i otcovství.⁷⁷ Zvláštním případem pak je zanechání novorozence v tzv. baby-boxu, speciální schránce určené k odkládání „nechtěných“ dětí. Zřizování a provozování baby-boxů⁷⁸ není českým právem nikterak upraveno, ale ani zakázáno a jejich existence již od počátku vyvolává velmi rozporuplné názory, dokonce se staly předmětem kritiky ze strany Výboru OSN pro práva dítěte pro rozpor s Úmluvou o

⁷³ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.

⁷⁴ Srov. § 56 zákona o zdravotních službách.

⁷⁵ Při anonymním porodu není totožnost matky známá vůbec; právní úpravu anonymních porodů lze nalézt například ve Francii. Viz ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 281 až 282.

⁷⁶ Zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

⁷⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975) : komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-503-9, s. 510 až 511.

⁷⁸ Zřizovatelem baby-boxů je Nadační fond pro odložené děti STATIM. Viz www.babybox.cz.

právech dítěte, konkrétně s článkem 7.⁷⁹ ⁸⁰ Podstatné je, že odložením dítěte do baby-boxu matka nenaplní skutkovou podstatu trestného činu opuštění dítěte nebo svěřené osoby dle § 195 trestního zákoníku, neboť dítěte nevystaví nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví.

Přestože mezi veřejností panuje přesvědčení, že takto odložené dítě se velmi rychle dostane do nové rodiny, fakticky odloženi dítěte do baby-boxu následný proces osvojení nijak nezjednoduší. I takto odložené dítě stále má právní matku, která má rodičovskou odpovědnost, jen není známa její totožnost; stále je vyžadován souhlas s osvojením, který může matka dát nejdříve šest týdnů po porodu⁸¹, resp. než soud může rozhodnout, že souhlasu není třeba. Pokud žena později prokáže, že je matkou odloženého dítěte, může se domáhat zápisu odpovídajících údajů do matriky.⁸²

3.1.4 Dílčí závěr a další úvahy *de lege ferenda*

Z výše uvedeného vyplývá, že v české právní úpravě mateřství existují oblasti, které se nyní nacházejí v jakési „šedé zóně“ a by bylo vhodné je regulovat, a tím mám na mysli jednak náhradní mateřství, jednak baby-boxy. V prvním případě sice právní úprava existuje, ale je velmi kusá a neuspokojivá, ve druhém zcela chybí; zákonodárce by se tedy měl k těmto institutům „postavit čelem“ a přijmout jednoznačnou a současně společenskou realitě odpovídající úpravu.

Problematika náhradního mateřství by mohla být řešena buďto skrze výše nastíněné „rozsudky o rodičovství“, anebo *ex lege* nastupující právní mateřství ženy z objednatelského páru, který uzavřel s jinou ženou smlouvu o tom, že tato jiná žena pro ně odnese plod a porodí dítě a současně souhlasí s tím, že muž a žena z objednatelského páru se stanou rodiči dítěte. Nezbytnou podmínkou v obou případech by byla právě existence této „smlouvy o náhradním mateřství“, jejíž náležitosti by byly stanoveny zákonem, musela by být sepsána notářem a následně uložena, lze uvažovat i o vytvoření – samozřejmě neveřejné – „evidence smluv o náhradním mateřství“. Smlouva by pak společně s potvrzením poskytovatele zdravotních služeb o provedení umělého oplodnění tvořila podklad pro zápis rodičů dítěte matričním úřadem, anebo pro vydání „rozsudku o rodičovství“ soudem. Bylo by ovšem nezbytné

⁷⁹ Právo dítěte být registrováno ihned po narození, právo na jméno, státní příslušnost a právo znát své rodiče a právo na jejich péči.

⁸⁰ Výbor na svém 57. zasedání konaném ve dnech 30. 5. – 17. 6. 2011 vydal doporučení, ve kterém v bodě 50. Českou republiku vyzývá k ukončení programu „Babybox“. Text doporučení dostupný online z: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fCZE%2fCO%2f3-4&Lang=en. [cit. 2018-01-17].

⁸¹ § Viz 831 OZ.

⁸² ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*, 2005, č. 7, s. 251.

vypořádat se s mnoha palčivými a na hraně etiky se pohybujícími problémy, které by mohly nastat, zejména pokud by se narodilo postižené dítě, o které by neměl zájem objednatelský pár, ani náhradní matka; otázka umělého přerušení těhotenství v případě, pokud by bylo v jeho průběhu zjištěno vážné poškození plodu nebo genetická vada; dále například samovolný potrat anebo ohrožení správného vývoje plodu z důvodu nevhodné životosprávy náhradní matky. Je třeba, i ze strany veřejnosti, nepohlížet na fenomén náhradního mateřství jako na něco výjimečného a obskurního, jako na něco, co by se mělo tajit, nýbrž jako na jeden z možných způsobů řešení problémů lidské reprodukce.

Co se týče baby-boxů, vzhledem k jejich kontroverznosti by se měl zákonodárce vůči nim jasně vymezit, tedy buďto jejich zřizování a provozování výslovně zákonem zakázat, anebo vytvořit legislativní rámec pro jejich fungování. Nelze pominout, že jsou veřejností laickou a z části i lékařskou vnímány spíše pozitivně nebo přinejmenším tolerovány a za posledních devět let se roční počet do nich odložených dětí pohybuje mezi deseti a dvaceti.⁸³ Dle policejních statistik a názoru odborníků baby-boxy nikterak nepřispívají ke snížení počtu usmrcení novorozenců matkou, neboť takový čin páchají převážně ženy v afektu či stížené duševní poruchou, a využívají je zejména ženy, které uvažují racionálně a které by i tak odložily své dítě v místech, kde by bylo brzo nalezeno a nebylo by vystaveno přímému ohrožení života⁸⁴, s čímž naprosto souhlasím. Domnívám se, že přeci jen baby-box je pro odložené dítě bezpečnější, neboť je k němu pomoc přivolána okamžitě. Na druhou stranu, pokud pomineme právní problémy, které s sebou odložení dítěte přináší, také není známa jeho rodinná anamnéza a nelze zjistit genetické predispozice k nejrůznějším chorobám. Pokud by se zákonodárce přiklonil k prvnímu řešení a zřizování a provozování baby-boxů zakázal, bylo by zároveň nezbytné zajistit zlepšení možností pro ženy a matky v tíživých životních situacích, aby k odkládání dětí pokud možno vůbec nedocházelo. Uvažovat by šlo také o zakotvení anonymních porodů nebo institutu „vzdání se dítěte“, ačkoliv podobná řešení by byla zcela v rozporu s kogentním ustanovením § 775 OZ.

⁸³ Ke dni 12. 3. 2018 je v české republice zřízeno 73 baby-boxů a je plánované otevření dalších dvou. Celkem bylo ke dni 12. 3. 2018 od zřízení prvního baby-boxu v roce 2006 takto odloženo 165 dětí. Statistiky dostupné online z: <http://www.babybox.cz/media/pdf/statistika-babyboxu.pdf>; <http://www.babybox.cz/?p=statistiky>. [cit. 2018-03-12].

⁸⁴ Babyboxy už zachránily 139 dětí. Novorozenci přesto dál umírají. [online]. [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/babyboxy-uz-zachranily-139-deti-novorozenci-presto-dal-umiraji_201608060626_akottova2.

3.2 Otcovství

3.2.1 Určování otcovství

Jak již bylo naznačeno výše, i po rekonstrukci občanského práva nadále přetrvává systém určování otcovství na základě systému domněnek. I přes mnohé názory o jeho překonanosti a zastaralosti⁸⁵ tedy zákonodárce setrval na modelu, jenž je v našem právním prostředí považován za tradiční, ačkoli oproti původní úpravě v ZOR prošel několika dílčími změnami. Jelikož ustanovení občanského zákoníku podrobně upravují i procesní aspekty, budu se jimi podrobněji zabývat níže v části práce týkající se řízení o určení a popření otcovství, nicméně pro kontext budou zmíněny i zde.

3.2.2 První domněnka⁸⁶

První domněnka svědčí manželovi matky; ustanovení § 776 odst. 1 OZ konkrétně vymezuje, že se dítě musí narodit v době od uzavření manželství do uplynutí třicátého dne po zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné, nebo po prohlášení manžela za nezvěstného. Na případy, kdy se dítě narodí ženě znovu provdané před uplynutím lhůty tři seti dnů od zániku manželství předchozího, a tím pádem by tatáž domněnka dopadala na dva různé muže, pamatuje ustanovení § 776 odst. 2 OZ, jež stanoví, že v takové situaci se má za to, že je otcem dítěte manžel pozdější. Vychází se z předpokladu, že otcovství pozdějšího manžela je pravděpodobnější než otcovství manžela bývalého. Pozdější manžel může samozřejmě své otcovství k dítěti popřít; stane-li se tak, uplatní se automaticky domněnka otcovství bývalého manžela.⁸⁷

3.2.3 Určení otcovství po zahájení řízení o rozvodu či neplatnosti manželství

Jednou ze změn, které přinesl nový občanský zákoník oproti zákonu o rodině, je tzv. konverze první domněnky ve prospěch druhé⁸⁸, neboli pravidlo obsažené v § 777 OZ, jež umožňuje určit otcovství k dítěti narozenému v době, kdy probíhá rozvodové řízení, přičemž k otcovství se hlásí jiný muž, než je manžel (případně bývalý manžel) matky. Jeho podstatou je prohlášení manžela (bývalého manžela) matky, že není otcem dítěte a zároveň prohlášení jiného muže, že je otcem dítěte, přičemž matka se musí k oběma prohlášením připojit. Rozdíl oproti ZOR spočívá v tom, že nyní na základě tohoto trojstranného prohlášení dojde přímo

⁸⁵ Viz např. nález Ústavního soudu I.ÚS 987/07.

⁸⁶ V textu práce používám tradiční označení domněnek jako první, druhé a třetí, ačkoliv občanský zákoník nově přinesl pravidla, která jsou ve své podstatě dalšími domněnkami otcovství, a v současné době lze hovořit o pěti domněnkách. V odborné literatuře se lze setkat i s označením „první a půltá domněnka“ pro určení otcovství k dítěti počatému umělým oplodněním. Viz HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 535.

⁸⁷ ŠVESTKA, J.; DVORÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 287.

⁸⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 521 až 522; s. 530.

k určení otcovství, zatímco dle předchozí úpravy obdobné prohlášení vedlo pouze k popření otcovství manžela (bývalého manžela) a teprve poté muselo dojít ještě k určení otcovství jiného muže, nejčastěji souhlasným prohlášením.^{89 90}

Prohlášení musí být učiněno v řízení před soudem zahájeném na návrh jedné ze tří výše uvedených osob, dle důvodové zprávy se jedná o řízení o popření otcovství spojené s řízením o určení otcovství, přičemž k určení otcovství nemůže dojít před nabytím právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství.⁹¹

3.2.4 Určení otcovství k dítěti počatému umělým oplodněním

Ustanovení § 778 OZ podobně jako § 54 odst. 3 ZOR cílí na případy, kdy se narodí neprovdané ženě dítě počaté umělým oplodněním; pak se má za to, že otcem je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas⁹², přičemž je myšlen pouze souhlas dle § 8 zákona o specifických zdravotních službách. Umělé oplodnění lze dle § 6 odst. 1 zákona o specifických zdravotních službách provést pouze na žádost neplodného páru, tzn. muže a ženy, zákon tedy nepřipouští umělé oplodnění osamělé ženy či ženy žijící v lesbickém páru. Z povahy samotné metody vyplývá, že v případě použití genetického materiálu anonymního dárce nemůže být muž, jenž dal k umělému oplodnění souhlas, biologickým otcem dítěte, genetický původ zárodečného materiálu tudíž v tomto případě nehraje žádnou roli.⁹³ Předpokládá se totiž, že muž, který dá souhlas k umělému oplodnění družky, chce být uznán za právního otce dítěte bez ohledu na to, zda pochází z jeho vlastního semene, nebo od dárce. Domněnka⁹⁴ otcovství se proto uplatňuje *ex lege* bez nutnosti dalšího projevu vůle.⁹⁵

3.2.5 Druhá domněnka

Není-li otcovství určeno na základě předchozích ustanovení (případně bylo-li otcovství manžela úspěšně popřeno), dle ustanovení § 779 odst. 1 OZ lze uplatnit domněnku, že otcem dítěte je muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením matky a tohoto muže, přičemž je možné tímto způsobem určit otcovství i k počatému, avšak dosud nenarozenému dítěti. Vychází se přitom z předpokladu, že muž, který své otcovství

⁸⁹ Viz kapitola 1.4 této práce.

⁹⁰ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 289 až 290.

⁹¹ Důvodová zpráva k § 777 OZ.

⁹² Narodí-li se dítě počaté z umělého oplodnění ženě provdané, uplatní se první domněnka dle § 776 OZ.

⁹³ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 295.

⁹⁴ Označení „domněnka“ je pravdivé v případě, kdy je použito semeno muže, jenž dal k umělému oplodnění souhlas. Je-li použito semeno dárce, bylo by vhodnější použít termín „fikce“, neboť je jisté, že muž, jenž dal k umělému oplodnění souhlas, není biologickým otcem dítěte. Viz FRINTA, Ondřej. *Určování rodičovství (nejen) v návrhu nového OZ*. Sborník příspěvků z konference Olomoucké právnické dny 2008, s. 221.

⁹⁵ RADVANOVÁ, Senta. *op. cit.*, s. 56.

prohlašuje, skutečně je biologickým otcem dítěte, nebo si to o sobě myslí, a biologický původ dítěte není nijak zkoumán.⁹⁶ V praxi samozřejmě dochází i k tomu, že prohlášení činí muž, který si je vědom, že není biologickým otcem, a to z nejrůznějších důvodů, zištných i nezištných (např. sledující obejití procesu osvojení dítěte, zejména s mezinárodním přesahem, bránění domnělému otci podat návrh na určení otcovství na základě „třetí“ domněnky, či dříve také kvůli získání nabytí státního občanství⁹⁷). Je-li zcela zjevné, že otcovství tohoto muže je vyloučeno, je třeba takové jednání posuzovat jako obcházení zákona či zneužití práva, a hledět na něj v souladu s § 580 a 588 OZ jako na absolutně neplatné.⁹⁸ Dále na tyto případy míří ustanovení § 793 OZ umožňující soudu zahájit i bez návrhu řízení o popření otcovství určeného souhlasným prohlášením, kdy takto určený otec otcem dítěte být nemůže, vyžaduje-li to zřejmý zájem dítěte a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva (podrobněji viz níže).

Souhlasné prohlášení jako zvláštní projev vůle se skládá ze dvou samostatných jednostranných právních jednání – matky a muže, jenž otcovství prohlašuje, a jejich obsah musí být totožný, totiž musí z nich vyplývat vůle, aby byl za otce považován právě tento muž. Občanský zákoník v § 782 výslovně uvádí, že není-li stanoveno jinak, použijí se na prohlášení otcovství obecná ustanovení o právním jednání, neboť za dřívější úpravy panovaly pochybnosti, zda je možné tato obecná ustanovení vztáhnout právě i na prohlášení otcovství.⁹⁹ Použit lze tedy zejména ustanovení o simulaci, omylu, lsti, zdánlivém právním jednání a neplatnosti. Ze zvláštní povahy prohlášení jakožto projevu vůle, který zakládá statusový poměr, jenž je trvalý a stabilní a nelze jej, kromě úspěšného popření otcovství, v budoucnu zrušit, však vyplývá, že některá obecná ustanovení o právních jednáních na něj vztáhnout nelze, ačkoliv tak není zákonem výslovně stanoveno. Jedná se o ta ustanovení, která umožňují činit právní jednání časově omezeným či podmíněným, tj. doložení času, anebo podmínky.¹⁰⁰ Neplatnosti souhlasného prohlášení je třeba se dovolat u soudu, přičemž dle věty druhé § 782 OZ, s ohledem na trvalost a stabilitu rodičovského poměru, tak lze učinit pouze ve lhůtě pro popření otcovství, tj. šesti měsíců.¹⁰¹

⁹⁶ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 296.

⁹⁷ Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky, již na toto pamatuje a dle § 7 je podmínkou nabytí občanství dítěte souhlasným prohlášením rodičů, kdy matka není občankou ČR, státu EU, nemá na území ČR trvalý pobyt, ani není bezdomovkyní a otec je občanem ČR, prokázání otcovství genetickou zkouškou formou znaleckého posudku.

⁹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 539.

⁹⁹ Důvodová zpráva k § 782 OZ.

¹⁰⁰ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 303.

¹⁰¹ Viz § 790 OZ, podrobněji o popírání otcovství viz níže.

Souhlasné prohlášení se dle § 779 odst. 2 činí osobně před soudem či matričním úřadem, ovšem nezletilý, který není plně svéprávný, může pouze před soudem. Občanský zákoník dále v § 780 stanovuje výjimku pro osoby, které nejsou plně svéprávné; ty mohou prohlášení činit pouze před soudem, přičemž soud podle okolností případu posoudí, zda je osoba schopna jednat sama, nebo zda za ni bude jednat opatrovník. Toto ustanovení představuje odchylku z pravidla, že se souhlasné prohlášení musí činit osobně. Nutno zmínit, že soud může dospět k názoru, že prohlášení není přiměřené rozumovým a volným schopnostem dotyčné osoby, nebo že není schopna posoudit jeho význam a následky; pak není možné určit otcovství na základě souhlasného prohlášení, nýbrž pouze soudem dle § 783 OZ. Existují rozporné výklady toho, zda se ustanovení § 780 vztahuje také na nezletilé, kteří dosud nejsou plně svéprávní, přestože jsou výslovně zmíněni v § 779 odst. 2 poslední věta; komentářová literatura se kloní k názoru, že ano a poslední věta § 779 odst. 2 by měla být vypuštěna pro nadbytečnost.¹⁰²

Významnou změnu oproti předchozí úpravě přinesl § 781 OZ, který říká, že v případě, kdy matka pro duševní poruchu nemůže posoudit význam svého prohlášení nebo je-li jeho opatření spojeno s nepřekonatelnou překážkou (matka je nezvěstná, své dítě odložila, nebo požádala o utajení totožnosti v souvislosti s porodem)¹⁰³, není určení otcovství souhlasným prohlášením možné a je nutné postupovat dle § 783. ZOR naopak umožňoval v takové situaci určit otcovství pouze na základě prohlášení muže, souhlasu matky nebylo třeba, což bylo předmětem kritiky. Zákonodárce se tedy rozhodl výslovně zdůraznit, že ohledně překážek na straně matky platí nová úprava, ačkoliv totéž pravidlo platí i pro otce.¹⁰⁴

3.2.6 Třetí domněnka

Jedním z hlavních důvodů, proč bývá model určování otcovství na základě domněnek kritizován pro jeho zastaralost, je právě setrvávání na tzv. třetí domněnce v jejím tradičním pojetí, založeném na koncepci souložce v tzv. kritické době. Ustanovení § 783 OZ tedy stanoví, že nedojde-li k určení otcovství podle předchozích domněnek, určí je soud na návrh matky, dítěte i muže, jenž tvrdí, že je otcem. Uplatní se přitom domněnka, že otcem je muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní, ledaže jeho otcovství vylučují závažné okolnosti. Jediná změna oproti předchozí úpravě spočívá v posunutí hranice kritické doby ze sto osmdesáti na sto šedesát dnů. I přesto, že v dnešní době díky metodám analýzy DNA lze otcovství nejen zcela

¹⁰² ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 299 až 300.

¹⁰³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 549 až 550.

¹⁰⁴ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 302.

vyloučit, ale i určit tak vysokou pravděpodobností, že je lze mít prakticky za prokázané, zůstává skutkovou bází třetí domněnky soulož v kritické době, nikoliv výsledek genetické zkoušky. Domněnku lze vyvrátit prokázáním závažných skutečností, které otcovství tohoto muže vylučují, což se nejčastěji děje prostřednictvím znaleckého posudku na základě analýzy DNA, dále také doložením neplodnosti anebo faktu, že žena již byla v době soulože s odpůrcem těhotná,¹⁰⁵ naopak tzv. námitka více souložníků či použití prezervativu nejsou přípustné.¹⁰⁶ O dokazování v paternitních řízeních podrobněji pojednává kapitola 4.7 této práce.

K problematice třetí domněnky je vhodné zmínit i rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 6. 5. 1967, č.j. 5 Cz 32/67 (Rc 98/1967), ve kterém bylo judikováno, že určení otcovství soudem není vyloučeno ani v případě, že muži nesvědčí domněnka soulože v kritické době, tedy že soud může takto určit otcovství i na základě jiného postupu, než jen uplatněním třetí domněnky.^{107 108} Uvedené lze uplatnit například v případech, kdy sice dojde k intimnímu styku mezi matkou a domnělým otcem, ovšem nedojde k souloži jako takové, jak je definována již výše citovanou judikaturou, a matka se následně svépomocí oplodní semenem domnělého otce. Stávající konstrukce třetí domněnky tyto možnosti nereflektuje.¹⁰⁹

3.2.7 Popírání otcovství

Možnost popřít otcovství je tradičním institutem, jehož důsledkem je v případě úspěchu zánik statusového vztahu mezi otcem a dítětem. Jelikož se má jednat o vztah neměnný a trvalý, existoval odjakživa zájem na zachování jeho stability, a proto bylo popěrné právo omezováno krátkými lhůtami, zároveň ovšem díky vědeckému pokroku začalo být možné spolehlivě prokázat biologické otcovství. Dochází tak ke střetu dvou hodnot: zmíněného zájmu na stabilitě statusových vztahů proti zájmu na souladu právního a biologického rodičovství.¹¹⁰

Nový občanský zákoník se proto musel vypořádat především s popěrnými lhůtami, které byly v předchozí úpravě kritizovány pro svou krátkou délku rigidnost (zejména s ohledem na nálezy Ústavního soudu Pl. ÚS 15/09, který zrušil ustanovení ZOR, viz kapitola 2.4), a také s otázkou, koho zahrnout do okruhu aktivně legitimovaných k popírání otcovství.

¹⁰⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 557.

¹⁰⁶ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 306 až 307.

¹⁰⁷ (...) *že právní domněnka v § 54 odst. 2 zák. o rod. neznamená, že nemůže být v žádném případě určen otcem dítěte muž, který s matkou dítěte souložil mimo tzv. kritickou dobu, tj. v době, od které uplynulo do narození dítěte méně než 180 anebo více než 300 dní.*

¹⁰⁸ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 286.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 307.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 315.

Došlo tedy k zásadní změně ve stanovení lhůt pro manžela matky pro popření otcovství založeného první domněnkou, a to jednak lhůty subjektivní, jednak objektivní. Co se týče aktivní legitimace, tak ani současná úprava nepřiznává popěrné právo dítěti ani domnělému otci, pouze matrikovým rodičům; oproti tomu již nebylo převzato popěrné právo nejvyššího státního zástupce.¹¹¹

Manžel dle § 785 OZ může popřít u soudu své otcovství v subjektivní lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte, nejpozději však v objektivní lhůtě šesti let od narození dítětem, a to vůči dítěti nebo matce, musí tedy alespoň jeden z nich být na živu. Pro případ, že byla svéprávnost manžela v tomto ohledu omezena, může jeho otcovství popřít pro tento účel jmenovaný opatrovník. Občanský zákoník v § 776 rozlišuje dvě různé situace podle toho, kdy bylo dítě narozeno: zda v době mezi sto šedesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem po jeho zániku nebo prohlášení za neplatné, anebo před sto šedesátým dnem od uzavření manželství, tj. v tzv. privilegované době. V prvním případě lze otcovství popřít jen, je-li vyloučeno, že manžel je otcem dítěte, manžel tedy musí prokázat skutečnosti jeho otcovství vylučující (typicky znalecký posudek na základě analýzy DNA, nebo doložení neplodnosti). Samozřejmě může namísto dokazování dojít rovnou k určení otcovství na základě § 777 OZ. Ve druhém případě je postavení manžela usnadněno, neboť k popření otcovství stačí projev vůle o popření otcovství. To ovšem neplatí, souložil-li manžel s matkou v tzv. kritické době, nebo věděl-li o jejím těhotenství při uzavření manželství, tyto skutečnosti je povinen prokazovat odpůrce. Teprve pokud budou prokázány, musí manžel uvést okolnosti, které jeho otcovství vylučují.¹¹²

Otcovství k dítěti počatému umělým oplodněním se souhlasem manžela či druha matky a narozenému mezi sto šedesátým a třístým dnem od umělého oplodnění není možno popřít, přičemž použitý genetický materiál nehraje žádnou roli. Z tohoto pravidla však existuje výjimka v případě, kdy bude prokázáno, že matka otěhotněla jiným způsobem než v důsledku umělého oplodnění, typicky souloží s jiným mužem (v úvahu také připadá možnost, že otěhotněla v důsledku umělého oplodnění bez souhlasu svého manžela či druha).¹¹³

¹¹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 572.

¹¹² ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 318 až 319.

¹¹³ Tamtéž, s. 321 až 322.

K popření manželova otcovství je oprávněna také matka, a to do šesti měsíců od narození dítěte.¹¹⁴

Otcovství určené souhlasným prohlášením – a to na základě § 777 i § 779 OZ – může být popřeno, jen je-li otcovství daného muže vyloučeno, v šestiměsíční lhůtě ode dne, kdy bylo takto určeno. Pokud bylo učiněno prohlášení k dítěti dosud nenarozenému, popěrná lhůta začíná běžet až ode dne narození. Dle § 791 OZ náleží popěrné právo v případě druhé domněnky i matce, výkladem se dovozuje, že také ona musí prokázat skutečnosti vylučující otcovství matrikového otce; lhůta je taktéž šestiměsíční ode dne souhlasného prohlášení, resp. narození dítěte.¹¹⁵

Jak bylo zmíněno výše, rekodifikace přinesla zrušení kritizovaného popěrného práva nejvyššího státního zástupce, neboť jak uvádí důvodová zpráva k § 792 OZ, ve statusových věcech náleží rozhodování soudu. Soud tedy, vyžaduje-li to zájem dítěte a veřejný pořádek, může rozhodnout o prominutí zmeškání popěrné lhůty (srov. § 62 ZOR). Dalším výrazným posunem oproti předchozí úpravě je zavedení možnosti soudu zahájit i bez návrhu řízení o popření otcovství určeného souhlasným prohlášením, nemůže-li být takto určený otec otcem dítěte, pokud to vyžaduje zřejmý zájem dítěte a mají být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva. Cílem ustanovení § 793 OZ, stejně jako dříve § 62a ZOR, je zamezit nezákonné manipulaci s dětmi, neboť jak již je uvedeno výše, souhlasné prohlášení může být zneužito k obejití pravidel mezinárodního osvojení. K tomu poslední věta § 793 OZ dodává, že soud zpravidla současně pozastaví výkon rodičovské odpovědnosti, protože zahájení řízení o popření otcovství samo o sobě těmto manipulacím fakticky nezabrání.¹¹⁶

3.2.8 Dílčí závěr a úvahy *de lege ferenda*

Za zmínku v této souvislosti stojí dílo Ingeborg Schwenzer *Model Family Code from a Global Perspective*, jež si, jak píše jeho autorka v předmluvě, klade za cíl vytvořit „zcela autonomní a konzistentní systém rodinného práva založený na moderních řešeních.“ Snaží se překonat rozdíly v národních právních úpravách pramenících z jejich rozdílného historického vývoje, a jelikož je v mnoha bodech inspirován právními řády Kanady, Austrálie a Nového Zélandu, vymyká se principům, na kterých stojí kontinentální úprava vycházející z římského práva.¹¹⁷ Zcela odlišně je řešena i právě otázka určování otcovství; namísto domněnek, které

¹¹⁴ Viz § 789 OZ.

¹¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 558.

¹¹⁶ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 331 až 332.

¹¹⁷ SCHWENZER, Ingeborg H. a Mariel DIMSEY. *Model family code: from a global perspective*. Antwerpen: Intersentia, 2006. European family law series, 12. ISBN 90-5095-590-8, s. 5. Dostupný online z: https://ius.unibas.ch/uploads/publics/6428/20111027161123_4ea9668bdfd0f.pdf;

jsou hodnoceny v době možností analýzy DNA jako přežitě a zbytečné,¹¹⁸ stojí na principu tzv. „parentage by intention“, neboli dobrovolnému uznání rodičovství (otcovství) k dítěti.¹¹⁹ Pokud není otcovství takto určeno, dle čl. 3.10 MFC jej určí na návrh dítěte, matky či domnělého biologického otce soud, a to na základě genetického původu. MFC upravuje také pravidla pro popírání otcovství.

MFC bývá uváděn jako jeden z možných směrů, kterým se lze při přijímání či změnách národní právní úpravy ubírat, avšak český zákonodárce se tímto modelem neinspiroval a setrval na dosavadním pojetí určování otcovství. Na otázku, zda by v 21. století nebylo vhodnější nahradit tradiční systém domněnek principem dobrovolného uznávání rodičovství a zcela opustit koncept prokazování skutečnosti soulože ve prospěch genetických zkoušek, existuje mnoho rozličných odpovědí. Nejdiskutovanější a nejproblematictější je v tomto ohledu třetí domněnka. Její zastánci poukazují na situace, kdy by pouze na základě provedené analýzy DNA nebylo možné otcovství určit. Tak by tomu bylo zejména v případě jednovaječných dvojčat, která mají shodnou DNA; dále nebyl-li by k dispozici žádný vzorek DNA, například pokud domnělý otec zahynul a tělo nebylo nalezeno; anebo v čistě hypotetickém případě anonymního dárce, jehož semeno bylo použito k umělému oplodnění osamělé ženy¹²⁰ a tento dárce byl poté označen za otce dítěte, ačkoliv s touto ženou nikdy nesouložil.¹²¹

Přesto se kloním k názoru, že by již měla být třetí domněnka ve stávající podobě nahrazena hlediskem genetickým, avšak toto hledisko by nesmělo být výlučné a existence soulože v kritické době by měla zůstat jakýmsi korektivem pro výše uvedené, spíše výjimečné, situace. Naopak co se týče první domněnky svědčící manželovi matky, nelze než souhlasit s Frintovou, že se jeví tento způsob určování otcovství i v dnešní době jako vhodný, efektivní a odpovídající společenským zvyklostem, neboť zavedení modelu dobrovolného uznávání rodičovství by přineslo zbytečnou administrativní zátěž a vzrůst nákladů na matriční agendu.¹²² Domněnka založená souhlasným prohlášením je ze své podstaty aplikací modelu „parentage by intention“ dle MFC, naopak MFC nijak neupravuje určení otcovství v případě umělého oplodnění a platná právní úprava v občanském zákoníku tento problém řeší vhodně.

Co se týče popěrného práva, zákonodárce by měl zvážit, zda nepřiznat aktivní legitimaci k popírání otcovství založeného první domněnkou také dítěti a muži, který o sobě

RADVANOVÁ, Senta. *op. cit.*, s. 50.

¹¹⁸ SCHWENZER, Ingeborg H. a Mariel DIMSEY. *op. cit.*, s. 96.

¹¹⁹ Viz čl. 3.5 MFC.

¹²⁰ Zákon o specifických zdravotních službách umělé oplodnění osamělé ženy nepřipouští.

¹²¹ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 58 až 60.

¹²² RADVANOVÁ, Senta. *op. cit.*, s. 54 až 55.

tvrdí, že je biologickým otcem po vzoru celé řady ostatních členských států EU. V nález II. ÚS 3122/16 ze dne 16. 5. 2017 provedl ÚS analýzu právních řádů patnácti vybraných členských států EU. Právní úprava sedmi z těchto států umožňuje popírat otcovství nebo se domáhat jeho určení manželu a dítěti. V dalších sedmi státech je za přesně vymezených podmínek aktivně legitimován rovněž domnělý otec. Při výběru tohoto vzorku se ÚS řídil kulturní blízkostí států a příslušnosti ke společné právní tradici.¹²³ Jedinou možností, jak docílit styku se svým dítětem, tak pro biologického otce dle Ústavního soudu otci prozatím zůstává podání návrhu na určení příbuzenství dle § 771 OZ a následné podání návrhu na určení styku dle § 927 OZ, případně přímé podání návrhu dle § 927 OZ.¹²⁴

¹²³ Do vzorku nebyly zahrnuty zejména státy středomořské a státy anglo-americké právní kultury. Zkoumaný vzorek naopak obsahoval všechny „slovanské“ členské státy EU a Německo, Rakousko a Maďarsko.

¹²⁴ Viz citovaný nález II. ÚS 3122/16 ze dne 16. 5. 2017.

4 Řízení o určení a popření otcovství

Na úvod této kapitoly bych chtěla poznamenat, že její členění zcela neodpovídá systematicce v ZŘS. Pododdíl nazvaný „Určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů“ v rámci zastřešujícího oddílu „Řízení o určení a popření rodičovství“ předchází pododdílům „Řízení o určení a popření otcovství“ a „Řízení o určení a popření mateřství“, avšak já jsem se rozhodla zahrnout podkapitulu zabývající se určení otcovství souhlasným prohlášením do kapitoly nazvané řízení o určení a popření otcovství, neboť se jedná o zvláštní procesní úpravu určení otcovství na základě ustanovení § 779 a § 777 OZ. První podkapitola, pojednávající obecně o charakteru řízení, jeho zásadách a systematicce právní úpravy, se vztahuje jak k řízení o určení a popření otcovství, tak k řízení o určení a popření mateřství.

4.1 Obecná charakteristika řízení

4.1.1 (Ne)sporná povaha řízení

Jak bylo zmíněno výše, v současné době je řízení o určení a popření rodičovství upraveno v zákoně o zvláštních řízeních soudních. Tento krok byl vítanou změnou oproti dosavadní úpravě v OSŘ, která byla kritizována jako poněkud problematická a nekoncepční, a to i z hlediska povahy paternitních řízení; tedy zda je řadit mezi řízení sporná, či nesporná.

Na tomto místě bych nejprve nastínila základní rozdíly mezi těmito dvěma druhy nalézacího řízení.

Prvním kritériem, na jehož základě lze sporné a nesporné řízení rozlišovat, je povaha vydávaného rozhodnutí; ve sporném řízení to jsou rozhodnutí deklaratorní, v nesporném konstitutivní. Toto ovšem neplatí bez výhrad, neboť i ve sporném řízení se lze setkat s konstitutivním rozhodnutím, například při rozdělení spoluvlastnictví.

V úvahu tak připadá kritérium sledovaného účelu řízení: zatímco ve sporném řízení dochází k nápravě porušení práva (tzv. funkce reparační), nesporné řízení prostřednictvím autoritativní úpravy právních poměrů směřuje k předcházení případných sporů (tzv. funkce preventivní).¹²⁵

Odlišnost spočívá i v procesních zásadách ovládajících řízení. V řízení sporném se uplatňuje zásada dispoziční, kdy účastníci mohou disponovat s řízením i předmětem řízení a mají tak vliv na jeho zahájení, průběh i skončení; naopak pro nesporné řízení platí zásada oficiality, procesní iniciativa je v rukou soudu a dispoziční úkony účastníků jsou vyloučeny nebo omezeny. Další protichůdnou dvojicí zásad je zásada projednací, typická pro sporné

¹²⁵ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-076-5., s. 40.

řízení, a zásada vyšetřovací, charakteristická pro nesporné řízení. Zásada projednací spočívá v tom, že soud zjišťuje skutkový stav v rozsahu a na základě důkazů navržených účastníky, kteří tak mají povinnost tvrzení a důkazní a leží na nich odpovídající břemeno tvrzení a břemeno důkazní. Oproti tomu v řízení ovládaném vyšetřovací zásadou nese za objasnění skutkového stavu odpovědnost soud, který má učinit vše, aby se dobral skutečného stavu věci.¹²⁶ Z výše uvedeného pak vyplývá například také odlišné vymezení okruhu účastníků¹²⁷, způsob stanovení civilní pravomoci či uplatnění apelačního principu.¹²⁸

Žádné ze zmíněných kritérií však nelze brát jako jediné a rozhodující. Zákonodárce se při tvorbě nového kodexu vydal cestou taxativního vymezení řízení, která spadají do jeho působnosti, přičemž se jedná jak o řízení nesporná, tak i řízení označovaná jako „jiná zvláštní řízení“, která svou povahou nejsou řízeními nespornými, avšak platí pro ně odchylná pravidla oproti klasickému spornému řízení.¹²⁹

Jak bylo zmíněno výše, úprava řízení o určení a popření rodičovství v OSŘ tak jednoznačná a přehledná nebyla. Zatímco řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů dle § 73 OSŘ bylo zařazeno mezi předběžná řízení (přičemž bylo literaturou považováno za zvláštní nesporné řízení)¹³⁰, řízení o určení otcovství soudem patřilo mezi sporná řízení, avšak podléhalo režimu § 120 odst. 2 OSŘ, dle kterého byl soud v tomto řízení povinen provést i jiné než účastníky navrhované důkazy ke zjištění skutkového stavu. Jeho sporný charakter byl tedy popírán aplikací vyšetřovací zásady, typické pro řízení nesporná.¹³¹ Zároveň bylo problematické postavení dítěte v paternitních řízeních, neboť dle OSŘ nebylo vždy účastníkem, ačkoliv – s ohledem na to, že v řízení byl řešen jeho osobní stav – by jím vždy být mělo. Takto bylo účastníkem pouze v případě, kdy samo podalo návrh na určení otcovství, přičemž vždy tvořilo nucené procesní společenství s matkou.¹³²

Domnívám se, že zařazením do ZŘS se podařilo výše nastíněné problémy předchozí úpravy odstranit. Dle důvodové zprávy je nyní řízení o určení a popření otcovství řízením nesporným. Může se tak v něm plně uplatnit vyšetřovací zásada a nesporné pojetí řízení také

¹²⁶ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní... op. cit.*, s. 73 až 76.

¹²⁷ Pro sporná řízení platí tzv. první definice účastníků podle § 90 OSŘ a jsou jimi žalobce a žalovaný. ZŘS pracuje s tzv. druhou a třetí definicí, kdy dle § 6 ZŘS v řízení, které může být zahájeno i bez návrhu, je účastníkem navrhovatel a ten, o jehož právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno, a v řízení zahajovaném jen na návrh navrhovatel a ten, kterého zákon za účastníka považuje.

¹²⁸ Důvodová zpráva k ZŘS.

¹²⁹ JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář. Kniha III.* Vydání druhé, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer, 2016-. ISBN 978-80-7552-254-2, s. 22.

¹³⁰ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních... op. cit.*, s. 37.

¹³¹ WIPPLINGEROVÁ, Miloslava, Radka ZAHRADNÍKOVÁ a Kristýna SPURNÁ. *Zvláštní soudní řízení.* Praha: Wolters Kluwer, 2014. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-683-9, s. 161.

¹³² ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních... op. cit.*, s. 38.

umožňuje zajistit dítěti vždy postavení účastníka, neboť ho do okruhu účastníků může zařadit zákon. Nová koncepce byla proto odborníky přijata vesměs pozitivně.¹³³

4.1.2 Zásady řízení o určení a popření rodičovství

Ačkoliv řízení o určení a popření rodičovství patří mezi řízení nesporná, s ohledem na jeho specifickou povahu nelze bezpodmínečně říci, že se v něm uplatní všechny zásady typické pro nesporná řízení.

Uvedené platí bezpochyby o zásadě oficiality. Tato jedna z vůdčích zásad nesporných řízení se v řízení o určení a popření rodičovství uplatní pouze ve dvou výjimečných případech, jinak naopak platí, že řízení lze zahájit jen na návrh¹³⁴, a s návrhem může navrhovatel (a po jeho smrti i ostatní účastníci, viz níže) také disponovat a vzít jej zpět.

Řízení je dále ovládáno zásadou vyšetřovací, společně se zásadou materiální pravdy, na jejímž základě je soud povinen zjistit všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí a není vázán těmi, které uvádějí účastníci.¹³⁵ Ačkoliv za objasnění skutkového stavu nese odpovědnost soud, účastníci nejsou zbaveni povinnosti uvádět rozhodné skutečnosti a navrhovat důkazy; pokud ovšem lze řízení zahájit jen na návrh, nesou účastníci spoluodpovědnost na zjištění stavu věci (například v řízení o popření otcovství nese navrhovatel konečnou odpovědnost za prokázání skutečností, které vylučují otcovství matrikového otce, pokud soud z dosažitelných důkazních prostředků sám neuzavře, že k těmto skutečnostem došlo.¹³⁶

V řízení o určení a popření rodičovství se dále uplatní zásada jednotnosti řízení (arbitrárního pořádku), což znamená, že účastníci mohou tvrdit rozhodné skutečnosti a označovat důkazy během celého řízení až do vydání rozhodnutí. S ní souvisí i zásada úplné apelace pro odvolací řízení, ve kterém mohou účastníci taktéž uvádět nové skutečnosti a důkazy.¹³⁷

4.1.3 Systematika a vztah právních předpisů upravujících řízení o určení a popření rodičovství

Znakem současné úpravy určování a popírání rodičovství je výrazná provázanost hmotněprávní a procesní úpravy. Stěžejní pravidla pro určování a popírání rodičovství jsou

¹³³ Srov. např. pohled A. Winterové a Z. Králíčkové. Viz ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních... op. cit.*, s. 37 až 39., s. 48. WINTEROVÁ, Alena. K připravovaným změnám v civilním procesu. *Právní rozhledy*, 2012, č. 23 – 24, s. 839.

¹³⁴ Viz § 419 ZŘS.

¹³⁵ Viz § 20 odst. 1 ZŘS.

¹³⁶ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-512-2, s. 19, s. 64 až 65.

¹³⁷ Viz § 20 odst. 2 ZŘS.

obsažena v občanském zákoníku, včetně mnoha procesních aspektů, jako je například vymezení okruhu aktivně legitimovaných osob, procesní postavení účastníků či postup pro řešení situace v případě smrti některého z účastníků. Dá se říci, že v mnoha ohledech je procesní úprava v OZ podrobnější než v ZŘS, který je hlavním procesním předpisem pro řízení o určení a popření rodičovství. Vzhledem k tomu, že obecně civilní proces slouží k ochraně a realizaci práva hmotného, je proto nutné vykládat procesní předpisy v souladu s hmotněprávními.

I přes přijetí zvláštního předpisu pro nesporná a jiná zvláštní řízení zůstává obecným kodexem civilního procesu občanský soudní řád. Mezi ZŘS a OSŘ platí vztah subsidiarity, což znamená, že kdekoli nestanoví ZŘS pro řízení jim upravená zvláštní úpravu, použijí se ustanovení OSŘ¹³⁸. Krom toho § 1 odst. 4 stanoví tzv. zbytkovou subsidiaritu OSŘ, neboli souběžné použití ustanovení ZŘS a OSŘ, nevyplývá-li z povahy jednotlivých ustanovení něco jiného. ZŘS tak doplňuje komplexní úpravu v OSŘ. Sám ZŘS přitom obsahuje vlastní obecnou úpravu, dochází tak vlastně k dvojité subsidiaritě, kdy se pro řízení dle ZŘS použijí jednak ustanovení této obecné části ZŘS, jednak OSŘ.¹³⁹

Úprava řízení o určení a popření rodičovství je v ZŘS obsažena v hlavě V, která nese název „Řízení ve věcech rodinněprávních“. Oddíl 3, nazvaný „Řízení o určení a popření rodičovství“, se dále dělí na tři pododdíly: určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, řízení o určení a popření otcovství, a řízení o určení a popření mateřství. ZŘS tak upravuje odděleně nejprve prohlášovacím řízením, která nejsou klasickými řízeními a soud v nich nevydává rozhodnutí ve věci samé, a po nich meritorní řízení o určení rodičovství.

4.2 Příslušnost soudu

Věcně příslušné pro řízení v prvním stupni jsou dle § 6 ZŘS okresní soudy. Pro určení místní příslušnosti je potřeba vycházet z ustanovení § 417 ZŘS ve spojení s § 4 odst. 2 ZŘS a § 85 odst. 1 OSŘ. Místně příslušný je v případě souhlasného prohlášení i určení nebo popření otcovství soudem obecný soud dítěte. Pokud se jedná o dítě nezletilé, které dosud nenabýlo plné svéprávnosti, je jeho obecným soudem dle § 4 odst. 2 ZŘS soud, v jehož obvodu má dítě na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností, své bydliště. Není-li možné takto místní příslušnost určit, je podpůrně dána místní příslušnost obecného soudu matky, který je určen na základě § 85 odst. 1 OSŘ jako soud, v jehož obvodu má bydliště, případně soud, v jehož obvodu se zdržuje. Může však nastat situace, kdy je

¹³⁸ Viz § 1 odst. 3 ZŘS.

¹³⁹ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní... op. cit.*, s. 358.

matka v okamžiku zahájení řízení nezletilá; její obecný soud by pak byl určen dle § 4 odst. 2 ZŘS, stejně tak dítě může být již zletilé a jeho obecný soud by tak byl určen na základě § 85 odst. 1 OSŘ.¹⁴⁰

Jedná se významnou změnu oproti dřívější úpravě v OSŘ, který považoval paternitní řízení za sporná a místně příslušný byl obecný soud žalovaného. V nynějším nesporném pojetí je účelem řízení vyřešení poměrů dítěte, které je vždy účastníkem řízení, a tomu také odpovídá úprava v ZŘS.¹⁴¹

4.3 Řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením

Jelikož řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením v režimu § 415 a § 416 ZŘS na základě ustanovení § 779 a § 777 OZ nelze považovat za klasické řízení ve věci samé, neboť soud pouze přijímá prohlášení a nekončí meritorním rozhodnutím, nýbrž oznámením matričnímu úřadu, věnuji jeho analýze tuto samostatnou podkapitolu. Odpovídá tomu také systematika ZŘS, když věnuje určení otcovství souhlasným prohlášením samostatný pododdíl, který předchází úpravě řízení o určení otcovství soudem. Ostatně toto řízení bývá charakterizováno právě jako jakýsi předstupeň řízení dle § 417 a násl., jehož cílem je dobrovolné určení otcovství bez určovací žaloby,¹⁴² čemuž odpovídalo i dřívější zařazení mezi předběžná řízení dle OSŘ.

4.3.1 Určení otcovství k dítěti neprovdané matky

Postup dle ustanovení § 415 ZŘS se uplatní v případě, pokud nedojde k určení otcovství na základě domněnky svědčící manželce matky, nebo před matričním úřadem; navazuje tak na hmotněprávní úpravu v § 779 OZ, tedy určení otcovství na základě souhlasného prohlášení matky a domnělého otce. Tzv. druhá domněnka může nastoupit v případě, kdy se neuplatní domněnka svědčící manželce matky (§ 776 OZ), muži, který dal souhlas s umělým oplodněním (§ 778 OZ), ani nedošlo k určení otcovství „trojstranným“ prohlášením během probíhajícího řízení o rozvod či neplatnost manželství (§ 777 OZ). Podrobněji k hmotněprávní úpravě odkazují na kapitolu 3.2.5 této práce. Souhlasné prohlášení musí být učiněno osobně před matričním úřadem nebo před soudem (příčemž nezletilý, který není plně svéprávný, jej musí učinit vždy před soudem).

¹⁴⁰ MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář s důvodovou zprávou a judikaturou*. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-122-9, s. 731; WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní... op. cit.*, s. 444 až 445.

¹⁴¹ ŠÍNOVÁ, Renáta, Ondřej ŠMÍD a Marek JURÁŠ. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-74-8, s. 130.

¹⁴² JIRSA, Jaromír. *op. cit.*, s. 841.

Pokud se oba rodiče, kteří jsou plně svéprávní, dostaví k příslušnému matričnímu úřadu¹⁴³ a učiní souhlasné prohlášení o otcovství k dítěti, je tak otcovství určeno a matriční úřad na jeho základě provede zápis do knihy narození. Dle § 16 odst. 5 zákona o matrikách lze takto určit otcovství pouze jednou a nelze jej vzít zpět, rodiče zároveň musí podpisem stvrdit, že otcovství k tomuto dítěti neurčili před jiným matričním úřadem nebo před soudem.¹⁴⁴ Matriční úřad je oprávněn sám posoudit, zda jsou splněny podmínky k zápisu otcovství na základě souhlasného prohlášení.¹⁴⁵

Ne vždy je ovšem souhlasné prohlášení před matričním úřadem možné, nebo k němu z nejrůznějších důvodů nedojde. Toto nastane zejména v následujících případech: matka žádného otce neuvede; otec je neznámý; zletilá matka před matričním úřadem označí muže, který se však k matričnímu úřadu nedostaví; muž označený za otce se před matriční úřad dostaví, ale je nezletilý a není dosud plně svéprávný; nebo prohlášení činí osoba, která není plně svéprávná. Matriční úřad následně podá podnět soudu a ten k tomuto účelu zahájí řízení dle § 415 ZŘS.

Věcně příslušný je okresní soud, místně příslušný je obecný soud dítěte, nelze-li jej určit, tak obecný soud matky, neboť § 415 odst. 1 poslední věta výslovně odkazuje na úpravu v § 417; blíže odkazují na kapitolu 4.2 této práce. Řízení může samostatně provádět vyšší soudní úředník, asistent soudce, nebo jím může být pověřen justiční čekatel i soudní tajemník.¹⁴⁶ Účastníky proklašovacího řízení jsou nepochybně matka a muž, který tvrdí, že je otcem dítěte, dítě však žádný právní předpis za účastníka proklašovacího řízení neoznačuje.¹⁴⁷ Domnívám se, že kdyby zákonodárce zamýšlel zahrnout do okruhu účastníků i dítě, jako je tomu v případě meritorního řízení o určení otcovství, tak by výslovně odkázal na ustanovení § 420, jako tak učinil v případě místní příslušnosti soudu.

¹⁴³ Dle § 10 zákona o matrikách (zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů) je k zápisu narození do matriční knihy příslušný matriční úřad, v jehož správním obvodu se fyzická osoba narodila.

¹⁴⁴ ZATLOUKALOVÁ, Júdit. *Druhá domněnka otcovství (určení a popření)*. In: MACKOVÁ, Alena, Jiří JELÍNEK, Lukáš BOHUSLAV a Jan TRYZNA, ed. *Aktuální otázky civilního a trestního řízení: se zaměřením na rekonstrukci občanského soudního řádu a trestního řádu ve světle principů demokratického a právního státu*. Praha: Věšhrd, spolek českých právníků, 2016. ISBN 978-80-85305-51-7, s. 162.

¹⁴⁵ SVOBODA, Karel. *op. cit.*, s. 35.

¹⁴⁶ JIRSA, Jaromír. *op. cit.*, s. 840 až 841.

¹⁴⁷ Otázce dítěte jako účastníka proklašovacího řízení se věnuje K. Svoboda, který se domnívá, že ačkoliv by z výkladu Úmluvy o právech dítěte a Úmluvy o výkonu práv dětí mohlo vyplývat, že by dítě účastníkem těchto řízení být mělo, žádné z ustanovení OZ ani ZŘS s účastenstvím dítěte výslovně nepočítá, navíc povaha tohoto řízení vylučuje, aby se dítě mohlo na něm přímo účastnit, protože v tom případě by musel být k souhlasnému prohlášení rodičů vyžadován také jeho souhlas. Přesto by však soud měl názor dítěte zjistit, ovšem nebylo by v pozici „plnohodnotného“ účastníka, pouze osoby zúčastněné na řízení, která má právo být informována o řízení a případně se vyjádřit k náležitostem souhlasného prohlášení. Nutností je zastoupení dítěte kolizním opatrovníkem. Viz SVOBODA, Karel. *op. cit.*, s. 43 až 45.

Pokud prohlášení činí ten, kdo není plně svéprávný, soud dle okolností případu posoudí, zda je dotyčný schopen jednat sám, nebo zda za něj má jednat opatrovník. Dospěje-li soud k závěru, že prohlášení není schopen sám učinit, ustanoví mu soud opatrovníka. (Blíže viz kapitola 3.2.5 zabývající se hmotněprávní úpravou určení otcovství na základě druhé domněnky.)

Řízení lze zahájit na návrh matky i domnělého otce, ale dle § 13 ZŘS také bez návrhu.

Soud zpravidla předvolá matku a muže označeného za otce k výslechu, přestože § 415 odst. 1 ZŘS se výslovně zmiňuje pouze o *výslechu muže, kterého matka označuje za otce, zda uznává, že je otcem.*¹⁴⁸ Nedostaví-li se k soudu, je možné zajistit účast ukládáním pořádkových pokut nebo předvedením; k souhlasnému prohlášení ovšem soud matku ani muže nemůže nutit. Nepodaří-li se výslech provést, soud řízení dle § 16 ZŘS zastaví.

Otcovství je určeno, jestliže k prohlášení jednoho z rodičů přistoupí stejné prohlášení druhého rodiče, přičemž nemusí být učiněna ve stejnou dobu. O souhlasném prohlášení musí být vyhotoven protokol, jenž musí splňovat náležitosti veřejné listiny. Soud následně vyrozumí příslušný matriční úřad, který provede odpovídající zápis do knihy narození.

Pokud k určení otcovství souhlasným prohlášením nedojde (kvůli tomu, že nebylo možné účastníky vyslechnout, nebo pokud domnělý otec své otcovství neuzná), stále připadá v úvahu postup dle § 783 OZ, resp. § 417 a násl. ZŘS, tedy podání návrhu na určení otcovství soudem, ke kterému jsou oprávněni matka, domnělý otec i dítě. Na tento případ pamatuje ustanovení § 415 odst. 3 ZŘS, které stanoví, že pokud návrh na určení otcovství nepodá v přiměřené lhůtě¹⁴⁹ matka, soud může jmenovat dítěti opatrovníka k podání tohoto návrhu a zastupování v řízení.¹⁵⁰ Opatrovníkem bývá zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tento postup je možný pouze v případě, kdy matka domnělého otce označí, jinak totiž nelze návrh na určení otcovství podat. Jmenování opatrovníka dítěti pro podání návrhu na určení otcovství k označenému muži není povinností soudu, a je tedy na jeho zvážení, zda této možnosti využije. V tomto ohledu předmětné ustanovení respektuje vůli matky, pokud nechce řízení o určení otcovství vést a ponechá své dítě bez právního otce se všemi nutnými důsledky.

Samozřejmě může také dojít k situaci, kdy matka žádného muže za otce neoznačí, v tom případě ji soud poučí o důsledcích takového jednání (zejm. že otci nevznikne vyživovací

¹⁴⁸ SVOBODA, Karel. *op. cit.*, s. 49.

¹⁴⁹ Za přiměřenou lhůtu je považována doba do 1 roku od narození dítěte; je-li dítě starší, tak do tří měsíců od skončení řízení. Viz SVOBODA, Karel. *op. cit.*, s. 50.

¹⁵⁰ Není samozřejmě vyloučeno, že návrh na určení otcovství soudem může podat i samo dítě, neboť je na základě § 783 odst. 1 OZ k tomu aktivně legitimováno.

povinnost k dítěti a dítě se nestane zákonným dědicem svého otce), řízení zastaví a matriční úřad zapíše do knihy narození údaj, že je otec neznámý.¹⁵¹ Domnívám se, že stav, kdy dítě nemá určeného otce, je pro něj velmi nežádoucí.

4.3.2 Určení otcovství po rozvodu nebo prohlášení manželství za neplatné

Ustanovení § 416 ZŘS vytváří odpovídající procesní rámec pro tzv. konverzi první domněnky otcovství ve druhou, zakotvenou v § 777 OZ. Narodí-li se dítě v době mezi zahájením řízení o rozvodu (neplatnosti) manželství a třístým dnem po rozvodu manželství (prohlášení manželství za neplatné), a (bývalý) manžel matky prohlásí, že není otcem dítěte, zatímco jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte, má se za to, že otcem je tento muž, připojí-li se matka k oběma prohlášením.¹⁵² Tato úprava tak umožňuje určit otcovství k dítěti ve zjednodušeném řízení v situaci, kdy je zřejmé, že manžel matky není otcem dítěte a jiný muž se k otcovství k dítěti hlásí. Svou povahou se jedná zároveň o řízení o popření otcovství manžela, i řízení o určení otcovství jiného muže.¹⁵³

Na rozdíl od prohlášovacého řízení dle § 415 ZŘS, může toto proběhnout pouze před soudem a pouze na návrh (bývalého) manžela (matrikového otce), muže, který tvrdí, že je otcem dítěte (domnělého otce) a matky, přičemž návrh lze podat nejpozději do uplynutí jednoho roku od narození dítěte. Návrh lze podat i ústně do protokolu dle § 14 ZŘS. Všichni tři jsou také účastníky řízení; dítě není, stejně jako v řízení dle § 415 ZŘS, do okruhu účastníků zahrnuto. Soud by měl taktéž posoudit, zda jsou účastníci schopni prohlášení učinit. Příslušnost soudu se řídí totožnými pravidly jako řízení dle § 415 ZŘS.

Soud předvolá účastníky k výslechu, k zajištění jejich přítomnosti lze taktéž využít institut pořádkových pokut nebo předvedení.

Obsahem prohlášení (bývalého) manžela je tvrzení, že není otcem dítěte, zatímco obsahem prohlášení domnělého otce je tvrzení, že je otcem dítěte; matka se k oběma prohlášením připojuje, tedy prohlásí, že její (bývalý) manžel otcem dítěte není a je jím domnělý otec. Dojde-li ke shodě a na základě prohlášení je označen za otce domnělý otec, vyhotoví soud o prohlášení protokol a vyrozumí příslušný matriční úřad, který provede zápis do knihy narození.

K určení otcovství na základě tohoto „trojstranného“ prohlášení však dle § 777 odst. 3 OZ nemůže dojít dříve, než nabude právní moci rozhodnutí o rozvodu (neplatnosti) manželství. Návrh sice může být podán a prohlášení mohou být učiněna i před pravomocným

¹⁵¹ JIRSA, Jaromír. *op. cit.*, s. 840.

¹⁵² Blíže viz kapitola 3.2.3 této práce.

¹⁵³ Viz důvodová zpráva k § 777 OZ a k § 415 a 415 ZŘS.

skončením řízení o rozvodu (neplatnost) manželství, avšak soud řízení do okamžiku pravomocného skončení rozvodového řízení či řízení o neplatnosti manželství obligatorně přeruší. Z uvedeného vyplývá, že oznámení o souhlasném prohlášení o otcovství k dítěti může soud oznámit matričnímu úřadu až po nabytí právní moci rozhodnutí o rozvodu (neplatnosti) manželství.

Může též nastat situace, kdy bude řízení o rozvod (neplatnost) manželství zastaveno, nebo bude návrh pravomocně zamítnut; v takovém případě je soud povinen zastavit také řízení o souhlasných prohlášeních. Proti usnesení o přerušení i zastavení řízení je přípustné odvolání.¹⁵⁴

K souhlasnému prohlášení dle § 415 a § 416 ZŘS může dojít i v průběhu řízení o určení otcovství dle § 417 a násl. ZŘS. Dojde-li takto určení otcovství, soud na základě § 424 meritorní řízení zastaví, neboť odpadne důvod pro vedení řízení.¹⁵⁵

4.4 Zahájení řízení o určení a popření otcovství

Pro řízení spadající do působnosti ZŘS platí obecně pravidlo, že jsou zahajována i bez návrhu, nestanoví-li zákon, že je lze zahájit jen na návrh. Pro řízení o určení a popření otcovství je naopak stanoveno § 418 odst. 1, že zahájení je možné jen na návrh, ovšem zákon stanoví dva případy, kdy může být zahájeno i bez návrhu. Řízení o určení otcovství zahájí soud obligatorně tehdy, bylo-li pravomocně určeno, že manželství není; řízení o popření otcovství může soud zahájit i bez návrhu v případě, kdy došlo k určení otcovství na základě souhlasného prohlášení a vyžaduje to zřejmý zájem dítěte a má dojít k naplnění ustanovení zaručujících základní lidská práva. Podrobněji se možnostmi zahájení řízení *ex offio* budu zabývat níže.

Řízení je zahájeno dnem, kdy došel návrh na jeho zahájení soudy.

Okruh osob aktivně legitimovaných k podání návrhu najdeme v ustanoveních občanského zákoníku, stejně tak lhůty, kterými jsou navrhovatelé v podání návrhu omezeni.

Návrh může být podán písemně v listinné či elektronické podobě, řízení lze zahájit také ústně do protokolu, což vyplývá z § 14 ZŘS, který řízení o určení a popření rodičovství řadí do taxativního výčtu řízení, u kterých tento výjimečný postup připouští. Návrh musí splňovat obecné náležitosti ve smyslu § 42 odst. 4 OSŘ, tedy musí z něj být patrné, kterému soudu je určen, kdo jej činí, které věci se týká a co sleduje, a musí být podepsán a datován. Dále dle § 79 odst. 1 OSŘ musí obsahovat označení účastníků, vylíčení rozhodujících skutečností,

¹⁵⁴ JIRSA, Jaromír. *op. cit.*, s. 844.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 857.

označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává, a musí být z něj patrné, čeho se navrhovatel domáhá. Tvrzenými skutečnostmi bývají v případě řízení o určení nebo popření otcovství zejména doba trvání a zánik manželství, početí a narození dítěte, intimní soužití mezi účastníky, případně mezi matkou a jinými muži a počátek běhu subjektivní popěrné lhůty; mezi navrhované důkazy patří především výsledky účastníků či svědků a znalecké posudky v podobě genetické zkoušky.¹⁵⁶ Pokud návrh nesplňuje stanovené náležitosti, soud vyzve navrhovatele k opravě nebo doplnění návrhu, poučí ho a určí mu k tomuto lhůtu. Neodstraní-li navrhovatel vady i přes výzvu a nelze-li v řízení pro tento nedostatek pokračovat, soud návrh dle § 43 usnesením odmítne.¹⁵⁷

4.4.1 Návrh na zahájení řízení o určení otcovství

Účelem řízení je určení otcovství soudem na základě tzv. třetí domněnky dle § 783 OZ (má se za to, že otcem je muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní, ledaže jeho otcovství vylučují závažné okolnosti). Jeho podmínkou je, že otcovství nebylo určeno na základě předchozích ustanovení, tedy neuplatnila se domněnka svědčící manželů matky, ani muži, který dal souhlas s umělým oplodněním, ani nedošlo k určení otcovství souhlasným prohlášením, anebo otec určený na základě výše uvedeného své otcovství úspěšně popřel.

Aktivně legitimováni k podání návrhu jsou matka, dítě (přičemž soud může dítěti k podání návrhu ustanovit opatrovníka dle § 415 odst. 3 ZŘS, viz výše), a muž, který tvrdí, že je otcem (domnělý otec). Navrhovatelé nejsou omezeni žádnou lhůtou, otcovství tak může být určeno i ke zletilému dítěti.

Zákon umožňuje podání návrhu na určení otcovství i v případě, kdy domnělý otec již není naživu, neboť dle obecné úpravy v OSŘ smrt účastníka (resp. nezpůsobilost být účastníkem) před zahájením řízení je neodstranitelnou překážkou řízení a vede k jeho zastavení.¹⁵⁸ Návrh se potom podává proti opatrovníkovi, k tomuto účelu jmenovaného soudem. Opatrovník se potom stává účastníkem řízení, přestože soud logicky rozhodne o otcovství zemřelého muže, nikoliv opatrovníka.^{159 160}

K rozšíření okruhu aktivně legitimovaných dojde v případě, pokud dítě zemře během řízení, neboť dle § 784 odst. 2 OZ může návrh na určení otcovství podat ve lhůtě šesti měsíců

¹⁵⁶ JIRSA, Jaromír. *op. cit.*, s. 848.

¹⁵⁷ MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář... op. cit.*, s. 732.

¹⁵⁸ JIRSA, Jaromír. *op. cit.*, s. 851.

¹⁵⁹ Viz § 783 odst. 3 OZ a § 420 odst. 2 ZŘS.

¹⁶⁰ Zákon vysloveně upravuje pouze situaci, kdy před zahájením řízení zemře domnělý otec, neřeší však případy, kdy ještě před začátkem řízení zemře matka či dítě. Například K. Svoboda dovozuje, že ani předešlá smrt matky či dítěte zahájení řízení nebrání a řízení proběhne bez jejich účasti. Viz SVOBODA, Karel. *op. cit.*, s. 57.

od jeho smrti také jeho potomek, má-li právní zájem na jeho určení. O tomto speciálním ustanovení budu podrobněji pojednávat níže.

Pokud matka v rozhodné době souložila s více muži, nesporná povaha řízení nevylučuje, aby v návrhu na určení otcovství označila více mužů. Vyjde-li najevo, že matka v rozhodné době souložila s více muži, až v průběhu řízení, je třeba, aby bylo řízení o určení otcovství zahájeno vůči každému z nich. Ačkoliv zákon tuto situaci výslovně neřeší, nejspíše by všechna taková řízení byla spojena ke společnému řízení dle § 112 odst. 1 OSŘ.¹⁶¹

4.4.2 Návrh na zahájení řízení o popření otcovství

Aktivně legitimováni k popření otcovství matrikového otce jsou pouze matka a tento matrikový otec. Nikomu jinému, ať už dítěti, nebo jinému muži, jenž tvrdí, že je otcem, popěrné právo nenáleží. Na rozdíl od určení otcovství zákon pro podání návrhu na popření otcovství stanoví prekluzivní lhůty, které se v jednotlivých případech liší v závislosti na tom, kdo návrh podává a na základě které domněnky bylo popírané otcovství určeno. Podrobněji o úpravě dle občanského zákoníku pojednává kapitola 3.2.7 této práce, proto ji na tomto místě pouze stručně shrnu.

Je-li otcovství určeno na základě první domněnky, může manžel popřít své otcovství v subjektivní lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládající důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte, a objektivní lhůtě šesti let od narození dítěte. Otcovství popírá vůči dítěti a matce, nebo proti jednomu z nich, není-li ten druhý již naživu, přičemž pokud není naživu ani jeden z nich, otcovství popřít nemůže. Pokud došlo před uplynutím objektivní lhůty k omezení svéprávnosti manžela tak, že sám otcovství popřít nemůže, jmenuje mu soud pro tento účel opatrovníka, kterému od jeho jmenování počíná běžet šestiměsíční lhůta pro podání návrhu na popření manželova otcovství.¹⁶² Dojde-li k určení otcovství k dítěti matky znovu provdané dle § 776 odst. 2 OZ, a pozdější manžel své otcovství úspěšně popře, s právní mocí rozsudku o popření otcovství dopadne domněnka otcovství na prvního manžela. I ten je oprávněn své otcovství popřít, subjektivní šestiměsíční lhůta však počíná běžet dnem následujícím po dni, kdy se o rozhodnutí dozvěděl, resp. kdy se dozvěděl o právní moci tohoto rozhodnutí.¹⁶³ Návrh na popření manželova otcovství může podat též matka, ovšem je omezena lhůtou šesti měsíců od narození dítěte. Obdobně jako

¹⁶¹ SVOBODA, Karel. *op. cit.*, s. 53.

¹⁶² Viz § 785 OZ.

¹⁶³ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 322 až 323.

v případě manžela, i matka popírá otcovství vůči manželu a dítěti, případně proti tomu z nich, který je naživu, a po smrti obou matka popěrné právo nemá.¹⁶⁴

V závislosti na tom, zda se dítě narodilo v době mezi stošedesátým dnem od uzavření a třístým dnem po zániku manželství (nebo prohlášení za neplatné), nebo před stošedesátým dnem od uzavření manželství, leží důkazní břemeno v prvním případě na navrhovateli, ve druhém případě na tom, kdo návrhu na popření otcovství odporuje.¹⁶⁵

Výjimečně může popírat otcovství i muž, který dal souhlas s umělým oplodněním matky a svědčí mu domněnka dle § 778 OZ, a to i tehdy, narodilo-li se dítě z umělého oplodnění v době mezi stošedesátým a třístým dnem od umělého oplodnění, avšak prokáže, že matka otěhotněla jinak.¹⁶⁶

Bylo-li otcovství určeno na základě souhlasného prohlášení rodičů, může jej popřít matrikový otec i matka. Proti komu otcovství popírají, platí stejně jako v případě popírání otcovství manžela. Oběma běží šestiměsíční popěrná lhůta ode dne, kdy bylo otcovství takto určeno, přičemž lhůta neskončí dříve než šest měsíců po narození dítěte (pro případ, kdy došlo k prohlášení otcovství k dítěti dosud nenarozenému). Navrhovatel musí navrhnout důkaz vylučující otcovství matrikového otce.¹⁶⁷

4.4.3 Prominutí zmeškání popěrné lhůty

Přestože musí být návrh na popření otcovství podán před uplynutím stanovené prekluzivní lhůty, soud může za určitých podmínek její zmeškání prominout, a to dle ustanovení § 492 OZ a § 425 odst. 1 ZŘS v případě, pokud to vyžaduje zájem dítěte a veřejný pořádek. Takto prominout lze zmeškání jakékoliv popěrné lhůty, tedy objektivní i subjektivní, matce i matrikovému otci. Ačkoliv navrhovatel zpravidla soud o prominutí zmeškání lhůty sám požádá, ať už přímo v rámci návrhu na zahájení řízení, nebo samostatným podáním, soud může o prominutí rozhodnout i bez výslovného návrhu, a to pouze na základě opožděně podaného návrhu. Soud si následně existenci zájmu dítěte a veřejného pořádku povinně řeší v rámci řízení jako předběžnou otázku.¹⁶⁸

Soud je následně povinen rozhodnout ve lhůtě čtyř měsíců od podání návrhu, zda zmeškání popěrné lhůty promíjí, či nikoliv. Jedná se o lhůtu pořádkovou, tudíž za její překročení nehrozí žádná sankce, ovšem mohlo by být v závislosti na okolnostech považováno za nesprávný úřední postup a průtahy v řízení. Je-li to potřeba, nařídí soud

¹⁶⁴ Viz § 789 OZ.

¹⁶⁵ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 318 až 319.

¹⁶⁶ Vit § 787 OZ.

¹⁶⁷ Viz § 790 a § 791 OZ.

¹⁶⁸ JIRSA, Jaromír. *op. cit.*, s. 859.

k rozhodnutí o prominutí zmeškání lhůty ústní jednání, při němž může provádět i dokazování, zejména výsledky účastníků a svědků. V úvahu však připadá i postup, kdy soud nařídí jiný soudní rok dle § 18 ZŘS. O návrhu na prominutí zmeškání lhůty soud následně rozhodne usnesením, proti kterému je přípustné odvolání pouze v případě, pokud jím návrh zamítne. V případě zamítnutí návrhu na prominutí zmeškání lhůty soud zamítne i opožděně podaný návrh na popření otcovství. Jestliže soud návrhu na prominutí zmeškání lhůty usnesením vyhová, po právní moci usnesení nařídí ve věci samé jednání.¹⁶⁹

4.4.4 Zahájení řízení bez návrhu

Jak bylo zmíněno výše, zákon v § 418 odst. 2 ZŘS, v návaznosti na § 679 odst. 1 OZ, připouští výjimku z pravidla, že může být řízení o určení otcovství zahájeno pouze na návrh, a to pokud bylo pravomocně rozhodnuto, že manželství není. V takovém případě je soud povinen rozhodnout o otcovství ke společnému dítěti, neboť domněnka otcovství by svědčila zdánlivému manželovi, avšak manželství od počátku nebylo a dítě by zůstalo bez právního otce. Soud může pouze rozhodnout, že zdánlivý manžel otcem dítěte je anebo není, nemůže v tomto řízení určit otcem jiného muže, neboť účelem řízení je dodatečná úprava vztahů mezi zdánlivými manžely, nikoliv mezi třetími osobami. Pokud soud rozhodne, že zdánlivý manžel není otcem dítěte, může být otcovství k němu následně určeno souhlasným prohlášením, nebo může matka, dítě a muž, který tvrdí, že je otcem, podat návrh na určení otcovství dle § 783 OZ.¹⁷⁰

Také řízení o popření otcovství lze zahájit i bez návrhu, na rozdíl od předchozího případu se ovšem nejedná o povinnost soudu, nýbrž jen o možnost a je jen na jeho uvážení, zda jí využije. Musí být pro to splněny následující podmínky (stanovené v § 793 OZ a § 419 ZŘS): otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů (tedy dle § 779 i § 777 OZ), ale otec dítěte takto určený nemůže být jeho otcem; zahájení řízení o popření otcovství vyžaduje zřejmý zájem dítěte; a mají být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva. Nezáleží přitom, zda některému z rodičů uplynula popěrná lhůta. Současně soud zpravidla pozastaví výkon rodičovské odpovědnosti. Řízení ZŘS zahájeno dnem vydání usnesení o zahájení řízení, proti kterému není odvolání přípustné.¹⁷¹

¹⁶⁹ JIRSA, Jaromír. *op. cit.*, s. 859; MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář... op. cit.*, s. 738.

¹⁷⁰ SVOBODA, Karel. *op. cit.*, s. 29 až 30.

¹⁷¹ Viz § 13 odst. 2 a 3 ZŘS.

4.4.5 Soudní poplatky

Zákon o soudních poplatcích¹⁷² v ustanovení § 11 odst. 2 písm. g) osvobozuje od poplatkové povinnosti navrhovatele v řízení o určení rodičovství, s výjimkou navrhovatele v řízení o určení otcovství po rozvodu nebo prohlášení manželství za neplatné a navrhovatele v řízení o popření rodičovství.

Výjimka pro řízení o určení otcovství dle § 416 ZŘS byla doplněna až novelou provedenou zákonem č. 296/2017 a dle důvodové zprávy bylo záměrem odstranit rozpornosti při výkladu, zda vybírat soudní poplatek také v tomto řízení.¹⁷³ Tento problém zmiňovala i Šínová. Uváděla, že některé soudy vycházely z názvu „určení otcovství“ a soudní poplatek proto nevybíraly, zatímco jiné braly v potaz povahu řízení, zahrnující v sobě určení i popření otcovství zároveň, jej vybíraly. Dle Šínové by se na toto řízení poplatková povinnost vztahovat neměla, neboť jeho primárním účelem je určení otcovství, nikoliv jeho popření, záměr zákonodárce však zřejmě od počátku byl navrhovatele v řízení dle § 416 ZŘS od soudního poplatku neosvobozovat.¹⁷⁴ Osobně se kloním spíše k názoru R. Šínové, neboť hlavním cílem tohoto řízení by mělo být usnadnění určení otcovství k dítěti během probíhajícího řízení o rozvodu manželství bez nutnosti zahajování řízení ve věci samé na základě žaloby a bez provádění s ním spojeného dokazování. Je žádoucí, aby bylo otcovství k dítěti co nejdříve postaveno najisto, když je zřejmé, že manžel matky otcem není, navrhovatel by tedy neměl být negativně motivován povinností zaplatit soudní poplatek.

Výše poplatku činí dle položky 4 odst. 1 písm. c Sazebníku¹⁷⁵ 2000 Kč.

4.4.6 Spojení řízení

S řízením o určení otcovství je dle § 422 ZŘS spojeno řízení o péči o nezletilé dítě a o výživě nezletilého dítěte. Soud tedy nemusí vydávat zvláštní usnesení o zahájení řízení o úpravě poměrů k nezletilému dítěti, neboť ke spojení těchto řízení dochází přímo ze zákona. Je-li předmětem řízení určení otcovství ke zletilému dítěti, k tomuto spojení nedochází. Může ovšem nastat situace, kdy řízení sice je zahájeno v době, kdy je dítě nezletilé, avšak k určení otcovství během jeho nezletilosti nedojde, v takovém případě soud zastaví řízení o péči a pokračuje v řízení o výživě na základě § 477 ZŘS.

Jestliže soud vyhoví návrhu a jedním výrokem určí otcovství k nezletilému dítěti, musí v dalších výrocích rozhodnout také o tom, komu je svěřuje do péče, případně rozhodnout o

¹⁷² Zákon č. 549/1991 Sb.

¹⁷³ Důvodová zpráva k zákonu č. 296/2017 Sb.

¹⁷⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta. K některým novinkám v právní úpravě určování a popírání rodičovství po 1. 1. 2014. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 12, s. 52.

¹⁷⁵ Příloha k zákonu č. 549/1991 Sb.

styku rodičů s dítětem, a upravit vyživovací povinnost k němu, zpravidla též bývá otci stanovena povinnost zaplatit nedoplatek na výživném. Je vyloučeno, aby nejprve částečným rozsudkem rozhodl o otcovství a teprve následně o poměrech dítěte. Je ovšem možné, že jednotlivé výroky nabydou právní moci odděleně, například pokud bude některý z nich napaden odvoláním.¹⁷⁶

Na závěr je nutno dodat, že k obligatornímu spojení s řízením o poměrech dítěte nedochází v případě nemeritorních „prohlašovacích“ řízení dle § 415 a § 416 ZŘS, a také v řízeních s mezinárodním prvkem, pokud by české soudy neměly pravomoc rozhodovat všechna řízení, která by měla být spojena.¹⁷⁷

4.5 Účastníci řízení

4.5.1 Vymezení účastníků řízení

V nesporných řízeních platí, že každý účastník jedná sám za sebe a nejsou v postavení stran sporu. Tomu odpovídá definice účastníků dle § 6 ZŘS, který za účastníky označuje jednak v řízení, které může být zahájeno i bez návrhu, navrhovatele a osoby, o jejichž právech nebo povinnostech má být jednáno, jednak v ostatních případech navrhovatele a toho, koho zákon jako účastníka označuje. Z povahy nesporných řízení není možno uplatnit instituty společenství účastníků, přistoupení a záměny účastníků, či hlavní a vedlejší intervence.¹⁷⁸ Ustanovení § 8 ZŘS dále v určitých případech stanoví možnost vstupu státního zastupitelství do zahájeného řízení, ovšem řízení o učení a popření rodičovství v taxativním výčtu těchto řízení nenalezneme.

Okruh účastníků řízení o určení a popření otcovství vymezuje zákon, konkrétně § 420 ZŘS. Dle tohoto ustanovení jsou účastníky žena, která dítě porodila (ve vazbě na § 775 OZ je žena, která dítě porodila, jeho matkou), dítě, a muž, který o sobě tvrdí, že je otcem (domnělý otec), nebo jehož otcovství má být popřeno (matrikový otec). Dítě, o jehož rodičovství se jedná, se tak konečně obligatorně dostává do postavení účastníka, což je významný posun oproti předchozí úpravě, která mu toto postavení vždy nezaručovala. Dítě musí být vždy zastoupeno kolizním opatrovníkem, neboť z důvodu hrozícího střetu zájmů mezi rodiči a dítětem nemůže být zastoupeno jedním z rodičů. Kolizním opatrovníkem bývá zpravidla

¹⁷⁶ JIRSA, Jaromír. *op. cit.*, s. 853 až 854; MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář... op. cit.*, s. 736.

¹⁷⁷ Důvodová zpráva k ZŘS.

¹⁷⁸ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní... op. cit.*, s. 360.

OSPOD.¹⁷⁹ Jelikož návrh na určení otcovství může směřovat na více mužů, se kterými matka v rozhodné době souložila, může být v řízení domnělých otců více.

Procesní úprava pamatuje na situaci předvídanou § 783 odst. 3 OZ, dle kterého lze podat návrh na určení otcovství i v případě, kdy domnělý otec již není naživu. Návrh se podává proti opatrovníkovi, kterého k tomuto účelu jmenuje soud. Takto jmenovaný opatrovník pak je dle § 420 odst. 2 ZŘS účastníkem řízení, jelikož zemřelému domnělému otci způsobilost být účastníkem schází.

Nastanou-li okolnosti předvídané v § 784 odst. 2 OZ, tedy zemře-li během řízení o určení otcovství dítě, může do šesti měsíců od jeho smrti podat návrh jeho potomek, má-li na tomto určení právní zájem (zpravidla se bude jednat o zájem majetkový vzhledem k dědickému právu, ovšem není vyloučen ani zájem nemajetkové povahy¹⁸⁰). Potomek zemřelého dítěte se tak dle ustanovení § 6 ZŘS stává taktéž účastníkem řízení, přičemž výraz „potomek“ je myšlen ve smyslu jakéhokoliv příbuzného v přímé sestupné linii, tedy nejen dítě, ale také vnuk, pravnuk, jeho děti, atd.¹⁸¹

4.5.2 Ztráta způsobilosti být účastníkem a její vliv na řízení

Zákon pro řízení o určení a popření otcovství zakotvuje zvláštní postup v situaci, kdy některý z účastníků v průběhu řízení zemře. Cílem je umožnit pokračovat v řízení i v případě, kdy je procesní nástupnictví účastníka z povahy věci vyloučeno a dle obecných pravidel stanovených v § 107 OSŘ by bylo na místě řízení zastavit.¹⁸²

Občanský zákoník v § 784 zavádí pravidla pro řešení úmrtí účastníků řízení o určení otcovství, zatímco korespondující procesní úprava v § 421 se vztahuje taktéž na řízení o popření otcovství. V závislosti na tom, zda byl zemřelý účastník navrhovatelem či ne, se uplatní následující řešení:

Zemře-li matka, která byla navrhovatelkou, může v návrhu pokračovat další k návrhu oprávněná osoba.¹⁸³ Soud tyto osoby poučí a stanoví jim lhůtu k vyjádření, zda mají zájem na pokračování v řízení. Pokud v této lhůtě zájem nevyjádří, soud řízení zastaví; pokud projeví vůli v řízení pokračovat, soud v řízení pokračuje. Po smrti dítěte, které bylo navrhovatelem, se

¹⁷⁹ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-512-2, s. 31.

¹⁸⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 570.

¹⁸¹ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 311 až 312.

¹⁸² Viz důvodová zpráva k ZŘS.

¹⁸³ V řízení o určení otcovství to bude dítě a domnělý otec, v řízení o popření otcovství pouze matrikový otec.

užije stejný postup, avšak je třeba mít na vědomí, že dítě je aktivně legitimováno pouze k návrhu na určení, nikoliv popření otcovství.¹⁸⁴

Dovozuje se, že smrt matky nebo dítěte, které nebyly navrhovateli, nebrání pokračování řízení mezi zbylými účastníky, ačkoliv žádné zákonné ustanovení na tuto možnost výslovně nepamatuje. Po smrti dítěte v průběhu řízení o určení otcovství může též podat návrh na zahájení řízení jeho potomek, ať již bylo navrhovatelem, nebo ne. Potomek může podat návrh i v případě, že ostatní aktivně legitimovaní nevyjádří zájem na pokračování v řízení a z toho důvodu je zastaveno; o návrhu potomka dítěte proběhne samostatné řízení.¹⁸⁵

Zemře-li domnělý otec, který nebyl navrhovatelem, soud zemřelému muži jmenuje opatrovníka a v řízení pokračuje, aniž by k tomu bylo nutné vyjádření ostatních účastníků. Oproti tomu pokud zemře domnělý otec – navrhovatel, soud vyzve matku a dítě k vyjádření, zda mají zájem na pokračování v řízení. Pokud alespoň jeden z nich projeví zájem, pokračuje soud v řízení s opatrovníkem, kterého zemřelému domnělému otci jmenuje. Pokud se ani jeden z nich v určené lhůtě nevyjádří, nebo se oba vyjádří, že s pokračováním v řízení nesouhlasí, soud řízení zastaví.

Proti usnesení o zastavení řízení je přípustné odvolání.¹⁸⁶

4.6 Průběh řízení

K projednání ve věci samé soud nařídí jednání, které je hlavní procesní fází řízení. Jednání je veřejné a uplatní se v něm zásady ústnosti a přímosti. Jednání soud nenařídí pouze v případě, pokud neshledá důvody pro prominutí zmeškání popěrné lhůty a návrh na popření otcovství zamítne jako opožděný.¹⁸⁷

Ustanovení § 17 ZŘS zapovídá konání přípravného jednání, resp. procesní následky, které s ním jsou spojené, neboť jak bylo řečeno výše, v nesporných řízeních se neuplatňuje koncentrace řízení. Není také možné použít kvalifikovanou výzvu, uzavřít soudní smír a vydat rozsudek pro zmeškání a pro uznání.¹⁸⁸ Přesto platí zásada, že soud by měl připravit jednání tak, aby bylo možné věc rozhodnout zpravidla při jediném jednání. K tomuto účelu může soud, považuje-li to za vhodné, namísto přípravného jednání nařídít jiný soudní rok, který plní obdobnou funkci, ovšem nemohou se při něm uplatnit výše uvedené procesní sankce.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Zájem na pokračování v řízení tedy musí projevit matka nebo domnělý otec.

¹⁸⁵ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 311.

¹⁸⁶ JIRSA, Jaromír. *op. cit.*, s. 851 až 852; MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář... op. cit.*, s. 735.

¹⁸⁷ Viz § 425 odst. 2 ZŘS.

¹⁸⁸ SVOBODA, Karel. *op. cit.*, s. 13 až 14.

¹⁸⁹ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní... op. cit.*, s. 361.

Pokud dojde v průběhu řízení o určení otcovství před soudem k souhlasnému prohlášení dle § 415 a § 416 ZŘS, soud vyhotoví o tomto prohlášení protokol a učiní oznámení matričnímu úřadu¹⁹⁰ a dle § 424 ZŘS řízení zastaví, neboť určením otcovství na základě souhlasného prohlášení vzniká speciální překážka věci rozhodnuté. Soud řízení o určení otcovství zastaví i v případě, pokud dojde k souhlasnému prohlášení rodičů před matričním úřadem, avšak na základě § 16 ZŘS, protože odpadne důvod k vedení řízení.¹⁹¹

4.7 Dokazování

Procesní dokazování je teorií definováno jako právem upravený postup, jehož účelem je získání pokud možno pravdivých poznatků o rozhodujících skutečnostech potřebných pro spravedlivé, správné a zákonné rozhodnutí.¹⁹² Jak bylo zmíněno výše, v řízení o určení a popření rodičovství se uplatňuje zásada vyšetřovací; je tedy na soudu, aby sám zjišťoval veškeré skutečnosti důležité pro rozhodnutí, a není při tom omezen na skutečnosti, které uvádějí účastníci, a ke zjištění skutkového stavu provede i jiné než účastníky navrhované důkazy. Vzhledem k tomu, že se jedná o věci osobního stavu, a je nutné přihlídnout vždy zejména k zájmu dítěte, nemohla by ležet odpovědnost za prokázání skutkového stavu pouze na navrhovateli, který by nemusel unést důkazní břemeno, i kdyby biologické pouto domnělého otce k dítěti existovalo.¹⁹³ Účastníci však v žádném případě nejsou zbaveni povinnosti uvádět rozhodné skutečnosti a navrhopvat důkazy a v případě paternitních řízení se dá říci, že nesou spoluodpovědnost na zjištění stavu věci. Také dle judikatury mají i účastníci nesporných řízení břemeno tvrzení ohledně prokázání okolností, které jsou známy pouze jim a o nichž soud nemá vědomost.¹⁹⁴ Skutečnosti, které je třeba v řízení o určení či popření prokázat (například okolnosti zakládající důvodnou pochybnost o otcovství matrikového otce a doba, kdy se o nich dozvěděl, nebo skutečnost vylučující otcovství), jsou zpravidla známy pouze účastníkům. Pokud nebude v možnostech soudu tyto skutečnosti vyhledat a prokázat na základě důkazních prostředků, které jsou nasnadě, leží důkazní břemeno na účastnících (zejména navrhovateli); neunes-li je, soud nebude mít danou skutečnost za prokázanou a může rozhodnout v rozporu s jeho procesním postojem.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Podrobněji viz kapitola 4.3.1.

¹⁹¹ JIRSA, Jaromír. *op. cit.*, s. 857.

¹⁹² WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní... op. cit.*, s. 219.

¹⁹³ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních... op. cit.*, s. 108 až 109.

¹⁹⁴ SVOBODA, Karel. *op. cit.*, s. 19.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 63 až 67.

4.7.1 Důkazní prostředky obecně

Důkazem mohou být dle § 125 OSŘ všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci. V řízení o určení a popření rodičovství připadají v úvahu nejčastěji výsledky účastníků a svědků a znalecké posudky, zejména z oboru genetiky, méně často pak hematologie, gynekologie a sexuologie.¹⁹⁶ Pro řízení platí zásada volného hodnocení důkazů, není tedy zákonem stanovena důkazní síla jednotlivých důkazních prostředků a soud hodnotí důkazy na základě své úvahy, každý důkaz jednotlivě a všechny ve vzájemné souvislosti.¹⁹⁷

Výslech účastníka je dle § 22 ZŘS možné nařídit vždy a i bez jeho souhlasu, je-li to potřeba ke zjištění skutkového stavu. Zde se projevuje rozdíl oproti sporným řízením, kde je výslech účastníků nařizován jen ve stavu důkazní nouze a pouze tehdy, pokud s tím účastník souhlasí.¹⁹⁸ Přesto však zůstává, že samotný výslech účastníků není považován za dostatečně relevantní pro spolehlivé zjištění skutkového stavu a neměl by být jediným provedeným důkazem, i s ohledem na to, že se účastník nemůže dopustit trestného činu křivé výpovědi.¹⁹⁹

4.7.2 Důkazy vylučující otcovství

Jak v řízení o určení otcovství, tak v řízení o popření otcovství je potřeba existenci skutkové okolnosti vylučující otcovství muže dokázat nepochybně, pouhé prokázání okolností, na jejichž základě lze dojít pouze k pravděpodobným nebo možným závěrům, nestačí.²⁰⁰ Již dříve judikatura dovodila, že okolností vylučující otcovství není tzv. námitka více souložníků, ani použitý prezervativ.²⁰¹

Dříve byly využívány znalecké posudky z oboru hematologie, kdy na základě provedených krevních zkoušek vyšetřením skupinových systémů červených krvinek nebo HLA skupinových typů bílých krvinek lze (s určitou pravděpodobností) vyloučit otcovství. Potvrdit otcovství však nedokázaly, proto byly s postupem rozvoje metod analýzy DNA nahrazeny právě genetickými zkouškami a dnes prakticky nejsou využívány.²⁰²

Znalecké posudky z oboru sexuologie mohou vyloučit otcovství na základě zkoumání (ne)plodnosti muže a jeho schopnosti pohlavního styku v době početí dítěte. Úkolem znalce

¹⁹⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních... op. cit.*, s. 109.

¹⁹⁷ Viz § 132 OSŘ.

¹⁹⁸ Viz § 131 odst. 1 OSŘ.

¹⁹⁹ VRANÍK, Jakub. Dokazování v řízení o určení otcovství. In Sborník příspěvků – Dny práva 2012 – 6. Ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity. [online]. [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/VranikJakub.pdf.

²⁰⁰ Nejvyšší soud v usnesení 21 Cdo 1271/2010 konstatoval, že není třeba vyhovět návrhu na vypracování znaleckého posudku vztahující se k (ne)plodnosti domnělého otce, pokud byla prokázána jeho soulož s matkou v kritické době a závěry znaleckých posudků analýzou DNA prokazují jeho otcovství s pravděpodobností hraničící s jistotou.

²⁰¹ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 306 až 307.

²⁰² VRANÍK, Jakub, *op. cit.*

z oboru gynekologie je zjištění, v jakém týdnu těhotenství se dítě narodilo.²⁰³ Tyto posudky jsou dnes využívány jen zřídka.

Nejspolehlivějším a tím pádem nejčastějším důkazním prostředkem jsou znalecké posudky na základě analýzy DNA. Věda pokročila natolik, že jsou schopné otcovství vyloučit se stoprocentní jistotou a prokázat s pravděpodobností až 99,99 %.²⁰⁴

Ani znalecký posudek však nemá vyšší důkazní sílu než ostatní prostředky, neboť jak bylo výše zmíněno, soudy se řídí zásadou volného hodnocení důkazů a hodnotí je jako každý jiný důkaz. Nejvyšší soud dospěl k názoru, že prokáže-li znalecký posudek z oboru genetiky, že je otcovství muže, jemuž svědčí domněnka otcovství na základě prokázané soulože s matkou dítěte v kritické době, vyloučeno, v zájmu přesvědčivosti rozhodnutí a s ohledem na možnou záměnu odebraných vzorků DNA, musí soud znalecký posudek nechat přezkoumat jiným znalcem, vědeckým ústavem nebo jinou institucí. Jedině na základě tohoto tzv. vrchního dobrozdání bude zabezpečeno, že bude s nezpochybnitelnou jistotou prokázáno, že je otcovství muže vyloučeno.²⁰⁵ (Stejně tak bylo dříve nutné přezkoumávat i znalecké posudky provedené na základě krevních zkoušek.)

Dle závěru Ústavního soudu je soud oprávněn uložit muži, aby se podrobil odběru vzorků DNA za účelem vypracování znaleckého posudku, a tato povinnost může být vynucována pomocí pořádkových pokut nebo předvedení, neboť se nejedná o nepřiměřený zásah do tělesné integrity člověka. Navíc jedině tímto postupem lze náležitě objasnit skutkový stav a zjistit, zda je tento muž otcem dítěte.²⁰⁶

4.7.3 Předmět dokazování v řízení o určení otcovství

Vzhledem ke konstrukci tzv. třetí domněnky je předmětem dokazování v první řadě soulož matky a domnělého otce v tzv. kritické době, a následně, pokud je soulož prokázána, zda existují závažné okolnosti vylučující otcovství domnělého otce. Tvrzení a dokazování soulože leží na návrhovateli, zatímco na ostatních účastnících bude tvrzení a dokazování okolností, které jeho otcovství vylučují.²⁰⁷

Soulož bývá prokazována zejména na základě výslechu účastníků, ovšem Nejvyšší soud uzavřel, že shodná tvrzení účastníků o tom, že nedošlo k souloži, postačují k závěru o vyloučení otcovství jen tehdy, jestliže z nich vyplývá zcela určitě a nezvratně, že mezi matkou dítěte a mužem, jemuž zatím svědčí domněnka otcovství, nemohlo dojít v rozhodné době

²⁰³ KLVAČOVÁ, Kamila. Dokazování v paternitních sporech. *Právní rádce*, 1999, č. 1, s. 25 až 26.

²⁰⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 563.

²⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu 21 Cdo 693/2010.

²⁰⁶ Nález I. ÚS 987/07.

²⁰⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 560.

k pohlavním stykům; jinak je třeba provádět další dokazování, především znaleckými posudky.²⁰⁸

Judikatura osmdesátých let vedla soudy k tomu, aby v rámci hospodárnosti postupovaly od znaleckého posudku s menší vylučovací schopností k posudkům s větší vylučovací schopností.²⁰⁹ Vzhledem k popsané spolehlivosti genetických zkoušek je tento přístup v dnešní době značně přežitý. Soudy samy upouštějí od praxe, kdy docházelo k ustanovení znalce až tehdy, byla-li prokázána soulož matky a domnělého otce v kritické době. Ostatně celou třetí domněnku, postavenou na skutečnosti soulože, lze v mnoha ohledech považovat za zastaralou, a jak uvedl v již výše citovaném rozhodnutí²¹⁰ Ústavní soud, je v souladu se zásadou arbitrárního pořádku i hospodárnosti řízení, pokud soud přímo přistoupí ke znaleckému dokazování formou analýzy DNA, není třeba nejprve prokazovat, zda došlo k souloži, a teprve poté nařídít znalecký posudek ke zjištění závažných okolností vylučujících otcovství domnělého otce; navíc pokud bude znaleckým posudkem prokázáno otcovství domnělého otce, bude tím prokázána i jeho soulož s matkou dítěte v kritické době. Jak jsem již uvedla výše, taktéž se domnívám, že by soudy měly rovnou přistupovat k provedení genetických testů, obzvláště s přihlédnutím k jejich téměř stoprocentní určovací schopnosti, přestože mohou nastat výjimečné situace, kdy nebude metoda analýzy DNA použitelná. Teprve v těchto případech by se měla prokazovat soulož a další rozhodné okolnosti. Navíc pokud by návrh směřoval proti více mužům a prokázalo by se, že matka v kritické době skutečně se všemi souložila, svědčila by domněnka otcovství všem a provedení analýzy DNA je prakticky jedinou možností, jak dospět k rozhodnutí o určení otcovství.²¹¹

4.7.4 Předmět dokazování v řízení o popření otcovství

Ten, kdo popírá otcovství manžela matky k dítěti narozenému v době mezi stošedesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem po jeho zániku nebo prohlášení za

²⁰⁸ Stanovisko Nejvyššího soudu Cpj 41/79 ze dne 14. 11. 1979.

²⁰⁹ Zpráva Nejvyššího soudu 161/79 ze dne 23. 12. 1980.

²¹⁰ I. ÚS 987/07.

²¹¹ S problémem více souložníků se bylo třeba vypořádávat i dlouho před rozvojem medicíny a genetiky, kdy nebylo možno otcovství potvrdit ani vyvrátit. Právní řady na tyto situace reagovaly různě. Dragutin Pelikán například uvádí, že v sovětském Rusku byli v takovém případě k vyživovací povinnosti vůči dítěti odsuzováni všichni muži, s nimiž matka v kritické době souložila. Viz PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. Právo a společnost. ISBN 80-7179-432-5, s. 93.

V současnosti zákon tuto situaci výslovně neřeší. Nesporná povaha řízení nevylučuje, aby v návrhu na určení otcovství matka označila více mužů, s nimiž v kritické době souložila. Vyjde-li najevo, že matka v rozhodné době souložila s více muži, až v průběhu řízení, je třeba, aby bylo řízení o určení otcovství zahájeno vůči každému z nich; nejspíše by všechna tato řízení byla spojena ke společnému řízení dle § 112 odst. 1 OSŘ. Soud by následně určil otcem muže, u něhož bylo otcovství prokázáno. Viz SVOBODA, Karel. *op. cit.*, s. 53.

neplatné, je povinen uvést a prokázat skutečnosti, které manželovo otcovství vylučují. Pokud se však dítě narodí před stošedesátým dnem od uzavření manželství, postačí pouhý návrh na popření otcovství bez nutnosti tvrzení a prokazování skutečností vylučujících manželovo otcovství. Důkazní břemeno naopak leží na tom, kdo návrhu odporuje; ten musí prokázat, že manžel byl již při uzavření manželství obeznámen s tím, že je matka těhotná, anebo že manžel s matkou souložil v kritické době. S ohledem na stanovenou subjektivní popěrnou lhůtu musí manžel popírající své otcovství v návrhu na zahájení řízení tvrdit skutečnosti zakládající důvodnou pochybnost o jeho otcovství, a kdy se o nich dozvěděl. Muž, kterému svědčí domněnka otcovství na základě uděleného souhlasu s umělým oplodněním své družky, musí k úspěšnému popření otcovství prokázat, že žena otěhotněla jinak než v důsledku umělého oplodnění. A konečně ten, kdo popírá otcovství určené souhlasným prohlášením, musí tvrdit a prokázat okolnosti vylučující otcovství matrikového otce.

4.8 Rozhodnutí

V řízení určení a popření rodičovství jedná o otázku statusovou, soud proto ve věci samé rozhoduje rozsudkem. Ustanovení § 423 ZŘS tak stanoví výjimku z obecného pravidla pro nesporná a jiná zvláštní řízení zakotveného v § 25 odst. 1 ZŘS, kdy je obecnou formou meritorního rozhodnutí usnesení. Rozsudek je vyhlášován vždy veřejně. Výrok pravomocného rozsudku o určení či popření rodičovství je dle § 27 ZŘS závazný pro každého, neboť osobní stav fyzických i právnických osob musí být všemi ostatními respektován, na rozdíl od rozhodnutí ve sporném řízení, které je závazné jen pro jeho účastníky.²¹² Právní moc rozsudku ve věci určení otcovství zakládá překážku *rei iudicatae* a jedinou možností k jeho zvrácení je cesta mimořádných opravných prostředků, neboť otcovství takto založené nelze popřít.²¹³

Již výše bylo uvedeno, že s řízením o určení otcovství je ze zákona spojeno řízení o péči o nezletilé dítě a o výživě nezletilého dítěte, a proto musí rozsudek kromě výroku, že muž je otcem dítěte, obsahovat také výroky upravující poměry dítěte. Nezbytnou součástí rozhodnutí je také výrok o náhradě nákladů řízení, o nichž bude podrobněji pojednáno v jedné z následujících podkapitol. Není vyloučeno, že tyto výroky nabydou právní moci odděleně. Na základě rozsudku o určení nebo popření otcovství provede matriční úřad zápis do knihy narození a vydá nový rodný list dítěte.²¹⁴

²¹² WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní... op. cit.*, s. 362.

²¹³ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J.; ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *op. cit.*, s. 306.

²¹⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 556.

4.8.1 Povaha rozhodnutí

Rozsudek, kterým je určeno či popřeno otcovství, je považován za konstitutivní s účinky *ex nunc*. Právní poměr mezi dítětem a soudem určeným otcem tedy vzniká okamžikem právní moci rozsudku o určení otcovství, stejně tak právní poměr dítěte a matrikového otce okamžikem právní moci rozsudku o popření otcovství zanikne. V odborné literatuře se ovšem lze setkat i s názory příklánějícími se k deklaratorní povaze těchto rozhodnutí, anebo že se jedná o konstitutivní rozhodnutí, avšak s účinky *ex tunc*²¹⁵. Otázka, zda působí *ex tunc* či *ex nunc*, je klíčová zejména s ohledem na platnost právních jednání učiněných „dřívějším“ otcem jako zákonným zástupcem dítěte, dědické právo a vyživovací povinnost, která je s rodičovstvím neodmyslitelně spjatá, a zda při jejím plnění vzniká bezdůvodné obohacení. Touto problematikou se zabýval i Ústavní soud, který konstatoval, že rozhodnutí o určení otcovství je konstitutivní, avšak řízení o úpravě výživného vychází z biologické povahy otcovství.²¹⁶ Z tohoto důvodu je možné uložit muži určenému za otce povinnost uhradit zpětně nedoplatek na výživném, nejdéle ovšem za dobu tří let ode dne zahájení řízení o výživném.²¹⁷ Vyživovací povinnost „dřívějšího“ otce k dítěti zaniká *ex lege* právní mocí rozhodnutí o popření otcovství, dítě ovšem nemusí výživné poskytované do této doby vracet jako bezdůvodné obohacení. „Dřívější“ otec však může z titulu bezdůvodného obohacení žádat vydání jím plněného výživného po matce dítěte, jejích rodičích, nebo nově určeném otci.²¹⁸

Co se týče otázky právních jednání otce jako zákonného zástupce, § 895 OZ výslovně stanoví, že právní jednání učiněná před popřením otcovství zůstávají v platnosti, neboť jinak by došlo k obrovskému průlomů do právní jistoty. Shodně též nově vložené ustanovení § 425a odst. 2 ZŘS v souvislosti s obnovou řízení říká, že rozhodnutím o určení nebo popření otcovství není dotčena platnost právních jednání učiněných v souvislosti s výkonem práv a povinností rodiče před nabytím právní moci rozhodnutí.

4.8.2 Náhrada nákladů řízení

Rozhodnutí o náhradě nákladů řízení závisí na tom, zda se jedná o řízení zahajované i bez návrhu, nebo jen na návrh. Na první případ dopadá ustanovení § 23 ZŘS, podle nějž žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů podle výsledku řízení, ledaže to odůvodňují okolnosti případu. Ve vztahu k řízení o určení rodičovství se tedy uvedené

²¹⁵ WINTEROVÁ, Alena. *Určení otcovství nad rámec zákonných domněnek*. Správní právo, 2003, č. 5-6, s. 317.

²¹⁶ II. ÚS 3628/14 ze dne 24. 3. 2015

²¹⁷ Viz § 922 odst. 1 OZ.

²¹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 576 až 577.

pravidlo uplatní pouze v oněch dvou případech, kdy lze zahájit řízení i bez návrhu, a to určení otcovství po pravomocném určení, že manželství není dle § 418 odst. 2 ZŘS, a popření otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičům, vyžaduje-li to zřejmý zájem dítěte a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva dle § 419 ZŘS.²¹⁹

Jelikož se však jedná zásadně o návrhové řízení, uplatní se pravidlo úspěchu a neúspěchu ve věci dle § 142 OSŘ, soud také může využít moderační právo dle § 150 OSŘ a z důvodů hodných zvláštního zřetele náklady nepřiznat, například pokud bude „neúspěšným“ účastníkem nezletilé dítě. Vzhledem k tomu, že jsou zásadním důkazem v paternitních řízeních znalecké posudky, může být dle § 141 OSŘ účastníkovi, který provedení tohoto důkazu navrhuje, nebo který nařídil soud o skutečnostech jím uvedených anebo v jeho zájmu, uložena povinnost ke složení zálohy na znalečné. Zálohu ovšem nemusí skládat, pokud je osvobozen od soudního poplatku. Navrhovatel v řízení o určení otcovství je od soudního poplatku osvobozen na základě § 11 odst. 2 písm. g) zákona o soudních poplatcích; jedná se o tzv. osobní osvobození, které vyplývá přímo ze zákona. Kromě toho soud může dle § 138 odst. 1 OSŘ na návrh účastníka rozhodnout o tzv. individuálním osvobození od soudního poplatku, odůvodňují-li to poměry účastníka a nejde-li o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva. Přiznat osvobození lze zčásti, anebo ze zvláště závažných důvodů i v plném rozsahu.²²⁰ Nelze však aplikovat pravidlo, že bez složení zálohy nelze důkaz provést, neboť řízení je ovládáno zásadou vyšetřovací.²²¹ Soud může taktéž „neúspěšnému“ účastníku na základě § 148 odst. 1 ZŘS uložit povinnost k náhradě nákladů státu, zejména znalečného, nebudou-li kryty zálohou a nebudou-li u něj splněny předpoklady pro osvobození od soudního poplatku.²²²

Bylo-li řízení o určení otcovství zastaveno, protože došlo k určení otcovství souhlasným prohlášením dle § 415 a § 416 ZŘS, nebude mít právo na náhradu nákladů řízení žádný z účastníků.²²³

4.9 Řádné opravné prostředky

4.9.1 Odvolání

Jediným přípustným řádným prostředkem proti rozhodnutí v řízení o určení a popření rodičovství je odvolání. Úprava odvolání v ZŘS je poměrně kusá, kromě specifik

²¹⁹ JIRSA, Jaromír. *op. cit.*, s. 88.

²²⁰ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní... op. cit.*, s. 300 až 301.

²²¹ SVOBODA, Karel. *op. cit.*, s. 213.

²²² JIRSA, Jaromír. *op. cit.*, s. 856.

²²³ Tamtéž, s. 857.

zakotvených v § 28 ZŘS je tedy třeba převážně aplikovat ustanovení části čtvrté OSŘ. Spíše než na popis průběhu odvolacího řízení bych se v této podkapitole chtěla zaměřit právě na odchylky od režimu sporných řízení.

Zásadním rozdílem oproti spornému řízení je užití zásady úplné apelace, na jejímž základě lze v odvolacím řízení uvádět nové skutečnosti a důkazy, které nebyly uplatněny před soudem prvního stupně; tato zásada je úzce spjata se zásadou jednotnosti řízení a vyloučením koncentrace.²²⁴ Také odvolací řízení je ovládáno zásadou vyšetřovací, což ukládá soudu povinnost přihlídnout k novým skutečnostem a důkazům, i když nebyly uplatněny, neboť soud nese odpovědnost za zjištění všech skutečností důležitých pro rozhodnutí. V průběhu odvolacího řízení tak může proběhnout i rozsáhlejší dokazování, je-li třeba. Zájem na co nejspolehlivějším objasnění skutkového stavu je tedy upřednostněn i za cenu možného prodloužení doby trvání řízení.²²⁵

Odvolání může podat účastník řízení proti nepravomocnému rozsudku nebo usnesení soudu prvního stupně, nestanoví-li zákon, že je nepřipustné, a to ve lhůtě patnácti dnů od doručení rozhodnutí (v případě chybějícího či nesprávného poučení soudem činí lhůta tři měsíce od doručení). Lhůta je zachována, pokud je odvolání poslední den jejího běhu podáno doručovacímu orgánu nebo u soudu. Odvolání se podává u soudu, proti jehož rozhodnutí směřuje.²²⁶ Řádně podané odvolání má suspenzivní a devolutivní účinek; tedy odkládá právní moc napadeného rozhodnutí a přesouvá rozhodnutí na odvolací soud, kterým je pro řízení o určení a popření rodičovství krajský soud.²²⁷

Kromě obecných náležitostí návrhu, které stanoví § 42 odst. 4 OSŘ, musí odvolání navíc obsahovat označení napadeného rozhodnutí, rozsah, v jakém je napadáno, odvolací důvod a odvolací návrh. Obecně platí, že je odvolací soud vázán rozsahem odvolání; pro řízení, která lze zahájit i bez návrhu, ovšem ZŘS v § 28 odst. 2 stanoví výjimku z tohoto pravidla a umožňuje odvolacímu soudu překročení mezí, ve kterých se odvolatel domáhá přezkoumání rozhodnutí. Ve vztahu k řízení o určení a popření rodičovství připadá toto v úvahu pouze u výjimečných „beznávrhových“ řízení dle § 418 odst. 2 a § 419 ZŘS, ve všech ostatních případech je odvolací soud vázán rozsahem vymezeným odvolatelem. Jelikož rozsudek o určení otcovství musí obsahovat také výroky o svěření dítěte do péče a o výživném, je možné napadnout odvoláním pouze některý z těchto výroků, což může poté způsobit, že nabydou právní moci odděleně.

²²⁴ Viz § 28 odst. 1 ZŘS a § 20 odst. 2, věta druhá ZŘS.

²²⁵ MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář... op. cit.*, s. 65.

²²⁶ Viz § 201 až 205 OSŘ.

²²⁷ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní... op. cit.*, s. 520 až 521.

Přestože, jak je uvedeno výše, mezi náležitosti odvolání patří i odvolací důvod, pro řízení spadající do působnosti ZŘS platí povinnost soudu přezkoumat i tzv. blanketní odvolání neobsahující odvolací důvody.²²⁸ Stejně jako ve sporném řízení soud vyzve odvolatele k doplnění odvolání dle § 43 OSŘ, ovšem nevyhovění této výzvě nemá za následek odmítnutí odvolání.²²⁹

I v průběhu odvolacího řízení může dojít k určení otcovství souhlasným prohlášením. V takovém případě soud odvolací řízení zastaví a zruší rozsudek soudu prvního stupně, kterým bylo rozhodnuto o návrhu na určení otcovství.²³⁰

Je zjevné, že se vyšetřovací zásada a zájem na co nejspolehlivějším zjištění skutkového stavu promítá i v odvolacím řízení, což považuji za vhodné.

4.10 Mimořádné opravné prostředky

Mimořádné opravné prostředky představují možnost prolomení právní moci rozhodnutí, a tím pádem i závažný zásah do právní jistoty. Tento zásah je o to citelnější, pokud se jedná o věci osobního stavu. Z toho důvodu bývá jejich přípustnost vázána na splnění zákonem stanovených předpokladů a lze je uplatnit pouze v případech, kdy existují natolik závažné pochybnosti o správnosti rozhodnutí, že zájem na jeho přezkoumání převažuje nad stabilitou právních vztahů.²³¹ Právní řád připouští tři mimořádné opravné prostředky: dovolání, žalobu na obnovu řízení a žalobu pro zmatečnost. Všechny lze uplatnit i v řízení o určení a popření rodičovství a všechny ZŘS upravuje pouze okrajově stanovením odchylek od sporných řízení, jinak se řídí ustanoveními OSŘ. Lze shrnout, že rovněž jako v případě odvolání, i u mimořádných opravných prostředků pro řízení zahajovaná i bez návrhu platí, že soud není vázán mezemi opravného prostředku a může napadené rozhodnutí podrobit širšímu přezkumu, než jakého se navrhovatel domáhá, což opět pramení ze zásad oficiality a vyšetřovací, ovládajících nesporná řízení.²³² V řízení o určení a popření rodičovství, až na několikrát zmíněné výjimky dle § 418 odst. 2 a § 419 ZŘS, se ovšem postupuje dle ustanovení OSŘ, soud je tudíž při přezkumu vázán mezemi vytyčenými v podaném mimořádném opravném prostředku.

Obecně lze říci, že dovolání slouží k řešení otázek zásadního judikatorního významu, zatímco žaloba na obnovu řízení umožňuje uplatnit skutečnosti a důkazy, které z objektivních důvodů nebylo možno uplatnit v původním řízení, a konečně žaloba pro zmatečnost slouží

²²⁸ Viz § 28 odst. 3 ZŘS.

²²⁹ MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář... op. cit.*, s. 66.

²³⁰ SVOBODA, Karel. *op. cit.*, s. 52.

²³¹ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní... op. cit.*, s. 531.

²³² Viz § 29 a § 30 odst. 2 ZŘS.

k nápravě zásadních procesních vad řízení.²³³ Stejně jako v předchozí podkapitole týkající se odvolání, i zde bych se chtěla věnovat zejména specifikům, které se v řízení o určení a popření rodičovství vyskytují oproti jiným řízením a především bych se chtěla zmínit o nových příznivějších podmínkách přípustnosti obnovy řízení.

4.10.1 Dovolání

Ačkoliv ZŘS ve věcech rodinněprávních obecně dovolání nepřipouští, řízení o určení a popření rodičovství představuje jednu z výjimek z uvedeného pravidla.²³⁴ Dovolání může podat účastník řízení proti pravomocnému rozhodnutí odvolacího soudu (rozsudku i usnesení) ve lhůtě dvou měsíců od doručení napadeného rozhodnutí, přičemž její zmeškání nelze prominout; v případě nesprávného nebo chybějícího poučení soudem je lhůta tříměsíční. Dovolatel musí být povinně zastoupen advokátem, nemá-li sám právnické vzdělání, a dovolání musí být advokátem i sepsáno.

Dovolání je dle § 236 a § 237 OSŘ přípustné proti pravomocnému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe odvolacího soudu nebo která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak. Zároveň § 238 OSŘ taxativně vyjmenovává rozhodnutí, proti kterým není dovolání přípustné.²³⁵ Jediný dovolací důvod spočívá v nesprávném právním posouzení věci²³⁶. Pro vázanost odvolacího soudu mezemi dovolání je nutno aplikovat § 242 odst. 2 OSŘ.²³⁷

O dovolání rozhoduje Nejvyšší soud, který prostřednictvím svých rozhodnutí významně přispívá ke sjednocování rozhodovací praxe, ačkoliv jim zákon nesvěřuje obecnou závaznost. Některá z jeho zásadních rozhodnutí jsou citována i v textu této práce.

4.10.2 Žaloba na obnovu řízení

Žaloba na obnovu řízení je mimořádný opravný prostředek určený k nápravě nedostatků skutkových zjištění, který umožňuje zvrátit pravomocné rozhodnutí ve věci samé, jestliže pro zásadní změny ve skutkové situaci nemůže toto rozhodnutí obstát.²³⁸ Dle § 228 OSŘ to jsou

²³³JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář. Kniha IV.* Vydání druhé, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer, 2016-. ISBN 978-80-7552-271-7, s. 126

²³⁴Viz § 30 odst. 1 ZŘS.

²³⁵Novelou provedenou zákon č. 296/2017 došlo k rozšíření důvodů nepřipustnosti dovolání.

²³⁶Viz § 241a odst. 1 OSŘ.

²³⁷WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní... op. cit.*, s. 531 až 540.

²³⁸Tamtéž, s. 545.

skutečnosti, rozhodnutí nebo důkazy, které objektivně nemohly být uplatněny v prvostupňovém nebo odvolacím řízení, anebo důkazy, které v něm nemohly být z objektivních důvodů provedeny.

Pro řízení o určení a popření otcovství donedávna platila obecná úprava lhůty pro podání žaloby na obnovu řízení, která činí tři měsíce od doby, kdy se žalobce dozvěděl o důvodech obnovy, nejdéle však tři roky od právní moci napadeného rozhodnutí.²³⁹ Zásadní změnu přinesla novela provedená zákonem č. 296/2017 Sb., která vložila do ZŘS ustanovení § 425a. Nově lze podat žalobu na obnovu řízení o určení nebo popření otcovství i po třech letech od právní moci napadeného rozhodnutí, jestliže došlo k určení otcovství soudem před 31. 12. 1995 a jsou tu nové důkazy související s novými vědeckými metodami, které nebylo možno použít v původním řízení. Je logické, že v dobách, kdy nebylo možno využít dokazování prostřednictvím analýzy DNA, schopné potvrdit otcovství s takřka stoprocentní jistotou, docházelo častěji k případům, kdy soud rozhodl o určení otcovství v rozporu s biologickým stavem. Jelikož otcovství takto určené nelze popřít, platné právo nenabízelo žádnou možnost, jak později rozhodnutí zvrátit, i když už bylo díky vědeckému pokroku možno prokázat, že nebylo rozhodnuto v souladu se skutkovým stavem a pokud by možnost provedení takového důkazu tehdy existovala, soud by dospěl k odlišnému rozhodnutí. Zákonodárce se rozhodl na tuto bezvýhodnou situaci reagovat především s ohledem na vývoj judikatury ESLP, zejména rozhodnutí ve věci Paulík proti Slovensku²⁴⁰, kdy ESLP shledal v nemožnosti nápravy v případě, kdy je právem nastolený stav v rozporu s biologickou a sociální realitou a nesleduje zájem zúčastněných osob, porušení práva na respektování soukromého a rodinného života zakotveného v článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech, a z obavy z možných obdobných žalob podaných na Českou republiku.²⁴¹

Domnívám se, že možnost žádat obnovu řízení i po uplynutí tříleté lhůty je velmi pozitivní změnou, ovšem za poněkud nešťastné by mohlo být považováno stanovení pevné hraniční doby 31. 12. 1995. Uvedené datum bylo dle ministerstva spravedlnosti zvoleno z toho důvodu, že k plošnému využívání testů DNA v řízení o určení a popření otcovství

²³⁹ Viz § 233 OSŘ.

²⁴⁰ Rozsudek č. 10699/05 ze dne 10. 10. 2006. Jozef Paulík byl v 70. letech minulého století určen otcem na základě třetí zákonné domněnky i přesto, že své otcovství popíral, neboť jej krevní zkouška jako možného otce dítěte nevyloučila a on neunesl důkazní břemeno a neprokázal opak. Po třiceti letech na základě provedených testů DNA zjistil, že, že není biologickým otcem své dcery, a jelikož mu právo neumožňovalo žádným způsobem otcovství popřít nebo rozhodnutí jinak zvrátit, obrátil se na generální prokuraturu, aby podala návrh na popření otcovství dle § 62 ZOR. Ta ovšem odmítla návrh podat s odůvodněním, že se jedná o věc rozhodnutou; pan Paulík se tedy nakonec obrátil na ESLP, který mu dal za pravdu.

²⁴¹ MSp: Muži, kteří pochybují o otcovství svých dospělých dětí, budou moci otevřít staré případy. [online]. [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2016/04/msp-muzi-kteri-pochybuj-i-o-otcovstvi-svych-dospelych-deti-budou-moci-otevrit-stare-pripady/>.

docházelo od roku 1992.²⁴² Je samozřejmě nezbytné stanovit určité meze, aby se z mimořádného opravného prostředku nestala de facto žádnou lhůtou neomezená možnost popírat otcovství určené soudem. Pevně stanovené hraniční datum bude téměř vždy nespravedlivé; představme si situaci, kdy u dvou různých soudů bylo ve stejný den zahájeno řízení o určení otcovství, v obou případech byly dostupné stejné důkazní prostředky, avšak v jednom bylo otcovství určeno 28. 12. 1995, zatímco ve druhém až 3. 1. 1996. Je otázkou, zda by bylo vhodnější vázat tuto hranici spíše na zahájení řízení, než na jeho skončení.

Teprve čas ukáže, jak hojně bude tato nová možnost obnovy řízení využívána, jak se k ní budou soudy stavět a kolik „nesprávně“ určených otců se po mnoha letech domůže nápravy.

Na závěr je nutné zmínit, že vzhledem k tomu, jak velký průlom do právní jistoty nastolených poměrů může v důsledku rozhodnutí o určení nebo popření otcovství nastat, § 425a odst. 2 výslovně stanoví, že jím není dotčena platnost právních jednání učiněných v souvislosti s výkonem práv a povinností rodiče před nabytím právní moci rozhodnutí.

²⁴² MSp: Muži, kteří pochybují o otcovství svých dospělých dětí, budou moci otevřít staré případy. [online]. [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2016/04/msp-muzi-kteri-pochybuj-i-o-otcovstvi-svych-dospelych-deti-budou-moci-otevrit-stare-pripady/>.

5 Řízení o určení a popření mateřství

5.1 Spory o mateřství

Na úvod této kapitoly je nezbytné připomenout, že na rozdíl od určování otcovství, které je vystavěno na základě systému vyvratitelných domněnek, hmotné právo pro určení mateřství stanoví jasné kogentní pravidlo. Matkou dítěte je vždy žena, která jej porodila; toto pravidlo platí bez výhrady a nelze jej nijak vyvracet. Lze říci, že dokud nepostoupí vývoj vědy a medicíny tak daleko, že bude možné nechat vyrůst dítě z embrya mimo tělo ženy, každé dítě má dle platného práva matku a tato žena by měla být jako jeho matka zapsána v matriční knize; tento zápis je však pouze deklaratorní.

Ovšem jak jsem již nastínila v předchozích kapitolách, toto jednoznačné pravidlo – možná právě kvůli své přílišné jednoznačnosti a rigidnosti – není prosto problémů, které v praxi mohou nastat. Ačkoliv hmotné právo nepředvídá nesoulad mezi právním a faktickým stavem (nebo spíše zákonodárce jej sice předvídá, ale nikterak se s ním nevypořádal), může docházet a také dochází k situacím, kdy dítě nebude mít v matriční knize zapsanou žádnou matku, anebo zapsaná matka nebude ženou, která toto dítě porodila, a pradávna zásada „*mater semper certa est*“ dočista přestane platit.

Procesní úprava na rozdíl od hmotněprávní možné spory o mateřství předvídá, a ustanovení § 426 ZŘS výslovně zakotvuje možnost vést řízení o určení a popření mateřství za přiměřeného použití ustanovení o řízení o určení a popření otcovství.

Základním východiskem řešení maternitních sporů je, že jedinou relevantní skutečností pro řešení otázky mateřství je porod, nikoliv biologické příbuzenství. Jak jsem zmiňovala výše, důvodová zpráva k OZ výslovně uvádí, že nelze vyhovět žalobě ženy, která je dárkyní genetické látky, proti ženě, které dítě porodila. Genetický původ dítěte ovšem bude mít význam ve chvíli, kdy bude nutné postavit najisto, zda konkrétní žena (ne)porodila konkrétní dítě.

Dále je nezbytné z úvodu vyjasnit vztah mezi mateřstvím a otcovstvím, resp. mezi jejich určování a popíráním. Mateřství představuje základní statusový poměr, který zprostředkovává další příbuzenské vztahy²⁴³. Určení mateřství je základním předpokladem pro určení otcovství, zákonné domněnky otcovství lze uplatnit pouze ve vztahu ke konkrétní – zjištěné – matce. Jejich vzájemný vztah se logicky musí projevit i při popření mateřství. Haderka shrnul dva různé přístupy k popírání mateřství v případě, kdy je určen otec. Dle

²⁴³ DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7478-937-3, s. 73.

prvního není nutné nejprve popřít otcovství matrikového otce, neboť naopak popření mateřství matrikové matky znamená automaticky popření otcovství matrikového otce. Druhý přístup říká, že popření mateřství není možné bez předchozího popření otcovství, poněvadž otcovství je možné jen ve vztahu k určité matce a mateřství je možné jen ve vztahu k určitému otci. Aby matrikový otec mohl být považován za otce dítěte narozeného z jiné matky, musela by se uplatnit jiná domněnka otcovství.²⁴⁴ V české odborné literatuře i judikatuře se ujal druhý přístup, přestože v sobě skrývá problém spočívající v existenci lhůt pro popření otcovství. Jelikož nejprve musí dojít k popření otcovství, po jejich marném uplynutí by nebylo možné popřít ani mateřství²⁴⁵, ledaže by soud rozhodl o prominutí zmeškání popěrné lhůty dle § 425 ZŘS.

Lze rozlišit dva typy maternitních sporů: pozitivní a negativní. Pozitivní konflikt nastane v případě, kdy matka dítěte není v matriční knize zapsaná (ať už proto, že tam nebyla zapsaná od počátku, anebo bylo její mateřství úspěšně popřeno); k negativnímu konfliktu dojde, pokud dítě v matrice zapsanou matku má, avšak zapsaná žena toto konkrétní dítě neporodila.²⁴⁶ V řízení o určení mateřství bude tedy nutné prokázat, že žena v určitý den porodila dítě totožné s dítětem, o které se jedná, naopak v řízení o popření mateřství bude třeba prokázat, že žena zapsaná v matriční knize jako matka dítěte buďto nerodila vůbec, anebo porodila jiné dítě.²⁴⁷

Níže uvádím příklady situací, kdy bude mateřství sporné.

5.1.1 Odložené dítě

Jak jsem již zmiňovala výše, v duchu platné úpravy i odložené dítě (do baby-boxu, ale i na jiném místě), má stále matku, pouze není známa její totožnost a tudíž nejsou údaje o ní zapsány v matrice. Tato žena se později může domáhat určení, že je matkou odloženého dítěte.

5.1.2 Porod mimo zdravotnické zařízení

Dítě má být podle článku 7 Úmluvy o právech dítěte ihned po narození registrováno. Aby mohlo být narození dítěte zapsáno do matriční knihy, je třeba, aby se o této skutečnosti

²⁴⁴ HADERKA, Jiří. K některým problémům určení (a popření) mateřství. *Bulletin Advokacie*, 1986, č. 1, s. 17 až 24.

²⁴⁵ HADERKA, Jiří. K některým problémům určení (a popření) mateřství. *Bulletin Advokacie*, 1986, č. 1, s. 25.

²⁴⁶ MELICHAROVÁ, Dita. Určení a popření mateřství, problematika surogačního mateřství. *Zdravotnictví a právo*, 2000, č. 7 - 8, s. 24 až 27.

²⁴⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 516 až 517.

matriční úřad dozvěděl. Zákon o matrikách proto v § 15 ukládá oznamovací povinnost,²⁴⁸ ovšem zejména vzhledem ke stoupající oblíbenosti tzv. domácích porodů může dojít k situaci, kdy povinné osoby narození dítěte matričnímu úřadu nenahlásí.²⁴⁹

Pokud se dítě narodí mimo zdravotnické zařízení, a matce ani následně nebyly poskytnuty zdravotní služby, musí rodič dítěte matričnímu úřadu předložit také doklady potřebné k prokázání skutečnosti, že matkou dítěte je žena, která je porodila.²⁵⁰ Jelikož zákon blíže nestanoví, které doklady k prokázání porodu postačují, bývaly matriční úřady často kritizovány za to, že na rodiče kladou v tomto ohledu nepřiměřené požadavky²⁵¹ a docházelo ke sporům, zda je dostatečným podkladem pro zápis do matriční knihy oznámení porodní asistentky. Vyjádření k věci podala veřejná ochránkyně práv, dle níž je zákonný požadavek rozumný a přiměřený, neboť matriční úřad musí mít za prokázané, že oznamovatelé jsou skutečnými rodiči dítěte. Rozsah dokazování a použité důkazní prostředky ovšem vždy závisí na konkrétních okolnostech. „V některých případech mohou postačovat svědecké výpovědi, v jiných může být požadavek matričního úřadu na předložení lékařského potvrzení, že žena skutečně porodila, opodstatněný. Pouhé čestné prohlášení rodičů o narození dítěte v případech domácího porodu bez následně poskytnuté zdravotní služby nepovažuje veřejná ochránkyně práv za dostatečné k prokázání mateřství.“²⁵² Dle sdělení ministerstva vnitra mohou být za doklady prokazující mateřství považovány zejména potvrzení o narození, vyplněné například pediatrem, potvrzení pediatra o pohlaví dítěte a potvrzení gynekologa o porodu. Dále lze jako podklad k již uvedeným doložit ještě například těhotenský průkaz, zprávu porodní asistentky o porodu, zprávu porodní asistentky o novorozenci, prohlášení duly o porodu či svědecké výpovědi.²⁵³

²⁴⁸ Povinnost oznámit narození dítěte stanoví § 15 zákona o matrikách. (1) Narození je povinen oznámit matričnímu úřadu poskytovatel zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení byl porod ukončen; nebyl-li porod ukončen ve zdravotnickém zařízení, oznámí narození lékař, který jako první poskytl při porodu nebo po porodu zdravotní služby. (2) Nedošlo-li k oznámení podle odstavce 1, narození je povinen oznámit matričnímu úřadu jeden z rodičů, popřípadě jeho zákonný zástupce, nebo soudem jmenovaný opatrovník. (3) Nedošlo-li k oznámení podle odstavce 1 nebo 2, narození je povinná oznámit matričnímu úřadu fyzická osoba, která se o narození dozvěděla.

(4) Oznámení podle odstavců 1 a 2 se učiní nejpozději do 3 pracovních dnů od narození dítěte. Matka učiní oznámení nejpozději do 3 pracovních dnů od okamžiku, kdy je schopna oznámení učinit. Fyzická osoba uvedená v odstavci 3 učiní oznámení do 3 pracovních dnů ode dne, kdy se o narození dozvěděla.

²⁴⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 517.

²⁵⁰ Viz § 16 odst. 4 zákona o matrikách.

²⁵¹ Matriky přitvrdily u doma narozených dětí, posílají do rodin sociálku. [online]. [cit. 2018-12-28]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/urady-socialka-domaci-porod-dp0-/domaci.aspx?c=A140211_172508_domaci_hv.

²⁵² Postup matrik v případě domácích porodů musí být přiměřený. [online]. [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2014/postup-matrik-v-pripade-domacich-porodu-musi-byt-primereny/>.

²⁵³ Informace ministerstva vnitra České republiky č. 19/2017. Zápis narození dítěte narozeného mimo zdravotnické zařízení. Metodika na úseku matrik. [online]. [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/metodika-na-useku-matrik.aspx>.

5.1.3 Záměna dětí

K záměně novorozenců může dojít úmyslně, ale i z nedbalosti. Nevědomá záměna novorozenců v porodnici, pokud vyjde najevo, zanechá citelné psychické následky na všech zúčastněných, ovšem je potřeba uvést biologický a právní stav do souladu. Na základě výše uvedeného by v takovém případě bylo nejprve nutné popřít otcovství matrikového otce, následně popřít mateřství matrikové matky a poté by mohlo dojít k určení mateřství jiné ženy a otcovství jiného muže.²⁵⁴ V případě záměny dětí v třebečské nemocnici, který vyšel najevo v roce 2007, ovšem soud postupoval zcela jinak: návrhu jednoho z matrikových otců vyměněných dětí na popření otcovství nevyhověl, neboť tento muž byl otcem dítěte, jehož otcovství popíral, ale toto dítě není totožné s dítětem, které dosud vychovával; a konstatoval, že je děti nutné vyměnit.²⁵⁵ K výměně dětí následně skutečně došlo. Domnívám se, že postup soudu nebyl správný, neboť vyvolává dojem, že dítě je pouhá fyzická schránka, a že tento – byť ojedinělý – případ ukazuje nutnost přijetí právní úpravy určování a popírání mateřství.

Dle mého názoru se totiž nabízí otázka (snad spíše právně-filosofická, než čistě právní), zda se určování rodičovství vztahuje jen k „právní identitě“ dítěte, či zda také k jeho fyzickému tělu, nebo možná, lépe řečeno, zda jsou fyzické tělo dítěte a jeho právní identita oddělitelné, či nikoliv. Přistoupíme-li na oddělitelnost právní identity dítěte od jeho fyzického těla, lze skutečně připustit výměnu fyzických těl dětí při zachování právního vztahu mezi právními identitami určených rodičů a právními identitami dětí, čímž dojde k žádoucí nápravě do stavu, kdy právní identita dítěte odpovídá jeho fyzickému tělu. Pokud by ovšem druzí rodiče nechtěli na výměnu dětí přistoupit, připadal by v úvahu postup dle § 882 OZ.²⁵⁶

Nepřistoupíme-li na oddělitelnost právní identity dítěte a jeho fyzického těla, tedy pokud budeme toho názoru, že se rodičovství určuje nejen k právní identitě vyjádřené zápisem v matrice, ale též ke konkrétní lidské bytosti, bude třeba připustit, že právní vztah mezi dítětem a rodiči byl určen nesprávně, prostá výměna fyzických těl nebude možná a bude třeba danou záležitost napravit právními prostředky výše nastíněnými, tedy zrušením tohoto nesprávně určeného právního vztahu a určením právního vztahu, který odpovídá biologickému rodičovství.

²⁵⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 518.

²⁵⁵ Soud potvrdil záměnu, Broža vychovával cizí dceru. [online]. [cit. 2018-02-27]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/soud-potvrdil-zamenu-broza-vychovaval-cizi-dceru-f7h-domaci.aspx?c=A071011_145049_domaci_klu.

²⁵⁶ *Zadržuje-li jiná osoba dítě protiprávně, mají rodiče právo žádat, aby jim dítě předala; to platí i mezi rodiči navzájem. Toto právo má i ten, kdo o dítě oprávněně pečuje. Osoba, která dítě protiprávně zadržuje, má povinnost jej řádně předat tomu, kdo má dítě po právu v péči.*

5.1.4 „Odcizené“ dítě

Ačkoliv už zacházím do absurdních situací, není vyloučeno, že žena porodí ve zdravotnickém zařízení dítě, ovšem dítě je jí po porodu někým z personálu odebráno - buďto za účelem přisvojení si dítěte, anebo za účelem „obchodu“ s dětmi – a matce je oznámeno, že dítě zemřelo. Pokud by matka pojala podezření, mohla by se taktéž domáhat určení mateřství.

5.1.5 Náhradní mateřství

Vzhledem k tomu, že český právní řád postrádá úpravu náhradního mateřství a jediná legální cesta vede skrze osvojení dítěte objednatelským párem, dochází k případům, kdy náhradní matka rodí na doklady ženy-objednatelky, nebo mimo zdravotnické zařízení, a do matriky bude jako matka zapsána žena-objednatelka. Logicky poté může nastat situace, kdy náhradní matka bude chtít jí odnošené a porozené dítě zpět a bude se domáhat určení, že je jeho matkou; nebo naopak, žena-objednatelka z nejrůznějších důvodů dítě nakonec chtít nebude (dítě se narodí postižené, nebo si to rozmyslí, a dospěje k názoru, že dítě vlastně nechce), a bude popírat, že je jeho matkou. V prvním případě náhradní matka prokáže, že porodila dítě, o které se jedná, a její návrh bude úspěšný; ve druhém případě žena-objednatelka prokáže, že vůbec nerodila, a taktéž dosáhne popření mateřství.

Pokud by narození dítěte nebylo oznámeno matričnímu úřadu, a později se domáhaly určení mateřství náhradní matka i žena-objednatelka, soud rozhodne ve prospěch náhradní matky, jelikož právě ona bude schopná prokázat, že porodila dítě odpovídajícího věku, zatímco žena-objednatelka sice může prostřednictvím genetických testů prokázat, že je biologickou matkou dítěte, avšak nemůže prokázat, že je porodila.²⁵⁷

Také tento příklad ilustruje nutnost náhradní mateřství právně upravit, zejména s ohledem na to, jak „snadné“ by pro ženu-objednatelku bylo popřít své mateřství k dítěti a tím se ho de facto „zbavit“, pokud by se z jakéhokoliv důvodu rozhodla, že dítě nechce. Vzhledem k tomu, že jedinou právně relevantní skutečností pro určení mateřství je dle § 775 OZ porod, nikoliv genetický původ, tak i kdyby byla žena-objednatelka biologickou matkou dítěte, nehrál by tento fakt žádnou roli, pokud by prokázala, že neprodila. Jestliže následně nedojde k určení mateřství jiné ženy, dítě zůstane bez právní matky, což je velmi nežádoucí situace.

Pro úplnost dodávám, že se lze setkat s názorem, dle kterých je možno docílit souladu právního a faktického stavu a vydání dítěte náhradní matce, pokud s tímto žena-objednatelka

²⁵⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta. K některým novinkám v právní úpravě určování a popírání rodičovství po 1. 1. 2014. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 12, s. 52.

souhlasí, opravou chybných či nesprávných údajů v zápise v knize narození na základě § 50 zákona o matrikách.²⁵⁸ S uvedeným názorem nesouhlasím, neboť mateřství je věc osobního stavu a rozhodování o něm by mělo příslušet pouze soudu. Teprve na základě soudního rozhodnutí by mohlo dojít ke změně zápisu v matriční knize.

5.2 Procesní úprava

Jelikož hmotné právo určování a popírání mateřství vůbec neřeší a procesní právo pouze odkazuje na přiměřené užití ustanovení řízení o určení a popření otcovství, tak žádný zákon výslovně nestanoví podmínky pro zahájení takového řízení, okruh osob oprávněných k podání návrhu na zahájení řízení, existenci lhůt, okruh účastníků řízení, ani vliv jejich úmrtí na průběh řízení. Tato absence právní úpravy pak vede pouze k rozdílným, častokrát přímo si odporujícím výkladům a dotváření práva. Vzhledem k tomu, o jak zásadní statusovou otázku se jedná, je tento stav na pováženou. Již Haderka ve svém příspěvku z roku 1986²⁵⁹ vyjádřil svůj nesouhlas s přístupem zákonodárce, že není třeba přijmout úpravu určení (a popření) mateřství, neboť k takovým sporům dochází jen ojediněle. Dle jeho slov by rozhodujícím hlediskem, zda určitou věc právně upravit či ne, neměla být její četnost, nýbrž její význam pro společnost a život. S jeho názorem se zcela ztotožňuji, byť je smutné, že i po více než třiceti letech je stále aktuální.

Při studování literatury k tématu řízení o určení a popření mateřství jsem se setkala se zmíněnými rozdílnými a rozpornými výklady, mnohdy nepřiměřenou analogií při použití hmotněprávních ustanovení upravujících otázky určení a popření otcovství, a de facto vytvářením nových pravidel *preater legem*. V následujících podkapitolách, ve kterých budu pojednávat o jednotlivých aspektech řízení, uvedu více různých možných výkladů, se kterými se lze setkat, přičemž s některými se ztotožňuji více, s některými méně.

Někteří autoři se dovolávají § 10 OZ²⁶⁰ a na jeho základě analogicky aplikují hmotněprávní úpravu určování a popírání otcovství,²⁶¹ ovšem tento přístup dle mého názoru není správný. Domnívám se, že je možné přiměřené užít pouze procesní úpravu řízení

²⁵⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. *Právní rozhledy*, 2015, č. 21, s. 725.

²⁵⁹ HADERKA, Jiří. K některým problémům určení (a popření) mateřství. *Bulletin Advokacie*, 1986, č. 1, s. 14.

²⁶⁰ *Nelze-li právní případ rozhodnout na základě výslovného ustanovení, posoudí se podle ustanovení, které se týká právního případu co do obsahu a účelu posuzovanému právnímu případu nejbližšího. Není-li takové ustanovení, posoudí se právní případ podle principů spravedlnosti a zásad, na nichž spočívá tento zákon, tak, aby se dospělo se zřetelem k zvyklostem soukromého života a s přihlédnutím k stavu právní nauky i ustálené rozhodovací praxi k dobrému uspořádání práv a povinností.*

²⁶¹ SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HRMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-297-7, s. 802.

o určení a popření mateřství, nikoliv už úpravu hmotněprávní²⁶², zejména z toho důvodu, že mateřství je založeno pouze biologickým faktem porodu, zatímco otcovství je určováno teprve ve vazbě na mateřství na základě kaskádovitě vystavěném systému vyvratitelných domněnek; jedná se o dva naprosto rozdílné modely, tudíž hmotněprávní úprava určování a popírání otcovství nemůže být analogicky použitelná.

Není sporu, že pro řízení bude dle § 417 ZŘS příslušný obecný soud dítěte, a pokud jej nelze určit, tak obecný soud matky. S řízením o určení mateřství bude taktéž spojeno řízení o péči o nezletilé dítě a jeho výživě dle § 422 ZŘS, ovšem pouze pokud budou splněny hmotněprávní předpoklady pro rozhodnutí o svěřeni do péče a výživném²⁶³; bude-li mít dítě jen jednoho rodiče – matku – nebude možné rozhodovat o svěřeni do péče a povinnosti druhého z rodičů plnit výživné. Jelikož se jedná o věc osobního stavu, ve věci samé soud rozhodne rozsudkem dle § 423 ZŘS, jehož výrok je závazný pro každého. Proti rozhodnutí bude přípustné odvolání, stejně tak všechny mimořádné opravné prostředky. Ustanovení § 425a týkající se obnovy řízení patrně lze použít i pro řízení o určení a popření mateřství. Z povahy věci je vyloučeno použití ustanovení § 419, § 424 a § 425 ZŘS.²⁶⁴

Následující otázky však tak jednoznačné odpovědi nemají.

5.2.1 Zahájení řízení a okruh aktivně legitimovaných osob

Kloním se k názoru, že řízení je možné zahájit jen na návrh²⁶⁵, přestože se lze setkat i s názory, že jej lze zahájit i bez návrhu, a to na základě § 13 ZŘS, dle kterého není-li zákonem stanoveno, že lze řízení zahájit na návrh, zahajuje se řízení i bez návrhu.²⁶⁶ Argumentaci, že ve zvláštní části není výslovně řečeno, že lze řízení o určení a popření mateřství zahájit jen na návrh, nepovažuji za správnou, neboť při přiměřeném užití úpravy řízení o určení a popření otcovství by se mělo aplikovat právě ustanovení § 418 ZŘS. V odborné literatuře²⁶⁷ se dokonce objevuje i názor, dle kterého je přípustné analogické užití § 419 ZŘS, umožňujícího soudu i bez návrhu zahájit řízení o popření otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů vyžaduje-li to zřejmý zájem dítěte a mají-li být naplněna

²⁶² Téhož názoru jsou i autoři již výše citovaného komentáře k ZŘS vydaného nakladatelstvím Leges. Viz MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář... op. cit.*, s. 739.

²⁶³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 559.

²⁶⁴ Srov. LAVICKÝ, Petr a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-869-7, s. 740 až 741; MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář... op. cit.*, s. 739.

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 516; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. *Právní rozhledy*, 2015, č. 21, s. 725.

²⁶⁷ SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-297-7, s. 803.

ustanovení zaručující základní lidská práva. Myslím si, že toto nelze dovodit z důvodu, který jsem uvedla již výše, tedy že mateřství nemůže být určeno na základě domněnky, neboť je založeno porodem.

Co se týče osob oprávněných k podání návrhu na určení mateřství, nepochybně jsou jimi žena, která tvrdí, že dítě porodila (domnělá matka), a dítě. Ohledně aktivní legitimace otce – matrikového i domnělého – lze dojít k různým závěrům, literatura se spíše kloní k tomu, že také jim aktivní legitimace svědčí.²⁶⁸ Situace, kdy se bude domáhat určení mateřství muž, si ovšem lze představit jen obtížně.

Pokud dítě nemá v matriční knize zapsaného žádného rodiče, připadá v úvahu návrh domnělého otce na určení mateřství a zároveň i otcovství k dítěti, jehož matka požádala o utajení své totožnosti, nebo k odloženému dítěti, dokud nebylo nezrušitelně osvojeno.

Na tomto místě se ohledně aktivní legitimace matrikového otce nabízí zásadní otázka, zda je možné, aby dítě mělo v matriční knize zapsaného pouze otce, nikoliv však matku. Bylo řečeno, že domněnky otcovství lze uplatnit pouze ve vztahu ke konkrétní matce, ale vztahuje se toto pouze na určení otcovství na základě § 776, § 777, § 778 a § 779 OZ, a soud by dle § 783 OZ mohl teoreticky určit konkrétního muže otcem dítěte, i když matka není známa, nebo byla její totožnost utajena v souvislosti s porodem? Pokud by podal návrh na určení otcovství domnělý otec dítěte, jehož matka porodila utajeně, pravděpodobně by v tomto, nebo jiném soudním řízení bylo rozhodnuto o otevření zdravotnické dokumentace matky, která by tímto přestala být utajená a zřejmě by následně musela být zapsána do matriční knihy. Také v případě, pokud by došlo k úspěšnému popření mateřství matrikové matky, dle obou již výše uvedených přístupů by buď popřením mateřství *ex lege* došlo k popření otcovství matrikového otce, anebo by k popření mateřství vůbec nemohlo dojít bez předchozího popření otcovství matrikového otce.

Aktivní legitimace k popření mateřství zřejmě náleží matrikové matce a matrikovému otci, je-li nějaký zapsán. V literatuře převažuje spíše názor, že náleží i dítěti²⁶⁹, a někteří autoři ji přiznávají také domnělé matce²⁷⁰, zatímco jiní se domnívají, že stejně jako nemá právo popírat otcovství matrikového otce domnělý otec, není ani domnělá matka oprávněna

²⁶⁸ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 516; LAVICKÝ, Petr a kol., *op. cit.*, s. 740; MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář... op. cit.*, s. 739; SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol., *op. cit.*, s. 803.

²⁶⁹ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 516; ; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. *Právní rozhledy*, 2015, č. 21, s. 725; LAVICKÝ, Petr a kol., *op. cit.*, s. 741; MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář... op. cit.*, s. 739.

²⁷⁰ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II... op. cit.*, s. 516; LAVICKÝ, Petr a kol., *op. cit.*, s. 741; MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář... op. cit.*, s. 739;

popírat mateřství matrikové matky.²⁷¹ Osobně jsem toho názoru, že právo popírat mateřství náleží kromě matrikových rodičů i dítěti a domnělé matce, nelze je vyloučit analogickým aplikováním hmotněprávních ustanovení upravujícím popírání otcovství.

Zde se dle mého názoru zřetelně projevuje nutnost komplexní úpravy, nejen pouhé odkázání na přiměřené užití ustanovení o řízení o určení a popření otcovství. Je zřejmé, že různými výklady – ať již s odkazem na § 80 OSŘ, který zakotvuje možnost domáhat se určení, zda tu právní poměr je či není²⁷², anebo argumentací zájmem dítěte a jeho právem na zvláštní ochranu²⁷³ – lze dospět k závěru, že okruh osob aktivně legitimovaných k popření mateřství je širší, než je tomu u popření otcovství. Přitom právě upírání možnosti domnělému otci a dítěti popřít otcovství bývá často předmětem kritiky. Proč by měli být domnělí (biologičtí) otcové znevýhodněni oproti domnělým matkám, a proč by dítě mohlo popírat mateřství své matrikové matky, nikoliv už otcovství matrikového otce, přestože se ho obě věci dotýkají stejně závažně? Taktéž je pravděpodobné, že ačkoliv spory o mateřství nepatří mezi nejčastější agendu, každý soud bude v těchto věcech postupovat jinak a bude na Nejvyšším soudu, případně Ústavním soudu, aby svou přesvědčivostí přispěly ke sjednocení rozhodovací praxe.

5.2.2 Popěrné lhůty

V odborné literatuře se lze setkat s názorem, že i pro popření mateřství existují prekluzivní lhůty. Levý v komentáři k ustanovení § 426 ZŘS²⁷⁴ uvádí, že pokud by popíral mateřství matrikový otec, musel by tak učinit ve stejné lhůtě, jakou má manžel k popření otcovství (analogicky dle § 785 odst. 1 OZ), tedy subjektivní lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnost zakládající důvodnou pochybnost o tom, že matriková matka je ženou, která dítě porodila, a objektivní lhůtě šesti let od narození dítěte. Pokud by návrh podala matriková matka z důvodu, že došlo k nevědomé záměně dětí, platily by pro ni stejné lhůty jako pro matrikového otce; pokud sama záměnu dětí provedla, nebo žádné dítě neprodila, činila by pro ni popěrná lhůta šest měsíců od narození dítěte (analogicky dle § 789 OZ). Jelikož nesouhlasím s analogickým užitím hmotněprávní úpravy popírání otcovství, domnívám se, stejně jako Haderka²⁷⁵, že nelze vytvářet popěrné lhůty *preater legem*, avšak

²⁷¹ Srov. SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol., *op. cit.*, s. 803; ŠÍNOVÁ, Renáta. K některým novinkám v právní úpravě určování a popírání rodičovství po 1. 1. 2014. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 12, s. 52.

²⁷² DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Občanské právo hmotné... op. cit.*, s. 76.

²⁷³ LAVICKÝ, Petr a kol., *op. cit.*, s. 741.

²⁷⁴ SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol., *op. cit.*, s. 803 až 804.

²⁷⁵ HADERKA, Jiří. K některým problémům určení (a popření) mateřství. *Bulletin Advokacie*, 1986, č. 1, s. 24.

bylo by vhodné možnost popírat mateřství časově omezit, stejně jako je omezena možnost popírat otcovství.

5.2.3 Účastníci řízení

Do okruhu účastníků řízení o určení mateřství je třeba zahrnout domnělou matku a dítě. Autoři, kteří svěřují aktivní legitimaci domnělému či matrikovému otci, jim taktéž přiznávají postavení účastníka, ovšem jak jsem uvedla výše, je diskutabilní, zda může být určen matrikový otec bez matrikové matky; domnívám se, že spíše ne. Někteří taktéž dovozují možnost podání návrhu na určení mateřství proti zemřelé matce, resp. proti opatrovníku za tímto účelem jmenovanému, který by se též stal účastníkem řízení.²⁷⁶

Účastníky řízení o popření mateřství by jistě byli dítě, matriková matka a matrikový otec, pokud by byl nějaký zapsán. Přijmeme-li výklad, že návrh na popření mateřství matrikové matky může podat jiná žena, která tvrdí, že dítě porodila, byla by i ona účastníkem řízení.²⁷⁷ V případě smrti některého z účastníků by zřejmě bylo namístež použít ustanovení § 421 ZŘS a umožnit za stanovených podmínek pokračování v řízení.²⁷⁸

5.2.4 Dokazování

Již výše bylo zmíněno, že v řízení o určení mateřství bude předmětem dokazování skutečnost, že žena, která se domáhá určení mateřství, v určitý den porodila dítě totožné s dítětem, o které se jedná, a v řízení o popření mateřství bude předmětem dokazování skutečnost, že žena zapsaná v matriční knize jako matka dítěte buďto v danou dobu nerodila vůbec, nebo porodila jiné dítě. Důkazy, které mohou prokázat skutečnost, že žena porodila, jsem uvedla již výše v souvislosti s prokazováním mateřství před matričním úřadem. Domnívám se, že aby mohlo být spolehlivě postaveno najisto, že domnělá matka skutečně porodila, bylo by žádoucí vypracovat znalecký posudek z oboru gynekologie a porodnictví (zejména v případě, kdy žena žádné doklady o svém těhotenství či porodu nemá). Poté, co bude prokázáno, že žena domáhající se určení mateřství skutečně porodila, bude třeba dokázat, že porodila konkrétní dítě, především prostřednictvím testů DNA. Stejně tak znalec z oboru gynekologie bude prokazovat, zda žena, jejíž mateřství má být popřeno, v danou dobu neprodila, v případě záměny dětí bude nutné provést genetické testy. Analýza DNA ovšem nemůže sloužit jako důkaz, pokud bylo dítě počato umělým oplodněním vajíčkem dárkyně. V tomto případě by bylo nutné prokázat, že ženě, která se domáhá určení mateřství, bylo

²⁷⁶ SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol., *op. cit.*, s. 805.

²⁷⁷ SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol., *op. cit.*, s. 805; MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář... op. cit.*, s. 739; LAVICKÝ, Petr a kol., *op. cit.*, s. 741.

²⁷⁸ MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář... op. cit.*, s. 739.

v rozhodné době provedeno umělé oplodnění darovaným vajíčkem a tato žena porodila v době, která odpovídá době narození dítěte.

Závěr

Jak bylo předestřeno již v úvodu této práce, dotkla se nedávná rekodifikace občanského práva významně též úpravy určování a popírání rodičovství, a to jak v rovině hmotněprávní, tak především v rovině procesní. Cílem této práce bylo podat ucelený popis a zhodnocení stávající úpravy řízení o určení a popření rodičovství ve vztahu k hmotněprávním normám, poukázat na některá problematická místa a nedostatky této úpravy a nastínit jejich možná řešení *de lege ferenda*.

Nejprve jsem se zabývala významem pojmu „rodičovství“ v biologické, sociální a právní rovině a vzájemným vztahem mezi nimi a zaměřila se zejména na vývoj v jejich vnímání s přihlédnutím k judikatuře Nejvyššího soudu, Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva.

Nastínila jsem historický vývoj právní úpravy určování a popírání rodičovství od dob starého Říma, přes úpravu v rakouském Všeobecném občanském zákoníku, zákoně o právu rodinném a zákonu o rodině až do současnosti, kdy občanské právo prošlo rekodifikací, a celá oblast rodinného práva byla zahrnuta do nového občanského zákoníku.

Provedla jsem analýzu hmotněprávní úpravy určování a popírání rodičovství tak, jak je zakotvena v občanském zákoníku. Neopomenula jsem ani problematiku náhradního mateřství, utajených porodů a baby-boxů.

Podala jsem obecnou charakteristiku řízení o určení a popření rodičovství, následně jsem se zabývala řízením o určení otcovství souhlasným prohlášením jakožto zvláštním nemeritorním procesem. Snažila jsem se poskytnout ucelený obraz řízení o určení a popření otcovství od zahájení až po vydání rozhodnutí ve věci samé. Věnovala jsem se též procesním aspektům určování a popírání mateřství a shrnula jsem a zhodnotila rozdílné náhledy na jednotlivé aspekty řízení o určení a popření mateřství.

Při psaní této práce jsem dospěla k následujícím závěrům:

Právní úprava určování a popírání rodičovství setrvává na tradičních modelech, které ovšem narážejí na současný vývoj moderní společnosti a vědy. Na změny, které tento vývoj přináší, reaguje spíše pomalu a se zpožděním, byť došlo k několika dílčím změnám, které lze hodnotit veskrze pozitivně.

Určování mateřství je oblastí, která by jednoznačně zasluhovala změnu v právní úpravě, neboť existují okruhy problémů, které se nyní nacházejí v právně neregulované „šedé zóně“. Především by bylo vhodné přijmout odpovídající právní úpravu náhradního mateřství. V té současné je tento institut zmíněn pouze okrajově, a to jako výjimka ze zákazu osvojení

mezi příbuznými v přímé linii, neboť zákonodárce předpokládá, že ženy budou volit náhradní matky z řad svých příbuzných. Mateřství je určeno na základě kogentního pravidla, které stanoví, že matkou dítěte je žena, která je porodila; jediný právem předvídaný způsob realizace náhradního mateřství je následné osvojení dítěte ženou-objednatelkou. Vzhledem k tomu, že proces osvojení je velmi zdoluhavý, náročný a nejistý, uchylují se ženy k mnohým nežádoucím praktikám, jako je tzv. surogátní turistika, porod na osobní doklady ženy-objednatelky či porod mimo zdravotnické zařízení a následné nahlášení matričnímu úřadu ženy-objednatelky jako matky dítěte. Jedním z možných řešení by bylo umožnit uzavření tzv. smlouvy o náhradním mateřství, na jejímž základě by se buďto *ex lege* stala matkou žena-objednatelka, anebo by sloužila jako podklad pro vydání tzv. „rozsudku o rodičovství“ soudem. Tyto smlouvy by samozřejmě musely splňovat přísné zákonem stanovené náležitosti a být sepsány notářem, anebo přímo podléhat schválení soudem, a zároveň by bylo nutné se vypořádat se všemi etickými a morálními aspekty takového řešení, zejména otázkou případného vymáhání „plnění“, nebo narození postiženého dítěte, o které by neměla zájem žena-objednatelka, ani náhradní matka. V žádném případě by ovšem náhradní mateřství nemělo zůstat stranou pozornosti zákonodárce, neboť se jedná o stále častější jev.

Dalším příkladem nedostatečnosti stávající právní úpravy je absence jakýchkoliv pravidel pro zřizování a provozování baby-boxů, a anonymních porodů obecně. Vzhledem k tomu, že mateřství je konstituováno faktem porodu, nelze s ním nijak disponovat, a tedy neexistuje možnost „vzdát se“ dítěte, i odložené dítě má stále právní matku, tudíž představy laické veřejnosti o tom, jak baby-boxy pomáhají k rychlejšímu zprostředkování osvojení odloženého dítěte, jsou spíše mylné. Matka se navíc může následně domáhat určení mateřství, pokud prokáže, že dítě porodila. Nelze pominout také fakt, že u odloženého dítěte není známa jeho rodinná anamnéza a genetická zátěž k některým chorobám. Přesto jsem osobně nakloněna spíše k zachování baby-boxů (neboť když už existují, jsou pro odložené dítě lepší variantou než odložení „na ulici“, jelikož se dítěti dostane okamžité pomoci), a přijetí právní regulace jejich fungování, než jejich výslovnému zákazu; v každém případě je ovšem nezbytné, aby se vůči nim zákonodárce jedním či druhým směrem jasně vymezil.

Také kvůli těmto mezerám v právní úpravě v praxi může docházet ke sporům o mateřství. Může nastat situace, kdy dítě nebude mít v matriční knize zapsanou žádnou matku, a žena, která je porodila, se bude domáhat určení mateřství, anebo žena, která je matrikovou matkou dítěte, je neprodila, a její mateřství bude popíráno. Hmotné právo takovéto situace nepředpokládá a neřeší, procesní právo sice řízení o určení a popření mateřství předpokládá, ale nepřináší jeho zvláštní úpravu a pouze odkazuje na přiměřené užití úpravy řízení o určení

a popření otcovství. Toto vede k mnoha rozdílným výkladům a názorům na jednotlivé aspekty řízení napříč odbornou veřejností, často i k vytváření nových pravidel *praeter legem*, a lze předpokládat, že povede i k rozdílné rozhodovací praxi soudů, neboť není jednoznačný pohled na okruh aktivně legitimovaných osob, okruh účastníků řízení, či existenci popěrných lhůt. S přihlédnutím k tomu, jak zásadní statusový poměr mateřství představuje, je nezbytné přijmout odpovídající zvláštní úpravu řízení o určení a popření mateřství, aby se předešlo zmíněným rozdílným výkladům; přestože se jedná spíše o méně častou agendu, v žádném případě by neměla být přehlížena.

Určování otcovství je stále založeno na vyvratitelných domněnkách. Namísto původních tradičních tří lze dnes hovořit již o pěti domněnkách otcovství. Vedle domněnky svědčící manželce matky, souhlasného prohlášení rodičů a určení otcovství soudem na základě soulože s matkou v tzv. kritické době se tak uplatní též domněnka otcovství muže, který dal souhlas s umělým oplodněním neprovdané ženy, a určení otcovství k dítěti narozenému během probíhajícího řízení o rozvod manželství (a do třetího dne po něm) na základě souhlasného prohlášení matky, (bývalého) manžela a jiného muže, který tvrdí, že je otcem dítěte. Tyto nové domněnky zdařile reflektují stav moderní společnosti, kdy je umělé oplodnění (ať už genetickým materiálem vlastním, či od dárce) stále častějším způsobem lidské reprodukce a zároveň více dochází k rozpadům manželství, než tomu bylo dříve.

Dosavadní první a druhá domněnka otcovství se stále jeví jako vhodný a efektivní postup určení otcovství. Princip „*parentage by intention*“ představený ve zmíněném díle Ingeborg Schwenzer *Model family code from a global perspective* by v případě dítěte narozeného v manželství představoval zbytečnou administrativní zátěž. Naopak za problematické lze považovat setrvávání na tradiční třetí domněnce na bázi soulože v kritické době. Tato domněnka vznikla a měla své opodstatnění v časech, kdy nebylo možné otcovství určit jinak než nepřímo a s určitou mírou pravděpodobnosti na základě jiných skutečností. Domnívám se, že v současnosti, kdy lze provedením analýzy DNA otcovství určit s pravděpodobností hraničící s jistotou, by spíše mělo být rozhodující především biologické hledisko, a stávající domněnka založená na souloži v kritické době by měla zůstat jen podpůrným korektivem pro výjimečné případy, kdy by nebylo možné provést genetické testy. Ostatně třetí domněnku označil za přežitou i Ústavní soud a soudy v řízení o určení otcovství samy rovnou přistupují k nařízení znaleckého posudku analýzou DNA, než aby nejprve prokazovaly soulož domnělého otce a matky dítěte.

V otázce popírání otcovství považují za správný krok prodloužení popěrné lhůty manželce matky na šest měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících

důvodnou pochybnost o svém otcovství, nejpozději však šest let od narození dítěte. Zarážející ovšem zůstává, že právo popírat otcovství nenáleží dítěti ani muži, který tvrdí, že je otcem dítěte; shledávám v této úpravě porušení článků 7 Úmluvy o právech dítěte a článku 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Práva biologických otců jsou značně upozaděna, neboť nemají žádnou možnost, jak dosáhnout popření otcovství matrikového otce, jemuž svědčí první domněnka, pokud není ochotna popírat otcovství matka. Pokud bylo otcovství určeno souhlasným prohlášením, připadá v úvahu pouze možnost podnětu soudu k zahájení řízení o popření otcovství bez návrhu, ovšem lze očekávat, že tento postup bude pouze výjimečný. Ze srovnání s vybranými evropskými státy, jak bylo uvedeno výše, vychází česká úprava v tomto ohledu jako nejpřísnější.

Co se týče úpravy samotného řízení o určení a popření otcovství, domnívám se, že zařazením do zákona o zvláštních řízeních soudních a koncipováním řízení jako nesporného (přestože je nelze považovat za čistě nesporné řízení), se podařilo odstranit mnohé nedostatky, které byly vytýkány předchozí úpravě. Především má dítě vždy postavení účastníka řízení, což je žádoucí vzhledem k tomu, že se jedná o jeho osobní stav. S tímto souvisí také odlišné stanovení místní příslušnosti soudu, která se nyní řídí primárně obecným soudem dítěte. Kladně hodnotím také umožnění podání návrhu na určení otcovství i po smrti domnělého otce skrze konstrukci, že se návrh podává proti k tomuto účelu jmenovanému opatrovníku, který se stává účastníkem řízení, stejně tak řešení situace, kdy lze v řízení pokračovat i poté, co dojde ke smrti účastníka v průběhu řízení. Jednoznačně za pozitivní považuji změnu podmínek pro podání žaloby na obnovu řízení o určení a popření otcovství, kterou lze nyní podat i po třech letech od právní moci napadeného rozhodnutí, jestliže došlo k určení otcovství soudem před 31. 12. 1995 a jsou tu nové důkazy související s novými vědeckými metodami, které nebylo možno použít v původním řízení.

Celkově shledávám procesní úpravu určování a popírání otcovství jako poměrně zdařilou; problematická místa lze nalézt zejména v úpravě hmotněprávní, která ovšem s tou procesní nedílně souvisí. S ohledem na význam otázky určování a popírání rodičovství pro jednotlivce i pro společnost je nezbytné, aby zákonodárce přestal zavírat oči před problémy, které jsou vnímány jako kontroverzní, a přijal důslednou právní úpravu, která odpovídá současné společenské realitě.

Seznam použitých zdrojů

Knižní publikace

DVOŘÁK, Jan a Karel MALÝ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. ISBN 978-80-7357-753-7.

DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7478-937-3.

FRINTA, Ondřej. *Určování rodičovství (nejen) v návrhu nového OZ*. In ŠÍNOVÁ, Renáta, ed. *Sborník příspěvků z konference Olomoucké právnické dny 2008*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. ISBN 978-80-903400-3-9.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-061-4.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975) : komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-503-9.

JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář. Kniha III*. Vydání druhé, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer, 2016-. ISBN 978-80-7552-254-2.

JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář. Kniha IV*. Vydání druhé, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer, 2016-. ISBN 978-80-7552-271-7.

KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-869-7.

MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář s důvodovou zprávou a judikaturou*. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-122-9.

PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C.H. Beck, 2000. Právo a společnost. ISBN 80-7179-432-5.

RADVANOVÁ, Senta. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7, s. 50.

SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-334-6.

SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-512-2.

SVOBODA, Karel, Šárka TLÁŠKOVÁ, David VLÁČIL, Jiří LEVÝ, Miroslav HROMADA a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-297-7.

ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu s jejich aktuálními problémy*. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-50-9.

ŠÍNOVÁ, Renáta, Ondřej ŠMÍD a Marek JURÁŠ. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-74-8.

ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA, Michaela ZUKLÍNOVÁ a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-369-6.

WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-076-5.

WIPLINGEROVÁ, Miloslava, Radka ZAHRADNÍKOVÁ a Kristýna SPURNÁ. *Zvláštní soudní řízení*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-683-9.

ZATLOUKALOVÁ, Júdit. *Druhá domněnka otcovství (určení a popření)*. In: MACKOVÁ, Alena, Jiří JELÍNEK, Lukáš BOHUSLAV a Jan TRYZNA, ed. *Aktuální otázky civilního a trestního řízení: se zaměřením na rekonstrukci občanského soudního řádu a trestního řádu ve světle principů demokratického a právního státu*. Praha: Všehrd, spolek českých právníků, 2016. ISBN 978-80-85305-51-7.

Odborné články

BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, č. 6, s. 193 až 201.

HADERKA, Jiří. K některým problémům určení (a popření) mateřství. *Bulletin Advokacie*, 1986, č. 1, s. 14 až 27.

KLVAČOVÁ, Kamila. Dokazování v paternitních sporech. *Právní rádce*, 1999, č. 1, s. 25 až 26.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícím mateřství. *Právní rozhledy*, 2015, č. 21, s. 725 až 732.

MELICHAROVÁ, Dita. Určení a popření mateřství, problematika surogačního mateřství. *Zdravotnictví a právo*, 2000, č. 7 - 8, s. 24 až 27.

SKÁCEL, Jindřich: Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*, 2011, č. 6, s. 26 až 32.

ŠÍNOVÁ, Renáta. K některým novinkám v právní úpravě určování a popírání rodičovství po 1. 1. 2014. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 12, s. 52 až 57.

WINTEROVÁ, Alena. Určení otcovství nad rámec zákonných domněnek. *Správní právo*, 2003, č. 5 – 6, s. 314 až 318.

WINTEROVÁ, Alena. K připravovaným změnám v civilním procesu. *Právní rozhledy*, 2012, č. 23 – 24, s. 836 až 840.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*, 2005, č. 7, s. 250 až 253.

Internetové zdroje

Babyboxy už zachránily 139 dětí. Novorozenci přesto dál umírají. [online]. [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/babyboxy-uz-zachranily-139-deti-novorozenci-presto-dal-umiraji_201608060626_akottova2.

Důvodová zpráva k II. verzi návrhu nového občanského zákoníku představené dne 19. 5. 2007. [online]. Dostupné z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/OZ_s_DZ_verze_2007.06.03.pdf.

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku. [online]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Důvodová zpráva k zákonu č. 296/2017 Sb. [online]. Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/>.

Důvodová zpráva k zákonu o zvláštních řízeních soudních. [online]. Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/>.

Informace ministerstva vnitra České republiky č. 19/2017. Zápis narození dítěte narozeného mimo zdravotnické zařízení. Metodika na úseku matrik. [online]. [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/metodika-na-useku-matrik.aspx>.

Konec tabu. Stovky dětí v Česku porodily náhradní matky. Prvnímu je již 21 let. [online]. [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: https://relax.lidovky.cz/ja-nahradni-matka-0e2-/zdravi.aspx?c=A140721_204119_ln-zdravi_jzl.

Matriky přitvrdily u doma narozených dětí, posílají do rodin sociálku. [online]. [cit. 2018-12-28]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/urady-socialka-domaci-porod-dp0-/domaci.aspx?c=A140211_172508_domaci_hv.

MSP: Ouži, kteří pochybují o otcovství svých dospělých dětí, budou moci otevřít staré případy. [online]. [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2016/04/msp-muzi-kteri-pochybuj-i-o-otcovstvi-svych-dospelych-deti-budou-moci-otevrit-stare-pripady/>.

Postup matrik v případě domácích porodů musí být přiměřený. [online]. [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2014/postup-matrik-v-pripade-domacich-porodu-musi-byt-primereny/>.

SCHWENZER, Ingeborg H. a Mariel DIMSEY. *Model family code: from a global perspective*. Antwerpen: Intersentia, 2006. European family law series, 12. ISBN 90-5095-590-8. [online]. [cit. 2018-01-15]. Dostupné z: https://ius.unibas.ch/uploads/publics/6428/20111027161123_4ea9668bdfd0f.pdf.

Soud potvrdil záměnu, Broža vychovával cizí dceru. [online]. [cit. 2018-02-27]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/soud-potvrdil-zamenu-broza-vychovaval-cizi-dceru-f7h-/domaci.aspx?c=A071011_145049_domaci_klu.

Statistika babyboxů ke dni 9. března 2018. [online]. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/media/pdf/statistika-babyboxu.pdf>.

Statistiky babyboxů. [online]. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/?p=statistiky>.

V Česku se ročně narodí na 50 dětí náhradním matkám. Zákony to neřeší, hlavní je důvěra. [online]. [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1956396-v-cesku-se-rocne-narodi-na-50-deti-nahradnim-matkam-zakony-neresi-hlavni-je-duvera>.

VRANÍK, Jakub. *Dokazování v řízení o určení otcovství*. In Sborník příspěvků – Dny práva 2012 – 6. Ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity, vydala Masarykova univerzita roku 2013. [online]. [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/VranikJakub.pdf.

Závěrečná doporučení z 57. zasedání Výboru OSN pro práva dítěte konaného ve dnech 30. 5. – 17. 6. 2011. [online]. [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fCZE%2fCO%2f3-4&Lang=en.

Právní předpisy

Všeobecný občanský zákoník, 946/1811 ř. z., dostupný z: <https://www.beck-online.cz/>

Dvorský dekret č. 1595/1819 Sb. z. s., o řízení ve sporných věcech manželských

Zákon č. 113/1895 Ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní)

Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád)

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích

Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 227/2006 Sb. o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Zahraníční právní předpisy

Human Fertilisation and Embryology Act 2008, dostupný z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/part/2/crossheading/parental-orders>.

Rodinný zákoník Kalifornie (Family Code), dostupný z: <https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codesTOCSelected.xhtml?tocCode=FAM&tocTitle=+Family+Code+-+FAM>

Rodinný zákoník Ukrajiny (Сімейний кодекс України), dostupný z: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page2>

Mezinárodní smlouvy

Úmluva o právech dítěte, vyhlášená jako sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.

Evropská úmluva o ochraně lidských práv, vyhlášená jako sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb.

Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství, vyhlášená jako sdělení Ministerstva zahraničních věcí pod č. 47/2001 Sb. m. s.

Judikatura

Nález Ústavního soudu II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007

Nález Ústavního soudu I. ÚS 987/07 ze dne 28. 2. 2008

Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 15/09 ze dne 8. 7. 2010

Nález Ústavního soudu II. ÚS 3628/14 ze dne 24. 3. 2015

Nález Ústavního soudu II. ÚS 3122/16 ze dne 16. 5. 2017

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Rv II 476/38 ze dne 23. 6. 1938

Rozhodnutí Nejvyššího soudu 5 Cz 32/67 (Rc 98/1967) ze dne 6. 5. 1967

Stanovisko Nejvyššího soudu Cpj 41/79 ze dne 14. 11. 1979

Zpráva Nejvyššího soudu Cpj 161/79 ze dne 23. 12. 1980

Rozsudek Nejvyššího soudu 21 Cdo 298/2010 ze dne 14. 7. 2010

Usnesení Nejvyššího soudu 21 Cdo 1271/2010 ze dne 17. 5. 2011

Rozsudek Nejvyššího soudu 21 Cdo 693/2010 ze dne 22. 6. 2011

Zahraniční judikatura

Rozsudek ESLP ve věci Ahrens proti Německu ze dne 22. 3. 2012, č. 45071/09

Rozsudek ESLP ve věci Kroon proti Nizozemí ze dne 27. 10. 1994, č. 18535/91

Rozsudek ESLP ve věci Nylund proti Finsku ze dne 29. 6. 1999, č. 27110/95

Rozsudek ESLP ve věci Paulík proti Slovensku ze dne 10. 10. 2006, č. 10699/05

Rozsudek ESLP ve věci Róžański proti Polsku ze dne 18. 5. 2006, č. 55339/00

Abstrakt: Řízení o určení a popření rodičovství

Tématem diplomové práce je řízení o určení a popření rodičovství. Cílem práce je podat ucelený popis a zhodnocení stávající úpravy řízení o určení a popření rodičovství ve vztahu k hmotněprávním normám, poukázat na některá problematická místa a nedostatky této úpravy a nastínit jejich možná řešení *de lege ferenda*.

Práce je členěna do osmi kapitol. První kapitola se zabývá významem pojmu „rodičovství“ v biologické, sociální a právní rovině a vzájemným vztahem mezi nimi, zejména jak se jeví s přihlédnutím k judikatuře Nejvyššího soudu, Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva.

Ve druhé kapitole je nastíněn historický vývoj právní úpravy určování a popírání rodičovství od dob starého Říma, přes úpravu v rakouském Všeobecném občanském zákoníku, zákoně o právu rodinném a zákonu o rodině až do současnosti, kdy občanské právo prošlo rekonstrukcí, a celá oblast rodinného práva byla zahrnuta do nového občanského zákoníku.

Třetí kapitola je věnována analýze hmotněprávní úpravy určování a popírání rodičovství tak, jak je zakotvena v občanském zákoníku, neboť hmotněprávní a procesní úprava spolu úzce souvisí. Součástí kapitoly je též uvedení do problematiky náhradního mateřství, utajených porodů a baby-boxů.

Čtvrtá a pátá kapitola představují stěžejní část práce. Čtvrtá kapitola nejprve podává obecnou charakteristiku řízení o určení a popření rodičovství, následně popisuje řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením, které není klasickým řízením ve věci samé. Převážná část kapitoly se potom snaží poskytnout ucelený obraz řízení o určení a popření otcovství od zahájení až po vydání rozhodnutí ve věci samé, včetně opravných prostředků přicházejících v úvahu.

Pátá, závěrečná kapitola, je věnována procesním aspektům určování a popírání mateřství a shrnuje a hodnotí rozdílné názory na jednotlivé aspekty řízení o určení a popření mateřství.

Abstract: Legal Proceeding of Establishing and Disputing Parentage

The topic of this thesis is the legal proceedings of establishing or disputing parentage. The aim of the thesis is to provide complex description and analysis of current framework of the proceedings for establishing or disputing parentage in relation to the substantive measures, point out problematic areas and weak spots of the legislation and provide possible solutions *de lege ferenda*.

The text is divided into eight chapters. First chapter deals with the term “parentage” from various perspectives - biological, social, legal and the link between them, mainly with the case law of the Supreme Court, Constitutional Court and the European Court of Human Rights in mind.

Second chapter provides the historical evolution of the legal framework for establishing and disputing parentage, going all the way back to the ancient Rome, Austrian Civil Code, the Family Law Code and the Family Code, to the present, where the civil law underwent re-codification and the whole area of family law has been included within the new Civil Code.

The third chapter is devoted to the analysis of the substantive measures regarding the establishing and disputing of parentage as described in the Civil Code, because the substantive measures and procedural measures are closely connected. This chapter also introduces the topic of surrogates, secret births and baby boxes.

The fourth and fifth chapters are the main pillars of the thesis. Fourth chapter firstly provides a general overview of the legal proceedings of establishing and disputing parentage and later goes into more detail about the paternity establishment by consenting, that is not a traditional proceeding on the substance. Majority of the chapter is aiming to provide a complex overview of the legal proceedings of establishing and disputing paternity from the initiation to the decision delivery, including relevant appeal possibilities.

The fifth and final chapter deals with the procedural aspects of establishing and disputing motherhood and it summarizes and evaluates various outlooks regarding the individual aspects of the proceedings of establishing and disputing motherhood.

Klíčová slova

řízení o určení a popření rodičovství, řízení o určení a popření otcovství, řízení o určení a popření mateřství, určování otcovství, určování mateřství, popírání otcovství, popírání mateřství, náhradní mateřství

Key words

legal proceeding of establishing and disputing parentage, legal proceeding of establishing and disputing paternity, legal proceeding of establishing and disputing motherhood, establishing paternity, establishing motherhood, disputing paternity, disputing motherhood, surrogacy